

Vadovų serija

Kaip struktūrinių fondų
lėšomis remti MVĮ politiką

Verslumo mąstymo ir įgūdžių ugdymas ES

Įmonės ir
pramonė

1

Vadovų serija

Kaip struktūrinių fondų
lėšomis remti MVĮ politiką

Verslumo mąstymo ir įgūdžių ugdymas ES

Jaunimo verslumo ugdymo skatinimo ir lengvinimo naudojant ES struktūrinius fondus vadovas

Šį Vadovą parengė Europos Komisija remdamasi įvairių šioje srityje vykdytų projektų ir tyrimų metu surinkta informacija. Nors rengiant Vadovą buvo remiamasi Europos Komisijos pareigūnų gairėmis, šiame dokumente pateikiama nuomonė nebūtinai atitinka Europos Komisijos nuomonę.

Dėl išsamesnės informacijos prašome kreiptis:

Europos Komisija

Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas

D.1 skyrius. „Verslumas 2020“

El. paštas Entr-entrepreneurship@ec.europa.eu

Svetainė: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/index_en.htm

Šio dokumento vertimą į įvairias Europos šalių kalbas rasite internete.

Nors šis Vadovas parengtas siekiant suteikti informacijos apie ES struktūrinių fondų panaudojimą, informacija pateikiama neprisiimant jokios teisinės atsakomybės už jos tikslumą ar išsamumą. Konkretūs prašymai pasinaudoti ES struktūriniais fondais visada turės būti vertinami pagal paraiškos pateikimo šalyje tuo metu galiojančias taisykles.

Šis Vadovas yra serijos dalis. Šiuo metu jau išleisti šie leidiniai:

Nr. 1: Verslaus mąstymo ir įgūdžių ugdymas ES (Verslumo mąstymo ir įgūdžių ugdymas ES or Verslios mąstysenos ir įgūdžių ugdymas ES)

Nr. 2: Standartų taikymas augimui, konkurencingumui ir inovacijoms remti

Nr. 3: Kaip palengvinti verslo perdavimą

Nr. 4: Išmanusis paslaugų inovacijų vadovas

Nr. 5: *Smulkiojo verslo akto įgyvendinimas regionų lygmeniu*

Nr. 6: Kaip naudotis struktūriniais fondais vykdant MVĮ ir verslumo skatinimo politiką

TEISINIS PRANEŠIMAS

Nei Europos Komisija, nei joks asmuo, veikiantis jos vardu, negali būti laikomas atsakingu už tai, kaip gali būti panaudota šiame leidinyje pateikiama informacija, ar už klaidas, kurių gali pasitaikyti, nors leidinys kruopščiai rengtas ir tikrintas. Šiame leidinyje nebūtinai atspindima Europos Sąjungos nuomonė ar pozicija. Liuksemburgas, Europos Sąjungos oficialiųjų leidinių biuras, 2012 m.

ISBN 978-92-79-26348-4

ISSN 1977-7434

doi:10.2769/56897

© Autorių teisės priklauso Europos Sąjungai, 2013

Jei nenurodyta kitaip, dauginti leidžiama nurodžius šaltinį.

Naudoti ar dauginti trečiosios šalies medžiagą, kurios autorių teisės saugomos, galima gavus autorių teisių turėtojo (-ų) leidimą.

Pratarmė

Faktai rodo, jog ugdyti verslų mąstymą yra nepaprastai svarbu siekiant, kad savaime augtų ekonomika, be jo taip pat nebūtų įmanoma tvari vietos bei regioninė plėtra ir socialinė sanglauda.

Šiandien plačiai pripažįstama švietimo svarba skatinant verslumu grindžiamą požiūrį ir elgseną. Transversalios kompetencijos kūrybiškumas, iniciatyvumas ir verslumas, padės jauniems žmonėms ugdyti jų pajėgumą kūrybiškai mąstyti ir diegti naujoves, imtis iniciatyvos, ugdyti lankstumą ir savarankiškumą bei pajėgumą vadovauti projektams ir siekti rezultatų.

Daugėja pozityvaus verslumo ugdymo poveikio įrodymų. Pagal tokias programas besimokantys jaunuoliai išsiugdys verslumo nuostatas, baigę studijas anksčiau įsidarbins ir įsteigs daugiau įmonių, taigi patys sukurs daugiau darbo vietų.

Verslumo ugdymo programos suteikia puikią progą susieti švietimo sistemas su vietos ekonomika, nes jos grįstos projektiniu darbu ir savanorišku tikrų verslininkų dalyvavimu. Studentai, kurie užmezga ryšius su vietos verslo bendruomene, baigę studijas dažniau lieka gyventi savo regione arba valstybėje, įsidarbina vietos įmonėse arba patys imasi verslo.

Dėl visų čia išdėstytų priežasčių, rekomenduojame šį Vadovą politikams ir visiems vietinės plėtos proceso dalyviams, raginame vystyti iniciatyvas veiklos programose verslumo ugdyme ir mokyme, naudojantis visais ištekliais, kuriuos gali pasiūlyti ES.

Antonio TAJANI
Europos Komisijos
pirmininko pavaduotojas,
atsakingas už pramonę
ir verslą

Johannes HAHN
Europos Komisijos narys,
atsakingas už regioninę politiką

László ANDOR
Europos Komisijos narys
atsakingas už užimtumą,
socialinius reikalus ir inkluziją

Turinys

1 Santrauka.....	9
1.1 Šio pranešimo tikslas.....	9
1.2 Politinis pagrindas.....	9
1.3 Veiksmingos politikos ir praktikos plėtotė: naudojimasis gerąja patirtimi pažangai skatinti	11
2 Esama padėtis: verslumo ugdymui būdingas „nelygus kraštovaizdis“	13
2.1 Įvada	14
2.2 Verslumo ugdymo siekiai ir tikslai.....	14
2.3 Siekis pagrįsti veiksmus bendrais principais.....	15
2.4 Svarbiausi verslumo ugdymo dabartinės praktikos bruožai	17
2.5 Nacionalinės politikos priemonių poreikis	19
2.6 Nacionalinių strategijų rengimo padėtis.....	20
3 Pažangos modelis geresniam bendradarbiavimui ir darnai užtikrinti. 23	
3.1 Pažangos modelio paskirtis ir pagrindimas	24
3.2 Modelio struktūra ir turinys	24
3.3 Modelio apibendrinimas	27
3.3.1 Bendrieji siekiai.....	27
3.3.2 Pagrindinės pakopos.....	27
3.4 Modelio reikšmė: tolesnės pažangos problemos ir galimybės.....	28
3.4.1 Finansavimas.....	28
3.4.2 Tikslų, rodiklių ir uždavinių nustatymas.....	29
3.4.3 Mokymo metodikos.....	29
3.4.4 Nuoseklaus mokymosi galimybės	29
3.4.5 Vertinimas, patvirtinimas ir pripažinimas	29
3.4.6 Perėjimas iš mokyklos į verslą	29
3.4.7 Mokytojų rengimas ir įtrauktis.....	30
3.4.8 Sisteminga verslininkų įtrauktis.....	30
3.4.9 Sisteminga privačių asociacijų ir organizacijų įtrauktis.....	30
3.4.10 Vietos, regioninės ir nacionalinės valdžios institucijų ir Europos Komisijos vaidmuo	30
4. Veiksmingos politikos ir praktikos plėtotė: pažangą skatinanti geroji patirtis	31
4.1 Įvadas.....	32
4.2 Nacionalinės strategijos pagrindinės dalys.....	32
4.3 Nacionalinės politikos sistemos plėtotė	35
4.4 Veiksmingos praktikos plėtotė.....	40
4.4.1 Mokytojai – nuo jų labiausiai priklauso pastangų sėkmė.....	40
4.4.2 Ryšiai su įmonėmis ir privačiomis asociacijomis bei organizacijomis	45
4.4.3 Aktyvaus vietos ir regioninės valdžios institucijų vaidmens plėtotė.....	50
4.4.4 Sėkmingas verslumo ugdymas mokyklose: vietos ir regioninės verslumo ugdymo „ekosistemos“ stiprinimas	52
5 Tolesnė darbotvarkės pažanga.....	55
5.1 Įvadas.....	56
5.2 Politinė reikšmė	56
5.2.1 ES kaip pažangos skatintoja: parama naujiems pokyčiams ir programų stiprinimas	56
5.2.2 ES lygmens vaidmenys ir atsakomybė.....	57

**6 Veiksmų aprašas – Verslumo ugdymo
Europoje darbotvarkė
(Oslo darbotvarkė)..... 59**

7 Gerosios patirties pavyzdžiai..... 65

- 7.1 Danijos verslumo fondas 65
- 7.2 Verslumo ugdymo veiksmų programa 66
- 7.3 *TF-Fest* 67
- 7.4 Mokinių įmonių programa 69
- 7.5 Verslininko įgūdžių pažymėjimas 69
- 7.6 *Lucy et valentin ...
créent leur entreprise!* 70
- 7.7 Kicbiūhelio verslumo vasaros
universitetas 71
- 7.8 *Unternehmergeymnasium Bayern* –
Bavarijos vidurinė verslumo mokykla 72
- 7.9 Verslumo skatinimo programa 72
- 7.10 Zundo verslumo akademija 73
- 7.11 Daugiau gerosios patirties pavyzdžių..... 74

Santrauka

1.1 Šio pranešimo tikslas

Struktūriniams fondams (visų pirma ESF ir ERPF) tenka svarbus vaidmuo remiant konkrečius projektus, kuriais siekiama puoselėti verslų jaunimo mąstymą, įgūdžius ir požiūrį. Vis dėlto tokios paramos galimybės ne visose ES valstybėse narėse išnaudojamos iki galo, todėl šiame dokumente siekiama aprašyti veiksmus, kurių, naudojantis Europos struktūrinių fondų parama, būtų galima sėkmingai imtis visose valstybėse ir visuose regionuose.

Jame aptariama:

- a) pagrindiniai verslumo ugdymo principai ir padėtis Europos Sąjungoje;
- b) pažangos modelis, kaip nustatyti ir įgyvendinti įvairius verslumo ugdymo politikos raidos etapus;
- c) keli gerosios patirties pavyzdžiai, kurie gali būti naudingi pradedant projektus pagal struktūrinių fondų veiksmų programas (VP). Šie pavyzdžiai pateikti 4 skyriaus teksto interpuose ir priede.

Rengiant šį vadovą daugiausia remtasi veiksmais, kuriuos per pastaruosius penkerius metus atliko Komisija, glaudžiai bendradarbiaudama

su nacionalinės valdžios institucijomis, skatinama ugdyti verslumą mokyklose ir universitetuose ir ypač stengdamasi padėti įgyvendinti nacionalines šios srities strategijas.

1.2 Politinis pagrindas

Verslumo plėtotė ir skatinimas jau daugelį metų yra strateginiai ir ilgainiui vis svarbesni tiek ES, tiek jos valstybių narių politikos tikslai, kurių Europos Komisija ir pavienės valstybės narės siekia įvairiomis priemonėmis. Iš jų svarbiausios yra verslumo kultūros stiprinimas ir verslaus Europos piliečių, ypač jaunimo, mąstymo puoselėjimas. Didžiausią postūmį šiam procesui suteikia švietimas ir mokymas. Verslumo ugdymas turėtų būti prieinamas visiems mokiniams ir studentams pagal visų rūšių ir lygmenų švietimo programas.

Strategijoje „Europa 2020“ pabrėžiama, kad kūrybiškumo, išradingumo ir verslumo ugdymą reikia įtraukti į mokymo programas, ir siūloma atskleisti Europos verslumo bei išradingumo gebėjimus įvairiomis priemonėmis, įgyvendinamomis pagal strategijos pavyzdines iniciatyvas „Judus jaunimas“, „Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė“ ir „Inovacijų sąjunga“. Išradingumo ir kūrybiškumo, įskaitant verslumą, puo-

selėjimas visais švietimo ir mokymo lygmenimis taip pat yra vienas iš keturių strateginių Švietimo ir kultūros generalinio direktorato darbo programos („Švietimas ir mokymas 2020“) tikslų¹.

2008 m. *Smulkiojo verslo akte Europai* raginama plėtoti ir stiprinti verslumo ugdymą; jame nustatyta:

„Švietimo sistemoje, ypač mokyklų mokomųjų dalykų programose, neskiriama pakankamai dėmesio verslumui ir neugdomi pagrindiniai verslininkams būtini įgūdžiai. Vaikai nuo pat mokslo pradžios gali mokytis vertinti verslumą.“

Pagal Smulkiojo verslo akte nustatytą I principą reikia skatinti „domėjimąsi verslu ir atitinkamus gebėjimus“. Valstybės narės ypač raginamos:

- skatinti naujovėmis ir verslumu pagrįstą jaunimo mąstyseną, įtraukiant verslumo kaip vieno iš bendrųjų gebėjimų ugdymą į mokomųjų dalykų programą, ypač vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose, ir užtikrinti, kad mokomoji medžiaga atitiktų šį principą;
- užtikrinti, kad mokant mokytojus būtų skiriamas reikiamas dėmesys verslumo svarbai; ir
- stiprinti bendradarbiavimą su verslo bendruomene, siekiant kurti sistemines verslumo ugdymo visais lygmenimis strategijas.

Europos orientaciniuose metmenyse verslumas kartu su iniciatyvumu yra vienas iš aštuonių bendrųjų mokymosi visą gyvenimą gebėjimų, būtinų piliečių saviraiškai, socialinei įtraukčiai, aktyviam pilietiškumui ir galimybėms įsidarbinti žinių visuomenėje. Šiuose metmenyse bendrasis gebėjimas „iniciatyvumo ir verslumo jausmas“ reiškia „žmogaus sugebėjimą idėjas paversti veiksmais. Jis reiškia kūrybiškumą, novatoriškumą ir pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant iškeltų tikslų. Tai praverčia kiekvienam žmogui ne tik kasdiniame gyvenime namuose ir visuomenėje, bet ir darbe, nes turint šį gebėjimą geriau suvokiami su darbu susiję aspektai ir išnaudojamos galimybės, be to, tai yra konkretesnių įgūdžių ir žinių, kurios būtinos tiems, kurie pradeda socialinę ar komercinę veiklą, pagrindas. Tai turėtų apimti supratimą apie etines vertybes ir skatinti gero valdymo principą“.

Turima vis daugiau patikimų duomenų apie verslumo ugdymo poveikį tiek asmenims, tiek visuomenei ir ekonomikai. Valstybės ir regionai, kuriuose verslumas ugdomas pagal nuoseklią strategiją, jau gali įvertinti savo pastangų poveikį. Komisijos Įmonių ir pramonės generalinio direktorato pavedimu neseniai atlikto universitetų verslumo ugdymo programų poveikio tyrimo rezultatai aiškiai rodo, kad ugdyti verslumą yra svarbu. Pagal verslumo ugdymo programas mokėsi ir susijusiuose užsiėmimuose dalyvavę jaunuoliai savo požiūrius ir siekius daugiau grindžia verslumo principais, baigę studijas anksčiau įsidarbina, yra išradingesni net tada, kai dirba įmonėse kaip samdomi darbuotojai, ir patys įsteigia daugiau įmonių.

Svarbiausi šaltiniai, kuriais remiantis parengtas šis dokumentas:

- Komisijos 2007 m. paskelbtos Europos verslumo ugdymo darbotvarkės (Oslo darbotvarkė) rekomendacijos;
- penkių aukšto lygio diskusijų darbo grupių, kuriose dalyvavo politikos formuotojai ir svarbiausi suinteresuotieji subjektai, 2009–2010 m. rezultatai;
- dviejų 2011 m. vykusių simpoziumų mokytojų rengimo ugdyti verslumą tema rezultatai;
- pagal Smulkiojo verslo aktą Europai sukurta gerosios patirties duomenų bazė.

Šiame pranešime pateikta:

- informacijos apie dabartinę verslumo ugdymo padėtį, ypač verslumo ugdymo strategijų rengimą ir įgyvendinimą;
- sistema, kuria remiantis reikėtų apibrėžti verslumo ugdymo sritį, parengti strategiją, nustatyti prioritetus ir imtis veiksmų pagal pažangos modelį, sukurta vadovaujantis darbo grupių diskusijomis;
- gerosios patirties pavyzdžių, kaip reikėtų dirbti pagrindinėse srityse pagal pateiktą pažangos modelį, rinkiny;
- rekomendacijų, kokių veiksmų reikėtų imtis visais lygmenimis, kad būtų skatinama pažanga ES valstybėse narėse ir jų regionuose.

1 Žr. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc28_en.htm.

1.3 Veiksmingos politikos ir praktikos plėtotė: naudojimas geria patirtimi pažangai skatinti

Verslumo ugdymo padėtis visoje Europoje yra labai netolygi; siekiant užtikrinti, kad jis būtų prieinamas visiems kiekvienos mokyklos mokiniams, reikia sistemingesnių metodų. Būtina tobulinti visas verslumo ugdymo „ekosistemos“ dalis.

Atsižvelgiant į tai, šiame pranešime aprašytas pažangos modelis, kuris turėtų padėti valstybėms narėms ir suinteresuotiesiems subjektams dirbti šioje srityje. Tai – bendras konceptualus pagrindas, pagal kurį reikėtų nustatyti veiklos prioritetus; šio modelio dalys yra „statybinė medžiaga“, kuria gali naudotis šios srities veikėjai.

Modelį sudaro keturios nuoseklios pakopos, pradedant „iki strategijos parengimo“ ir baigiant „visuotiniu integravimu“; jame išsamiai aprašyti būtini veiksmai, susiję su: nacionaline strategija ir sistemomis; mokyklomis; mokytojais; regioninės ir vietos valdžios institucijomis ir įmonėmis; privačiomis asociacijomis ir organizacijomis.

Pagal šį modelį numatoma:

- tokį verslumo ugdymą, kai mokoma tik „valdyti verslą“, iš esmės keisti visose gyvenimo srityse reikalingų bendrųjų gebėjimų ugdymu ir naudojimusi šiais gebėjimais mokykloje; verslumo ugdymas iš papildomo užsiėmimo prie (daugiausia vidurinių mokyklų) ugdymo programos turi tapti neatsiejama visų pakopų ugdymo programų dalimi;
- parengti viziją; tai turėtų būti bendra nacionalinė visų svarbiausių suinteresuotųjų subjektų vizija, aprėpianti mokymosi rezultatus, tikslus, uždavinius ir rodiklius, patobulintas atsakingų ministerijų bendradarbiavimo sistemas ir socialinių partnerių dalyvavimą; ir
- būtinybė puoselėti sistemingesnę ir tvaresnę požiūrį, kuriuo turėtų vadovautis mokytojai, mokyklos ir įmonės vietos lygmeniu, padėdami privačių asociacijų ir organizacijų ir vietos, regioninių bei nacionalinių paramos sistemų, aprėpiančių mokytojų rengimą, mokymo išteklius ir priemones, dalijimosi gerąja patirtimi sistemas, bendradarbiavimo grupes ir partnerystes.

Gerosios patirties pavyzdžių jau turima daugelyje verslumo ugdymo strategijos rengimo ir įgyvendinimo sričių. Siekiant padėti suinteresuotiesiems subjektams, šiame pranešime aptariama, koks turėtų būti pavyzdinės strategijos turinys. Tokia strategija turėtų apimti: ministerijų tarpusavio bendradarbiavimą; konsultacijas su suinteresuotaisiais subjektais (ar net jų dalyvavimą) siekiant visuotinio pritarimo strategijai; bendrųjų gebėjimų ugdymo įtraukimą į bendrąją nacionalinę ugdymo programą; aukšto lygio strateginius siekius ir tikslus; gerosios patirties sklaidą; mokytojų rengimą; pažangos perspektyvas ir finansavimą.

Šiame pranešime taip pat išsamiau aptariama, kokių svarbiausių veiksmų būtina imtis penkiose pagrindinėse srityse pagal pažangos modelį, ir pateikiami žinomi gerosios patirties pavyzdžiai, kurie gali būti naudingi siekiant tolesnės pažangos.

- 1. Nacionalinės politikos sistemos tobulinimas.** Nors už verslumo ugdymą paprastai daugiausia atsako švietimo ministerijos, taip pat svarbų vaidmenį atlieka už ekonomiką, verslą ir (arba) prekybą atsakingos ministerijos, ir bet kokių pastangų sėkmė priklauso nuo šių ministerijų gebėjimo derinti savo veiksmus. Be to, būtina tartis su suinteresuotaisiais subjektais ir socialiniais partneriais; juos įtraukiant turi būti atsižvelgiama į įvairių grupių padėties, požiūrio ir kompetencijos skirtumus.
- 2. Mokytojai – nuo jų labiausiai priklauso sėkmė.** Mokytojus reikia deramai remti: nuodugniais tyrimais išsiaiškinti, kaip mokytojai supranta verslumo ugdymą, ir jų požiūrį į jį; tinkamai rengti mokytojus tiek pirminio, tiek tęstinio jų profesinio rengimo pakopoje; nuolat padėti jiems, pavyzdžiui, suteikti priemonių, kad būtų galima dalytis gerąja patirtimi, kaupti mokymo turinio, priemonių, metodikų ir išteklių fondus, kurti veiksmingos paramos tinklus.
- 3. Įmonių ir privačių asociacijų bei organizacijų įtraukimas.** Įmonės turi gyvenimiškų pavyzdžių ir patirties, kurie yra be galo svarbūs mokinių mokymuisi: iš įmonių galima mokytis jose lankantis, iš jų semiantis pa-

tirties, nagrinėjant konkrečius atvejus ir sekant gerais pavyzdžiais; nuo įmonių taip pat priklauso privačių asociacijų ir organizacijų, kaip antai *Junior Achievement-Young Enterprise* (JA-YE) ir *EUROPEN*, veikla; šios asociacijos ir organizacijos atlieka svarbų vaidmenį teikdamos galimybių mokytis praktiškai ir iš patirties, pavyzdžiui, per vadinamąsias mini įmones (angl. *mini-enterprises*) ir virtualias įmones (angl. *virtual companies*).

- 4. Aktyvesnis vietos ir regioninės valdžios institucijų vaidmuo.** Vietos ir regioninės valdžios institucijos gali imtis paramos mokykloms ir mokytojams priemonių; jos kaip niekas kitas gali vadovauti plėtojant mokyklų bendradarbiavimo grupes ir švietimo bei verslo bendruomenių ryšius. Jos taip pat gali užtikrinti, kad verslumo ugdymas būtų įtrauktas į kitų sričių, kaip antai socialinių reikalų (pavyzdžiui, jaunimo) ir ekonominės plėtros, vietos ir (arba) regionines strategijas.

- 5. Sėkmingas verslumo ugdymas mokyklose: vietos ir regioninės verslumo ugdymo „ekosistemos“ stiprinimas.** Pateiktu pažangos modeliu siekiama pagrindinio tikslo, kad verslumas būtų ugdomas kiekvienoje mokykloje ir visais lygmenimis, nustatant aiškias įvairių švietimo lygmenų ir rūšių sąsajas, ir kad būtų stiprinami platesnio masto ryšiai vietos verslumo „ekosistemoje“. Mokyklos visų pirma gali nustatyti savo nuoseklų požiūrį į verslumo ugdymą, sukurti patirtiniam mokymuisi palankią aplinką ir vėliau stiprinti platesnius ryšius per bendradarbiavimo grupes ir partnerystes.

2

Esama padėtis:

Verslumo ugdymas – nelygus kraštovaizdis

Pagrindinės 2 skyriaus mintys

Valstybės narės iš esmės sutaria dėl verslumo ugdymo siekių ir tikslų: reikėtų plėtoti tiek bendrąsias kompetencijas, pvz., pasitikėjimą savimi, gebėjimą prisitaikyti ir kūrybiškumą, tiek specifinius verslo įgūdžius.

Verslumo ugdymas mokyklų sistemose šiuo metu paprastai vyksta kaip papildomas užsiėmimas prie bendrosios ugdymo programos iki pagrindinės mokyklos ir pagrindinėje mokykloje, o vidurinėje mokykloje ir vėliau jis taip pat gali būti pasirenkamas mokantis atskiro dalyko, kaip antai verslo arba ekonomikos.

Visoje Europoje esama be galo įvairios praktikos, tačiau dažniausiai verslumo ugdymo procesas plėtojamas decentralizuotai („iš apačios į viršų“), be sisteminio požiūrio į jį ugdymo programoje.

Mokytojai ir mokyklos yra įtakingiausi dalyviai: kiekvieno žmogaus galimybės gauti geros kokybės verslumo išsimokslinimą šiول daugiausia priklausė nuo mokytojų suinte-

resuotumo ir gebėjimo naudotis reikiama is ištek liais.

Privačios įmonės ir ne pelno organizacijos, kaip antai *Junior Achievement-Young Enterprise*, taip pat atlieka įtakingą vaidmenį suteikdamos mokytojams išteklių ir tikros praktinės tiesioginės patirties.

Regioninės ir vietos valdžios institucijų vaidmenys yra labai įvairūs, tačiau jos gali būti pagrindinės verslumo ugdymo rėmėjos ir skatintojos.

Norint verslumo ugdymą, kuris paprastai yra papildomas užklasinis užsiėmimas, įtraukti į bendrąją ugdymo programą, reikia:

- keisti mokymo metodus – daugiau dėmesio skirti patirtiniam mokymuisi, o mokytojams suteikti naują konsultanto arba vadovo vaidmenį, kuris padėtų mokiniams tapti savarankiškesniems ir labiau suinterasuotiems savo mokymusi;
- keisti ugdymo kontekstą, kuris mokinius išvestų iš klasių į tikras įmones ir įtvirtintų mažiau hierarchizuotus santykius mokyklose; ir

- suteikti svarbų vaidmenį vyriausybėms, nes tik jos gali užtikrinti nuoseklų pažangą plėtojant verslumo ugdymą ir gerinant jo kokybę.

Strategijų rengimo ir įgyvendinimo pažanga įvairiose valstybėse iki šiol buvo labai nevienoda. Kai kurios valstybės yra parengusios atskiras verslumo ugdymo strategijas, kitos verslumo ugdymo politikai formuoti renkausi kitokias priemones, visų pirma bendrąsias nacionalines ugdymo programas, o kai kurios valstybės tebėra planavimo etape. Daugeliu atvejų politikoje nustatomi platūs veiksmų pagrindai, o kartais atsakomybė už įgyvendinimą perduodama kitoms organizacijoms, kaip antai valstybės tarnyboms arba privačioms asociacijoms ir organizacijoms. Pažangos vertinimo kriterijai ir mokymosi standartai praktikoje nustatomi labai įvairiai. Apskritai svarbu, kad valstybės narės patikimiau ir nuosekliau įgyvendintų verslumo ugdymą.

2.1 Įvadas

Šiame skyriuje aprašyta dabartinė verslumo ugdymo padėtis. Apskritai ją galima apibūdinti kaip labai „nelygų kraštovaizdį“: skiriasi padėtis įvairiose valstybėse, savivaldybėse, mokyklose ir net atskirose klasėse ar paskaitų auditorijose.

Šį skyrių sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje apžvelgiami verslumo ugdymo siekiai ir tikslai, kurie yra iškelti dabartinėje politikoje ir apie kuriuos galima numanyti iš praktinės veiklos. Remiantis šia apžvalga, galima nustatyti ir išdėstyti bendrą verslumo ugdymo veiksmų seką, kurią atitinka dabartinė veikla.

Antroje šio skyriaus dalyje apžvelgiami svarbiausi dabartinės verslumo ugdymo praktikos bruožai ir aptariami įvairių veikėjų vaidmenys šiuose procesuose.

Remiantis pirmomis dviem šio skyriaus dalimis, trečioje dalyje aptariamas nacionalinio lygmens veiksmų poreikis.

Svarbu tai, jog ši analizė parodo, kad valstybės narės sutaria dėl tikslų, kuriuos stengiamasi pasiekti verslumo ugdymu, ir dėl šių pastangų reikšmės tiek dabartiniam verslumo ugdymo

procesui, tiek pokyčiams, kurie turės įvykti, kad švietimo sistemose būtų pasiekta norimų rezultatų.

2.2 Verslumo ugdymo siekiai ir tikslai

1 skyriuje minėjome, kad verslumo ugdymas šiuo metu yra svarbus visos Europos vyriausybių darbo prioritetas. Jis išties laikomas neatšiejamu nuo įvairių politikos krypčių, kuriomis siekiama sukurti platesnį, patikimesnį ir perspektyvesnį veiklos pagrindą mažosioms įmonėms, ir yra priskirtas vienam iš dešimties (taip pat svarbus daugeliui kitų) *Smulkiojo verslo akto Europai* principų. Tačiau ką konkrečiai tikimasi pasiekti ugdant verslumą?

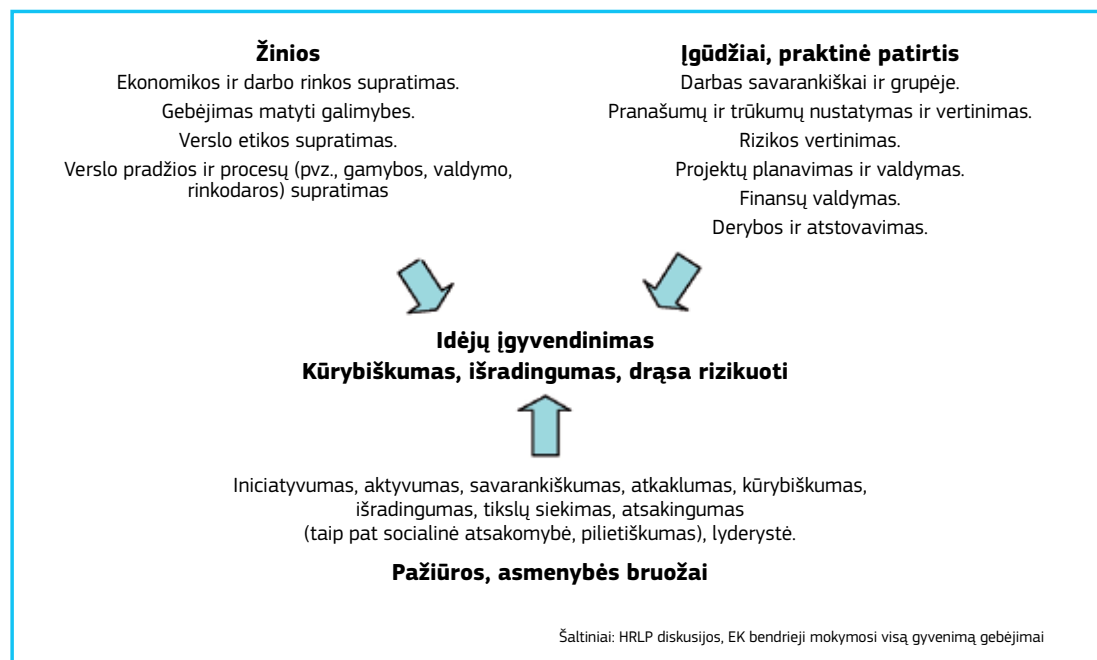
Sprendžiant iš ES politikos raidos, verslumo ugdymo, kaip jis šiuo metu suprantamas politikoje ir praktikoje, poveikis gali būti labai įvairus. Pagal labiausiai įsigalėjusį ir tiesioginį požiūrį verslumo ugdymas, kaip manoma, gali padėti puoselėti labiau verslumu pagrįstą jaunų Europos piliečių mąstymą, didinti naujai steigiamų ir perspektyvių įmonių skaičių, taip pat skatinti MVĮ verslo augimą bei inovacijas ir taip ilgainiui didinti galimybes įsidarbinti. Tačiau nuo praėjusio amžiaus 10-ojo dešimtmečio pabaigos vis dažniau manoma, kad verslumo ugdymas turi ir platesnio masto poveikį, be kita ko, didina Europos visuomenės kūrybiškumą ir išradingumą, taip pat padeda stiprinti socialinę sanglaudą ir pilietiškumą, nes ugdant verslumą didėja besimokančiųjų pasitikėjimas savimi, savarankiškumas ir gebėjimas prisitaikyti (todėl verslumo ugdymas yra svarbi jaunimo politikos dalis).

Verslumo ugdymu, kuris šiuo metu plėtojamas, siekiama stiprinti visų mokinių ir studentų, taip pat suaugusiųjų, verslumo gebėjimus. Kai kurie iš šios labai didelės „verslesnių“ žmonių grupės galbūt pradės nuosavą verslą; visi jie bus geriau pasirengę prisitaikyti prie didėjančių darbo rinkos permainų. Verslumo ugdymas taip pat padės iš esmės geriau suprasti verslą ir verslininkus ir visuomenė palankiau vertins verslumą. Apskritai žmonės galbūt bus geriau pasirengę naudingai dalyvauti visuomenės gyvenime kaip aktyvesni piliečiai. Žinoma, visa tai yra labai plati darbotvarkė, todėl politikos formuotojai visais valdžios lygmenimis turės labai pasistengti ge-

riau ją suprasti ir pagal ją formuoti pagrįstą politiką ir praktiką.

2.1 pav. parodyti gebėjimai, kurie visi kartu laikomi norimais verslumo ugdymo rezultatais. Ugdatant verslumą iš esmės siekiama, kad žmonės

gebėtų įgyvendinti savo idėjas, todėl svarbu ugdyti kūrybiškumą, išradingumą ir drąsą rizikuoti, tačiau taip pat reikia gebėti sisteminti, planuoti ir valdyti šiuos procesus.

2.1 pav. Bendrieji gebėjimai (rezultatai), kurių siekiama verslumo ugdymu

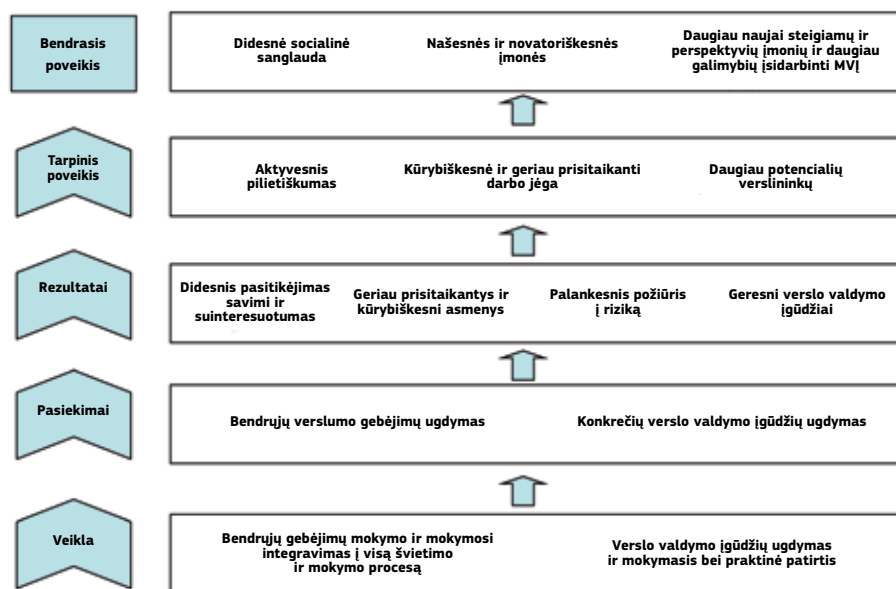
2.3 Siekis pagrįsti veiksmus bendrais principais

Pirmiau aprašyti siekiai ir tikslai valstybės narėse šiuo metu pateikiami įvairiai. Kaip aptariama toliau, kartais jie aiškiai išdėstomi rengiamose verslumo ugdymo strategijose; tačiau dažniausiai konkreti mokymo įvairiose vietovėse

ir klasėse praktika apie juos turbūt pasako ne mažiau negu tai, kad jie yra įtraukti į bendrąsias sistemas kaip svarbi jų dalis.

Taigi, remiantis tokiu bendru požiūriu, pavyko nustatyti tam tikrą veiksmų seką.

2.2 pav. Verslumo ugdymo veiksmų seka

2.2 pav. Verslumo ugdymo veiksmų seka

Kalbant apie priemones, kuriomis siekiama (arba ateityje bus pasiekta) šių rezultatų, aiškiai matoma, kad požiūris į verslumo ugdymą gali būti dvejopas:

- verslumo ugdymas gali būti integruotas į ugdymo programą visais lygmenimis; šiuo atveju dėmesys paprastai skiriamas bendrųjų gebėjimų, kaip antai kūrybiškumo, iniciatyvumo ir pasitikėjimo savimi, ugdymui;
- verslumo taip pat gali būti mokoma įtraukiant jį kaip atskirą dalyką (paprastai vidurinėje mokykloje ir vėliau). Šiuo atveju daugiau dėmesio paprastai skiriama verslo įgūdžių lavinimui ir praktinėms žinioms, kaip pradėti ir valdyti verslą; paprastai tai yra pasirenkamoji, neprivalomoji ugdymo programos dalis.

Taip svarbiausius verslumo gebėjimus galima pradėti ugdyti dar pradinėse klasėse ir vėliau, jais remiantis, lavinti konkretesnius verslui svarbius įgūdžius.

Apskritai puoselėjant labiau pagrįstą ir sisteminių požiūrį į verslumo ugdymą, kad būtų užtikrintas

jo diegimas platesniu mastu, reikia jį integruoti į bendrojo lavinimo programas. Todėl turi įvykti tam tikri svarbūs tiek mokymo, tiek mokymosi pokyčiai. Iš tiesų **norint, kad verslumo ugdymas vietoj papildomų užklasinių užsiėmimų, per kuriuos dėmesys tradiciškai skiriamas verslo praktikai, taptų neatsiejama ugdymo programos dalimi ir būtų ugdomi labai įvairūs verslumo gebėjimai bei įgūdžiai, gali reikėti iš esmės keisti švietimo sistemą.** Tai ypač aktualu tais atvejais, kai verslumo ugdymą reikia įtraukti į bendrojo lavinimo ir (arba) aukštojo mokslo trajektorijas ir kai tebetaikomi tradiciškesni mokymo metodai. Visose pakopose be galo svarbu mokyti ne tik tradiciniais metodais, bet ir suteikti galimybių mokytis iš patirties.

Siekiant ugdyti visus 2.1 pav. parodytus gebėjimus, reikia keisti mokymo praktiką ir sukurti tokiam ugdymui tinkamą aplinką vietoj „tradiciškesnių“ bendrųjų švietimo procesų. **Šiuo atveju svarbiau už tai, ko mokoma, yra: kaip to mokoma** – ypač svarbu mokytis iš patirties ir mažinti tradiciškesniems mokytojų ir mokinių

santykiams būdingą pavaldumą, kad mokytojas būtų daugiau konsultantas ir (arba) vadovas. Kai vadovaujamosi tokiais požiūriais, mokiniai gali tapti savarankiškesni ir labiau suinteresuoti savo mokymosi procesu, taigi būtų geriau lavinami jų bendrieji verslumo gebėjimai; taip pat svarbu **aplinka, kurioje mokomasi**, ypač kad mokiniai išeitų iš tradicinės mokymosi aplinkos (klasės) ir užmegztų ryšius su vietos bendruomene bei apsilankytų tikrose įmonėse, taip pat svarbu mokykloje kurti tokią aplinką, kurioje santykiai būtų mažiau grindžiami pavaldumu.

Todėl reikia skirti dėmesį tinkamai teorinių ir **praktinių elementų** pusiausvyrai ir šalinti kliūtis, kurios trukdo švietimo įstaigoms bendradarbiauti su verslininkais. Vietoj tradiciškesnio požiūrio reikia daugiau taikyti tokius metodus, kad žmonės galėtų eksperimentuoti ir geriau pažinti save. Šią užduotį palengvina tai, kad tokios permainos atitinka dabartinės švietimo raidos tendencijas daugelyje valstybių. Tačiau kai kuriose kitose valstybėse, be abejonės, reikės iš esmės keisti švietimo politiką ir praktiką.

Taigi, verslumo ugdymo sritis yra itin plati, kalbant tiek apie norimus rezultatus, tiek apie numatomas priemones jiems pasiekti. Reikės kruopščiai apsvarstyti, kaip geriausia pradėti šį ilgalaikį ir dažnai gan radikalių permainų procesą, nustatant jo prioritetus ir pagrįstus žingsnius.

2.4 Svarbiausi verslumo ugdymo dabartinės praktikos bruožai

Vienas būdingiausių verslumo ugdymo bruožų yra **be galo įvairi praktika** visoje Europoje, lyginant tiek valstybes, tiek padėtį kiekvienoje valstybėje ir net pavienėse švietimo įstaigose – mokyklose, profesinio rengimo įstaigose ar universitetuose; skiriasi net individuali mokytojų darbo praktika. Tai atitinka esamą padėtį – verslumo ugdymas iki šiol daugiausia buvo plėtojamas decentralizuotai („iš apačios į viršų“), valdžiai beveik nesikišant.

Ši įvairovė atsirado iš dalies dėl skirtingų verslumo ugdymo sampratų ir aiškinimų; to ir reikėjo tikėtis, nes daugelyje valstybių iki šiol nėra bendro ir (arba) oficialaus požiūrio į tai, ką verslumo ugdymu tikimasi pasiekti. Įvairovę taip pat didina bendrieji aplinkos ir kultūros veiksniai, galin-

tys tiek kliudyti, tiek atverti daugiau galimybių. Toks skirtingas požiūris į verslumą valstybėse narėse, kartu su skirtinga nacionalinės ekonomikos struktūra ir pobūdžiu, gali būti svarbūs veiksniai. Pavyzdžiui, Švedijos verslumo ugdymo strategija yra pritaikyta jos kultūrai, kuriai tradiciškai būdingas menkas piliečių domėjimasis nuosavu verslu, ir ekonominei aplinkai, kurioje vyrauja didelės įmonės, taip pat yra didelis viešasis sektorius.

Ką, remiantis šiais bendraisiais bruožais, galima pasakyti apie dabartinę verslumo ugdymo praktiką Europoje?

Pirma, tokioje sistemoje, kuriai labai būdinga savanoriška iniciatyva, **mokytojai dažnai atlieka pagrindinį vaidmenį**, žengdami pirmuosius žingsnius verslumo ugdymo srityje ir formuodami dabartinę praktiką. Taip yra net tose valstybėse, kuriose, kaip manoma, verslumo ugdymas yra plačiausiai prieinamas ir labiausiai išplėtotas, kaip antai Jungtinėje Karalystėje² iki nesenų jos centrinės valdžios paskatintų permainų.

Antra, **verslumo ugdymas iki šiol dažniausiai nebuvo sistemingai planuojamas ugdymo programose**. Vietoj to paprastai vyksta užklasiniai užsiėmimai bendrojo ugdymo sistemos paraštėse, priklausomi nuo pavienių mokytojų ir mokyklų iniciatyvos. Tai reiškia, kad: i) paprastai dėmesys skiriamas temoms, labiau tiesiogiai susijusioms su įmonių veikla, arba bendram mokinių supažindinimui su darbo rinka, o ne bendrųjų verslumui iš esmės būdingų gebėjimų ugdymui; ii) paprastai stengiamasi suteikti galimybių bendrauti su verslininkais, užuot ugdžius tokius gebėjimus kaip kūrybiškumas ir mokėjimas rizikuoti, ir iii) tokio mokymosi pasiekimai paprastai nevertinami pagal bendrąją ugdymo programą – mokytojai ir mokyklos skiria savo įsteigtus prizus ir apdovanojimus arba dalyvauja konkursuose, rengiamuose žinomų organizacijų, kaip antai *Junior Achievement-Young Enterprise* (JA-YE), bet to nesieja su įprastu mokinių įgyjamų įgūdžių vertinimu.

Trečia, kadangi verslumo ugdymas nėra sistemingas, **mokytojai naudojami įvairiais ištekliais** kaip pagalbinėmis priemonėmis savo mokymo veikloje, o **šiuos išteklius labai dažnai**

2 Žr., pavyzdžiui, Bennett, R. J. ir McCoshan, A., *Enterprise and Human Resource Development: Local Capacity Building* (1993).

kuria ir pateikia privačios įmonės ir (arba) ne pelno organizacijos (žr. toliau). Tokių požiūrių, metodų ir priemonių yra labai įvairių, įskaitant virtualų verslo situacijų modeliavimą, praktinės tiesioginės patirties įgijimą įmonėse ir „verslo dienas“ arba „verslo savaites“, per kurias mokiniai ieško idėjų, užsiima įvairia (pavyzdžiui, rinkos tyrimų ir projektavimo) veikla ir įgyvendina savo idėjas kurdami netikrus produktus arba paslaugas. Visais šiais atvejais taikomi alternatyvūs verslumo ugdymo metodai, besiskiriantys nuo įprastos mokymo praktikos.

Ketvirta, **svarbų vaidmenį atlieka privačios asociacijos ir organizacijos**. Žymiausias iš jų yra šios tarptautiniu mastu žinomos organizacijos:

- JA-YE – organizacija, kuri, padėdama įgyti tiesioginės patirties, padeda jaunimui suprasti gyvenimo ekonomikos dėsnius siūlydama verslo ir ekonomikos mokymo programas 6–25 metų amžiaus vaikams ir jaunuoliams; jos įgyvendinamos per vietos įmonių ir mokyklų partnerystę;
- EUROPEN – mokomųjų įmonių tinklas, remiantis, koordinuojantis ir kuriantis paslaugas, kuriomis remiama ir tobulinama mokymosi modeliuojant verslo aplinką koncepcija. EUROPEN tikslai yra palengvinti dalijimąsi informacija, suteikti pažangių mokymo priemonių savo nariams, remti mokomosios įmonės koncepciją ir atstovauti savo nariams įvairių lygmenų valdžios institucijose bei privačiose organizacijose;
- JADE – aukštojo mokslo organizacija, kuri skatina steigti Europos jaunimo įmones įgyvendindama Europos masto projektus ir sudarydama sąlygas bendradarbiauti tarpvalstybiniu mastu atliekant tarptautinius tyrimus. Ji rengia tarptautinius kongresus ir susitikimus, kuriuose padedama dalytis žiniomis ir patirtimi, skatinamas kultūrų tarpusavio supratimas ir remiama Europos idėja. Šiuo metu JADE tinkle dalyvauja 20 000 narių iš 11 ES valstybių, taip pat 150 jaunimo įmonių.

Taip pat yra daug nacionalinių ir regioninių asociacijų, kurių vaidmenys ir darbo metodai įvai-

riose valstybėse yra skirtingi. Šios organizacijos, labai išaugusios ir sustiprėjusios per paskutinius du dešimtmečius, siūlo parengtas programas mokykloms ir mokytojams. Atrodo, kad jos teikia itin naudingų išteklių plėtojant verslumo ugdymą valstybėse, kuriose tradiciniai švietimo ir verslo ryšiai yra silpni arba jų apskritai nėra, ypač buvusio sovietinio režimo valstybėse. Apskritai šios organizacijos savo veikla skatina decentralizuotą („iš apačios į viršų“) požiūrį, kuris iš dalies apsaugo vietos lygmens praktiką nuo nenusipėjimų nacionalinės politikos permaitinimo, todėl gali užtikrinti didesnę tęstinumą.

Penkta, nors mokytojai mokyklose gali mokyti pagal daugelį programų ir modeliavimo priemonių, **tik įmonės gali suteikti mokiniams tikros, praktinės, tiesioginės verslumu grindžiamos veiklos patirties**. Deja, norinčių ir galinčių padėti ugdyti verslumą įmonių skaičius įvairiose valstybėse (ar net toje pačioje valstybėje) labai skiriasi. Mokykloms ir mokytojams, norintiems užmegzti ryšius su vietos įmonėmis, dažnai tenka kliautis savo įžvalgumu; šiuos ryšius užmegzti dažnai padeda mokinių tėvai. Vis dėlto kai kuriose vietovėse įmonių santykiai su mokyklomis yra sisteminiai ir oficialūs: mokyklos, kaip švietimo įstaigos, užmezga partnerystes su įmonėmis (galbūt vadovaujant savivaldos institucijoms) ir įtraukia vietos verslo organizacijas (pavyzdžiui, prekybos rūmus). Įmonėms tokie ryšiai yra svarbus įsipareigojimas; jas dalyvauti dažnai skatina jų, kaip įmonių, socialinė atsakomybė. Daugelyje valstybių yra labai daug mažųjų įmonių, kurios norėtų padėti, bet joms trūksta laiko, kad galėtų įsipareigoti ilgam.

Šešta, kai nėra nacionalinės politikos priemonių, **svarbų rėmėjų ir koordinatorių vaidmenį gali atlikti regioninės ir vietos valdžios institucijos**, remdamos verslumo ugdymą mokyklose ir padėdamos užmegzti švietimo ryšius su verslu, kaip jau minėta, savivaldybės gali tarpininkauti, pačios kurti išteklių fondus ir t. t.

Nors jų funkcijos švietimo ir mokymo srityje dažnai yra reglamentuotos įstatymų, tai neužtikrina, kad verslumo ugdymas bus įtrauktas į vietos politiką³.

Galiausiai, apibendrinus esamą padėtį, reikia pažymėti, kad **verslumo ugdymas taip pat**

³ Povinnosti se značně liší. V některých zemích mají například místní orgány určité pravomoci ve vztahu k učebním osnovám, v jiných zemích jsou tyto pravomoci minimální a omezují se například na školní budovy a nepedagogické pracovníky.

skiriasi įvairių lygmenų ir (arba) rūšių švietimo ir mokymo procesuose.

Pirmiau aprašyta padėtis labiausiai būdinga **pradiniam ugdymui ir pagrindiniam ugdymui bendrojo lavinimo mokyklose**. Šiose pakopose verslumo ugdymas paprastai yra užklasinė veikla, per kurią mokiniai dažnai lankosi įmonėse arba darbdaviai – mokyklose, o pagrindinė tema yra „darbo rinkos pažinimas“. Tikslingesni užsiėmimai arba projektai pagal mini įmonių pobūdžio schemas tebėra reti. Apskritai verslumo ugdymas yra mažiausiai išvystytas pradinio ugdymo pakopoje.

Vidurinėse mokyklose verslumo ugdymas taip pat yra užklasinė veikla, tačiau jo pasirenkamosioms pamokoms skiriama daugiau dėmesio, taip pat verslumas gali būti svarbi kai kurių dalykų, kaip antai verslo ir ekonomikos, mokymo dalis. Daug reikšmės teikiama patirtiniam mokymuisi iš tikrų įmonių arba naudojant mini įmones.

Pirminis profesinis rengimas mokyklose⁴ dažnai apima verslumo ugdymą pagal programą, kurioje jis yra įtrauktas į ekonomikos ir verslo studijas.

Aukštajame moksle verslumas yra atskiras studijų dalykas kai kuriuose pirmosios ir antrosios pakopos (pavyzdžiui, verslo ir ekonomikos) studijų programose, be to, su verslumo tema vis dažniau siejamos tam tikros podiplominės kvalifikacijos. Kai kuriose aukštosiose mokyklose studentai taip pat gali specializuotis verslumo srityje, o kai kurių valstybių aukštosiose mokyklose veikia verslumo centrai. Aukštojo mokslo uždavinys – užtikrinti, kad verslumo gebėjimų ugdymas būtų įtrauktas į visas studijų programas.

2.5 Nacionalinės politikos priemonių poreikis

Aprašytoji padėtis yra labai nevienoda, tačiau šių skirtumų nereikėtų vertinti vienareikšmiškai. Viena vertus, akivaizdu, kad valstybės narės ti-

krai nepradeda savo veiksmų tuščioje vietoje. Šiame „nelygiame kraštovaizdyje“ ištis yra ir „derlingų žemių“, ir „tuščių dykų“. Veiklos yra daug ir įvairios, kai kada ištis platus užmojo, ir niekas nestovi vietoje – padėtis keičiasi į gera ir verslumo ugdymo praktika vis labiau plėtojama. Kita vertus, kadangi verslumo ugdymas praktikoje yra toks įvairus ir dažniausiai neprivalomas, **kiekvieno mokinio galimybes dalyvauti verslumo ugdymo veikloje daugiausia lemia atsitiktinumas.**

Kadangi dabartinė praktika dažnai yra atsitiktinio ir nesisteminio pobūdžio, verslumo ugdymo kokybė ir nuoseklumas priklauso nuo to, ar: a) mokinys turi mokytoją ir (arba) mokyklos direktorių, norintį ir galintį įgyvendinti verslumo ugdymą, ir (arba) ar b) mokytojais geba užmegzti ryšius su vietos įmonėmis, norinčiomis ir galinčiomis suteikti galimybių mokytis. Nors pastaruoju metu mokykloms ir mokytojams aiškiai tapo lengviau gauti verslumo ugdymo medžiagos ir gerosios patirties pavyzdžių, tebėra kliūčių, kurios gali trukdyti veiklai arba neleisti jos pradėti. Šias kliūtis turi pašalinti vyriausybės.

Be to, sprendžiant iš šioje srityje didelę pažangą padariusių valstybių patirties, **nors verslumo ugdymą yra įmanoma plėtoti decentralizuotai („iš apačios į viršų“), tik vyriausybės gali užtikrinti reikiamą pažangą plėtojant verslumo ugdymą, gerinant jo kokybę ir iš esmės keičiant švietimo sistemas.** Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės vyriausybė 2003 m. ėmėsi iniciatyvos praėjus maždaug dvidešimčiai metų, per kuriuos verslumo ugdymas daugiausia buvo plėtojamas decentralizuotai, tačiau jos pastangomis mokyklų, kuriose ugdomas verslumas, dalis per penkerius metus (iki 2008 m.) padidinta nuo 10 iki 90 proc.⁶

Nacionalinės politikos priemonėmis įmanoma:

- i) įveikti platesnio masto ir nuoseklesnio verslumo ugdymo kliūtis;
- ii) nustatyti strateginius prioritetus ir veiklos kryptis; ir

³ Valdžios institucijų įgaliojimai gali būti labai įvairūs. Pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse nuo vietos valdžios institucijų priklauso ugdymo programos, o kitose jų įgaliojimai gali būti minimalūs ir susiję, pavyzdžiui, tik su mokyklos pastatų priežiūra ir nepedagoginiu personalu.

⁴ Pirminis profesinis rengimas mokyklose įvairiose ES valstybėse pradedamas skirtingame amžiuje.

⁵ Žr., pavyzdžiui, Bennett, R. J. ir McCoshan, A. *Enterprise and Human Resource Development: Local Capacity Building* (1993).

⁶ Jungtinės Karalystės vyriausybė, Jos Didenybės išdas (*Her Majesty's Treasury*), *Enterprise: Unlocking the UK's talent* (2008), <http://www.hm-treasury.gov.uk>.

iii) užtikrinti didesnę nuoseklumą ir sistemingumą.

Kai valstybė narė imasi iniciatyvos ten, kur iki tol veiklos buvo palyginti nedaug, itin svarbu vyriausybės pastangomis siekti kuo daugiau nuoseklumo ir sistemingumo.

Tačiau kokia yra dabartinė strategijų rengimo padėtis ES valstybėse narėse?

2.6 Nacionalinių strategijų rengimo padėtis

Įvairiose valstybėse padaryta strategijų rengimo pažanga yra išties skirtinga; konkrečių atskirą nacionalinį verslumo ugdymo strateginį dokumentą iki šiol parengė maždaug trečdalis valstybių⁷.

Keliose valstybėse strategijos rengiamos šiuo metu. Neseniai gerą pavyzdį parodė Danija, kurioje nacionalinę verslumo ugdymo strategiją 2009 m. priėmė keturios ministerijos.

Keliais atvejais verslumo ugdymas yra įtrauktas į nacionalines ugdymo programas (pavyzdžiui, Suomijoje), o kai kur verslumą ugdyti nacionaliniu lygmeniu nenumatoma, nes valdžios sistema yra labai decentralizuota (pavyzdžiui, Vokietijoje).

Kalbant apie specialių arba atskirų verslumo ugdymo strategijų turinį, reikia pažymėti, kad daugelyje šių strategijų yra nustatytas tik pagrindas, kuriuo remdamosi išsamesnius įgyvendinimo planus parengia kiti suinteresuotieji subjektai, pavyzdžiui, regioninės ar vietos valdžios institucijos arba mokyklos ir mokytojai. Šiais atvejais nacionalinė vyriausybė strategiškai koordinuoja kitų įstaigų ir suinteresuotųjų subjektų, kurie iš tiesų atlieka plėtotės ir įgyvendinimo darbą, pastangas. Toks požiūris aiškiai išreikštas, pavyzdžiui, Švedijos nacionalinėje strategijoje.

Taip pat yra pavyzdžių, kai valstybių narių verslumo ugdymo politika paskatino parengti išsamesnius strateginius veiksmų planus. Pavyzdžiui, Belgijos vyriausybė 2006 m. patvirtino Flandrijos verslumo ugdymo veiksmų planą (*Ondernemend Onderwijs*). Šiame Flandrijos plane nustatyti konkretūs veiksmai ir įgyven-

dinimo terminai (2007–2009 m.) ir skirta lėšų konkrečioms plano dalims, kaip antai švietimo ir verslo „susiejimo projektams“ ir mokomųjų (imitacinių) įmonių, kurias valdo mokyklose arba kolegijose besimokantys jaunuoliai, steigimui⁸. Šiais tikslais lėšos tiesiogiai pervedamos mokykloms ir (arba) organizacijoms tarpininkėms.

Nacionalinės strategijos, nepriklausomai nuo jų pobūdžio, paprastai turi tam tikrų bendrų bruožų. Apskritai **galima pastebėti vieną bendrą tendenciją: šiuo metu nacionalinėse ugdymo programose dėmesys nuo turinio krypta į gebėjimus. Tai – nauja programa mokyklose diegti verslumo, kaip vieno iš bendrųjų gebėjimų, ugdymą.** Kalbant apie bendras verslumo ugdymo perspektyvas, strategijose paprastai linkstama laikytis plataus požiūrio.

Taigi, pavyzdžiui, Norvegijoje yra svarbu ne tik tai, kaip padėti potencialiems verslininkams, bet ir tai, kaip darbuotojai gali savo darbe daugiau vadovautis verslumu pagrįstu požiūriu arba net kaip pasiekti, kad žmonės būtų geri ir pažangūs savo visuomenės piliečiai. Laikantis tokio požiūrio, verslumo ugdymu iš esmės siekiama formuoti teigiamas asmens savybes ir pažiūras (be kita ko, iniciatyvumą, išradingumą ir kūrybiškumą, pasirengimą rizikuoti ir pasitikėjimą savimi). Švedijos nacionalinėje strategijoje verslumas taip pat suprantamas plačiai kaip dinamiškas ir socialinis procesas, kuriame dalyvaudami žmonės pavieniui ar bendradarbiaudami atranda galimybių ir, jomis pasinaudoję, įgyvendina savo idėjas praktine ir tikslinga veikla tam tikroje socialinėje, kultūrinėje arba ekonominėje aplinkoje; kita vertus, Švedijos programoje taip pat aiškiai nustatytas tikslas, kad būtų steigiami daugiau naujų įmonių.

Svarstant galimybes susieti verslumo ugdymą su nacionalinėmis kvalifikacijų sandaromis (NKS), nacionalinėse strategijose paprastai aiškiai nurodoma, kad tai yra svarbu. Be to, tokių valstybių kaip Nyderlandai, Norvegija, Portugalija ir Švedija parengtose strategijose visais atvejais pabrėžiama, kad svarbu tobulinti mokytojų rengimo programas, vertinimo ir atestavimo

⁷ Ataskaita „Siekiant veiksmingesnio bendradarbiavimo ir didesnio nuoseklumo ugdant verslumą“ (*Towards Greater Cooperation and Coherence in Entrepreneurship Education*), Europos Komisija, 2010 m..

⁸ Reikia pažymėti, kad bendros asignavimų sumos visam planui nebuvo nustatyta.

svarba susiejant verslumo ugdymą su NKS, taip pat svarbiausių suinteresuotųjų subjektų vaidmuo įgyvendinimo procese įvairiais teritoriniais lygmenimis. Vienas iš pavyzdžių yra Austrijoje šiuo metu rengiama nacionalinė mokytojų rengimo strategija, kurioje nustatyta:

- dar nedirbantiems mokytojams skirtos programos – keturi universitetai (Graco, Vienos, Insbruko ir Linco) jiems siūlo specialias verslumo ir vadybos studijų programas;
- dirbantiems mokytojams skirtos programos – reguliariai rengiami mokytojų kvalifikacijos tobulinimo simpoziumai, seminarai ir praktiniai seminarai⁹; ir
- dirbančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo mokymosi procesai – Kicbiūhelio miestelyje organizuojama vasaros mokykla verslumo ugdymo vidurinėje mokykloje tema, daugiausia dėmesio skiriant pratyboms, priemonėms ir metodikoms.

Strategijos taip pat skiriasi viena nuo kitos keeliais svarbiais aspektais. **Svarbu tai, kokie konkretūs uždaviniai ir rodikliai nustatomi įgyvendinimo pažangai vertinti.** Pavyzdžiui, Švedijos strategijoje pateikta plataus masto veiksmų programa, tačiau konkrečių uždavinių ir rodiklių nenustatyta. Kita vertus, Belgijos Flandrijos regione aktyviai vertinami rezultatai ir poveikis, pavyzdžiui:

- Flandrijos organizacija *District of Creativity* pradėjo EFFECTO – poveikio verslumo ugdymo veikloje dalyvavusiems vietos vidurinių mokyklų jaunuoliams tyrimą;
- *O3-Loep: Entrepreneurial Spirit Magnifying Glass* („Verslumo dvasia per padidinamąjį stiklą“) – patikros priemonė, skirta vertinti, kiek švietimo projektai padeda stiprinti verslumo dvasią; ir
- *ENTRE-mirror* – savęs vertinimo priemonė, skirta asmens verslumo gebėjimų lavinimui įvertinti¹⁰.

Taip pat yra aiškių skirtumų, susijusių su tuo, kaip griežtai nustatomi standartai besimokantiejiems, kai verslumas ugdomas pagal ugdymo programas.

Nors kai kurios nacionalinės strategijos yra gana išsamios, **apskritai, kalbant apie reikiamų įgyvendinimo veiksmų planavimą, susidaro fragmentiškumo įspūdis.** Kaip tik todėl pradedasis procesas yra toks svarbus ir Europos Komisija gali atlikti svarbų vaidmenį skatindama pažangą. Taip pat labai svarbu, kad valstybės narės imtųsi tolesnių veiksmų diegti ir nuosekliau įgyvendinti verslumo ugdymą nacionaliniu lygmeniu.

9 http://www.eesi-impulszentrum.at/index2.php?Entrepreneurship-Symposien:Symposium_in_Graz_7.5.2009.

10 <http://publiek.syntra.be/websites/europeseprojecten/SEET/Shared%20Documents/Copie%20%20baseline%20study%20on%20Enterprise%20Education-flanders.pdf>

3

Pažangos modelis geresniam bendradarbiavimui ir darnai užtikrinti

Pagrindinės 3 skyriaus mintys

Verslumo ugdymo padėtis visoje Europoje yra labai nevienoda; siekiant užtikrinti, kad jis būtų prieinamas visiems kiekvienos mokyklos mokiniams, reikia sistemingesnių metodų. Būtina tobulinti visas verslumo ugdymo „ekosistemos“ dalis.

Atsižvelgiant į tai, buvo parengtas pažangos modelis, kuriame:

- a) pateiktas bendras konceptualus pagrindas, pagal kurį reikėtų nustatyti veiklos prioritetus; ir
- b) pateikta „statybinė medžiaga“, kuria gali naudotis suinteresuotieji subjektai.

Šis modelis atitinka dabartinėse strategijose vyraujančią *modus operandi*, pagal kurį nustatomas pagrindas ir suteikiama kryptis, pasakatos bei plataus masto parama įgyvendinimui remiantis decentralizuotais („iš apačios į viršų“) veiksmiais.

Modelį sudaro keturios nuoseklios pakopos, pradedant „iki strategijos parengimo“ ir baigiant „visuotiniu integravimu“; jame išsamiai

aprašyti būtini veiksmiai, susiję su: nacionaline strategija ir sistemomis; mokyklomis; mokytojais; regioninės ir vietos valdžios institucijomis ir įmonėmis; privačiomis asociacijomis ir organizacijomis.

Pagal šį modelį numatoma:

- tokį verslumo ugdymą, kai mokoma tik „valdyti verslą“, iš esmės keisti visose gyvenimo srityse reikalingų bendrųjų gebėjimų ugdymu; verslumo ugdymas iš papildomo užsiėmimo prie (daugiausia vidurinių mokyklų) ugdymo programos turi tapti neatsiejama visų pakopų ugdymo programų dalimi;
- parengti viziją; tai turėtų būti bendra nacionalinė visų svarbiausių suinteresuotųjų subjektų vizija, aprėpianti mokymosi rezultatus, tikslus, uždavinius ir rodiklius, patobulintas atsakingų ministerijų bendradarbiavimo sistemas ir socialinių partnerių dalyvavimą; ir
- būtinybė puoselėti sistemingesnį ir tvaresnį požiūrį, kuriuo turėtų vadovautis mokytojai, mokyklos ir įmonės vietos ly-

gmeniu, padedami privačių asociacijų ir organizacijų ir vietos, regioninių bei nacionalinių paramos sistemų, aprėpiančių mokytojų rengimą, mokymo išteklius ir priemones, dalijimosi gerąja patirtimi sistemos, bendradarbiavimo grupės ir partnerystės.

3.1 Pažangos modelio paskirtis ir pagrindimas

Pirmesniame skirsnyje apžvelgėme dabartinę verslumo ugdymo padėtį Europoje. Jame parodyta didelė šios veiklos masto ir aprėpties įvairovė: valstybės, regionai, vietovės ir net pavienės mokyklos šiuo metu yra skirtingose raidos pakopose. Tuo remiantis buvo galima sukurti pažangos modelį. Jo paskirtis yra:

- a) pateikti bendrą konceptualų pagrindą, pagal kurį būtų galima nustatyti veiklos prioritetus; ir
- b) nustatyti, kokiomis pagrindinėmis priemonėmis suinteresuotieji subjektai gali skatinti pažangą šioje srityje.

Apskritai šiuo metu Europoje visuotinai vykstantiems pokyčiams yra būdinga tai, kad siekiama kur kas didesnio nuoseklumo bei sistemingumo ir labiau sisteminio požiūrio į verslumo ugdymą. Esamą verslumo ugdymo veiklos padėtį galima apibūdinti kaip „labai nelygų kraštovaizdį“, kuriame kiekvieno žmogaus galimybės, įgyjanti bendrąjį išsilavinimą kartu dalyvauti aukštos kokybės verslumo ugdymo veikloje priklauso nuo to, kur tas žmogus gyvena. Kai kuriose geografinėse teritorijose verslumo ugdymas yra labai geras, tačiau kitur jo trūksta arba visai nėra. Reikia tobulinti visą verslumo „ekosistemą“, nuo tokios padėties pereinant prie labiau sisteminio požiūrio, kol galiausiai verslumo ugdymas visapusiškai aprėps visas valstybes nares, t. y. bus prieinamas kiekvienoje mokykloje ir kiekvienam mokiniui.

Pateiktasis modelis tenkina šiuos poreikius: jame nustatyti veiksmingi būdai, kuriais gali būti tobulinamos įvairios verslumo ugdymo

„ekosistemos“ dalys. Rengdami modelį rėmėmės dabartinių strategijų bendra struktūra ir turiniu. Vienas svarbiausių dabartinių strategijų bruožų yra tai, kad jose paprastai siekiama nustatyti plačius veiksmų pagrindus, o ne konkrečiai nurodyti, ką reikia daryti. Šiose strategijose paprastai nustatomos veiksmų gairės. Jose pabrėžiama verslumo ugdymo svarba, poreikis integruoti jį į ugdymo programą bei mokyti jo kaip atskiro dalyko (tai priklauso nuo švietimo lygmens) ir poreikis mokyti verslumo plačiau bei nuosekliau. Konkrečiai nustatyti, kaip tai turi būti daroma, daugiausia paliekama mokykloms ir mokytojams (ir galbūt regioninės bei vietos valdžios institucijoms), todėl konkretūs tikslai yra tokie svarbūs visiems suinteresuotiesiems subjektams, siekiant užtikrinti jų pritarimą. Taigi dabartinėse strategijose iš esmės nustatomas pagrindas; jomis suteikiama gairių, paskatų ir plataus masto parama įgyvendinti tam, kas iš esmės tebėra decentralizuotas („iš apačios į viršų“) pažangos procesas, grindžiamas nustatytais bendraisiais tikslais.

3.2 Modelio struktūra ir turinys

Reikia tobulinti visas verslumo ugdymo „ekosistemos“ dalis. Į tai atsižvelgdami, kurdami modelį, nustatėme pagrindines sistemos dalis, kurių atžvilgiu būtina imtis veiksmų: tai nacionalinės strategijos ir sistemos; mokytojai; mokyklos; įmonės ir privačios asociacijos bei organizacijos. 3.1 lentelėje parodyta, kaip pagal modelį numatoma laipsniškai tobulinti kiekvieną iš šių dalių. Reikia pažymėti, kad pateiktasis modelis yra bendro pobūdžio, tačiau siekiant, kad jis būtų tinkamas taikyti itin įvairiomis Europoje susiklosčiusiomis aplinkybėmis, jame pripažįstama, kad vieno teisingo kelio nėra ir kad skirtingomis aplinkybėmis prireiks skirtingų priemonių. Šiame skyriuje aprašę patį modelį, kitame skyriuje pateikėme įvairių konkrečios gerosios patirties pavyzdžių, kurie turėtų padėti suinteresuotiesiems subjektams pritaikyti modelį konkrečiomis aplinkybėmis.

Pakopa	Iki strategijos sukūrimo (remiantis pavienėmis iniciatyvomis)	Pradinis strategijos parengimas	Strategijos įgyvendinimas ir stiprinimas bei praktikos plėtotė	Visuotinis integravimas
Orientaciniai terminalai	Pradžia	0–2 m. ...	apie 2–5 m. ...	apie 5 m. ir ilgiau
Nacionalinė ^(a) strategija, sistemos	Oficialios strategijos nėra. Verslumo ugdymui skiriami pavieniai politikos dokumentai (jei jų apskritai yra). Veiksmingo ministerijų tarpusavio bendradarbiavimo nėra arba beveik nėra. Sistemų, kuriose turėtų vykti dialogas su susijusiais socialiniais partneriais, nėra arba yra tik užuominos.	Parengiama ir paskelbiama strategija, joje nustatomi ir suderinami verslumo ugdymo tikslai ir kompetencijos sritys, pagrindinių dalyvių vaidmenys ir atsakomybė. Nustatomos svarbiausių ministerijų bendradarbiavimo sistemos. Nustatomos sistemos, skirtos įtraukti daugiau suinteresuotųjų subjektų. Rengiama vizija (ir nustatomi norimi rezultatai), šiame procese gali būti suderinamos prieštaringos darbotvarkės vyriausybėje ir tarp viešojo bei privačiojo sektorių, ir t. t. Verslumo ugdymas planuojamas ir analizuojamas. Nustatomi gerosios patirties pavyzdžiai. Kaupiami veiksmingi mokymo metodai ir mokymoji medžiaga. Siekiant sudominti verslo bendruomenę, pradedamos informacinės kampanijos. Ugdomas mokytojų sąmoningumas.	Nustatomi mokymosi rezultatai, tikslai, rodikliai ir uždaviniai. Rengiami mokymosi rezultatų vertinimo ir reikiamų kvalifikacijų nustatymo metodai. Reguliarus bendradarbiavimo sistemos nustatomos įvairiose sistemos pakopose, jose aiškiai apibrėžiami ir patvirtinami susiję įvairių suinteresuotųjų subjektų vaidmenys ir atsakomybės sritys. Nustatomi finansavimo šaltiniai – skiriami reikiami ištekliai. Sukuriama paramos įgyvendinimui sistemos. Galima naudotis mokymosi medžiagos išteklių fondais. Skleidžiami ir plačiai taikomi nustatyti veiksmingi mokymo metodai. Plėtojama mokslinių tyrimų bazė.	Verslumo ugdymo procesas (veiklos kokybė ir siekiami mokymosi rezultatai) nuolat stebimas ir reguliariai vertinamas. Paramos įgyvendinimui sistemos – kasdienio mokytojų ir mokyklų tobulinimosi proceso dalis; verslumo ugdymas visapusiškai integruotas į kiekvieno mokytojo pirminį profesinį rengimą. Veiksmingi mokymo metodai nuolat taikomi ir tobulinami. Sukurtos patikimos finansavimo sistemos.
Mokyklos	Verslumo ugdymas yra labai nevienodai paplitęs; daugeliu atvejų tai yra pavienės iniciatyvos. Dažnai tai yra papildomi užsiėmimai prie bendrosios ugdymo programos, per kuriuos „verslumas“ daugiausia suprantamas kaip verslo lavinimas. Verslumas daugiausia ugdomas vidurinėje mokykloje ir yra įtrauktas į konkrečius mokomuosius dalykus. Mokymosi rezultatai nėra oficialiai vertinami arba jų vertinimas nesisteringas. Mokinių pasiekimai pripažįstami skiriant (neakredituotąs) premijas ir apdovanojimus.	Mokyklų vaidmuo nustatytas strategijoje – pripažinta, kad jos atlieka pagrindinį vaidmenį. Verslumo ugdymą pradedama diegti visoje ugdymo programoje kaip susijusių gebėjimų darnų lavinimą, o ne kaip atskirą mokomąjį dalyką. Verslumo ugdymas plėtojamas ne tik vidurinėje mokykloje, bet ir visų pirma pradinėje mokykloje, taip pat per mokyklų bendradarbiavimo grupes.	Verslumo ugdymas yra prieinamas kiekvienoje mokykloje ir įtrauktas į ugdymo programą tiek pagal bendrąją mokymo koncepciją, tiek kaip atskiras dalykas. Visos mokyklos laipsniškai (pvz., per bandomuosius projektus) užmezga partnerystės ryšius su įmonėmis. Įvairių švietimo lygmenų mokyklos pletoja tarpusavio ryšius, verslumo ugdymas iš vidurinių mokyklų perkeliamas (pvz., per bandomuosius projektus) į pradines mokyklas ir tolesnį lavinimą baigus vidurinę mokyklą.	Aukštos kokybės verslumo ugdymas yra prieinamas visiems kiekvienos švietimo pakopos ir rūšies mokyklų mokiniams ir studentams. Nustatomos aiškios įvairių švietimo pakopų ir (arba) rūšių sąsajos. Plėtojant vietos verslumo ugdymo „ekosistemą“ laipsniškai užmezgamos platesnio masto sąsajos. Vertinami mokymosi rezultatai.

^(a) Arba regioninė strategija ir programos (tai priklauso nuo valdymo struktūrų).

Pakopa	Iki strategijos sukūrimo (remiantis pavienėmis iniciatyvomis)	Pradinis strategijos parengimas	Strategijos įgyvendinimas ir stiprinimas bei praktikos plėtotė	Visuotinis integravimas
Mokytojai	Verslumo ugdymas labai priklauso nuo pavienių mokytojų iniciatyvos. Verslumas dažnai ugdomas po pamokų per užklausinius užsiėmimus. Mokytojų rengimas yra labai ribotas. Dirbančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo mokymai nevyksta arba jų yra labai nedaug.	Mokytojų vaidmuo nustatytas strategijoje – pripažinta, kad jie atlieka pagrindinį vaidmenį. Nustatomi gerosios patirties pavyzdžiai, susiję su mokytojų rengimu ir mokomąja medžiaga.	Mokytojai vis daugiau naudojami nacionaliniams, regioniniams ir vietos paramos sistemoms (pvz., mokymo ar mainų programoms). Geroji patirtis skleidžiama per bandomuosius projektus, vis daugiau mokytojų dirba pagal verslumo ugdymo darbotvarkę. Visi norintys mokytojai gali mokytis verslumo savo pirminio profesinio rengimo ar kvalifikacijos tobulinimo procese.	Visi mokytojai mokosi verslumo – tai neatsiejama jų pirminio profesinio rengimo ir tęstinio kvalifikacijos tobulinimo dalis. Visi mokytojai moko verslumo – tai neatsiejama ugdymo programos dalis.
Regioninės ir vietos valdžios institucijos ^(b)	Dalyvavimas nesistemingas: kai kurios valdžios institucijos padeda plėtoti vietos partnerystės ryšius, kitos nedalyvauja visiškai.	Strategijos rengimo procese apsvaistomas (galimas) vietos valdžios institucijų vaidmuo. Nustatomi mokyklų bendradarbiavimo grupių ir švietimo bei verslo partnerystės vietos lygmens gerosios patirties pavyzdžiai.	Vietos valdžios institucijos atlieka vis svarbesnį vaidmenį mokykloms sudarant bendradarbiavimo grupes ir plėtojant švietimo bei verslo ryšius	Vietos valdžios institucijos visapusiškai dalyvauja organizuojant verslumo ugdymą. Gali būti įstatymu nustatytas reikalavimas organizuoti partnerystės ryšius savivaldybės teritorijoje.
Įmonės, privačios asociacijos ir organizacijos	Įmonės verslumo ugdymo veikloje paprastai dalyvauja netolygiai ir nesistemingai, jų dalyvavimas dažnai priklauso nuo mokinių tėvų asmeninės iniciatyvos. Privačių organizacijų (pvz., JA-YE) parengtas programos pavienės mokyklos paprastai naudoja pagal savo poreikius, tačiau šios programos yra labai svarbios tuo, kad suteikia galimybių mokyti iš patirties ir savarankiškai.	Strategijoje nustatytas pagrindinis įmonių ir privačių organizacijų vaidmuo. Įmonės per socialinių partnerių organizacijas vis labiau įsitraukia į politikos formavimo ir verslumo ugdymą mokyklose procesus.	Svarstoma galimybė didinti įmonių ir privačių organizacijų vaidmenį ugdant verslumą – šis vaidmuo plėtojamas ir apibrėžiamas išsamiau. Įmonės sistemingiau dalyvauja vietos veikloje – nuo pavienių iniciatyvų perėinama prie tarpininkavimo sistemų kūrimo ir ilgalaikių tvarių ryšių su mokyklomis.	Įmonės visapusiškai dalyvauja ugdant verslumą visose mokyklose ir universitetuose. Įmonių parama verslumo ugdymui visais lygmenimis teikiama vis sistemingiau, pvz., per švietimo ir verslo partnerystes ar organizuoto tarpininkavimo procesus.

^(b) Regioninės ir vietos valdžios institucijų vaidmenys priklauso nuo to, kaip paskirstomi įgaliojimai įvairiems valdymo lygmenims.

Pateiktame modelyje nustatytos kelios pakopos: i) iki strategijos parengimo; ii) pradinis strategijos parengimas; iii) strategijos įgyvendinimas ir stiprinimas bei praktikos plėtotė ir iv) visuotinis integravimas. Pradinė padėtis suprantama kaip dabartinė padėtis, kuriai paprastai būdingas vyriausybės nesikišimas į pažangos skatinimo, valdymo ir sisteminimo procesus.

Kiekvienai pakopai pasiūlėme galimus įgyvendinimo terminus. Svarbu suprasti, kad jie tėra orientaciniai. Tuo metu, kai rengiamas šis pranešimas, valstybių narių padėtis, savaime suprantama, yra labai įvairi: kai kurios iš jų tebėra pradinėje pakopoje, kitos jau pradeda rengti strategijas. Turint omeny nevienodą jų padėtį, pažangos procesas tikriausiai bus nevienodai spartus. Kiekviena valstybė narė turi numatyti, kaip sparčiai turi būti daroma pažanga, atsižvelgdama į savo pradinę padėtį ir kaip lengvai pokyčiai gali vykti jos konkrečiomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, kiek dėmesio verslumo ugdymui galima skirti ugdymo programoje ir ar jau įgyvendinamos kokios nors kitos reformų programos, dėl kurių verslumo ugdymui gali tekti mažiau dėmesio arba, priešingai, gali atsiverti daugiau galimybių. Šios problemos plačiau aptariamos toliau.

Taip pat reikia pažymėti, kad kiekvienos valstybės narės švietimo ugdymo „ekosistemos“ *įvairių sudedamųjų dalių* pažanga tikriausiai nebus vienoda: kai kuriose srityse daryti pažangą turbūt bus lengviau negu kitose. Vis dėlto manome, kad šie terminai, pateikti remiantis toliau pažengusių valstybių narių patirtimi, gali padėti orientuotis, ką įmanoma pasiekti, kai politika įgyvendinama palankiomis aplinkybėmis¹¹.

Aptariant paskutinę modelio pakopą, svarbu pažymėti, kad ji nėra baigtinė – vienas iš šio modelio ypatumų yra tai, kad pagal jį turėtų būti galima tvariai tęsti veiklą, ją toliau plėtoti ir nepaliaujamai tobulinti. Šis modelis turėtų būti derinamas prie naujų ekonominių ir socialinių tendencijų.

3.3 Modelio apibendrinimas

Apžvelgę visą modelį, galime jį apibendrinti, kaip aprašyta toliau.

3.3.1 Bendrieji siekiai

Bendrasis tikslas, kurio siekiama modeliu, yra **sukurti sistemą, kurioje visiems mokiniams galiausiai būtų suteikta galimybė kokybiškai mokytis verslumo kiekvienoje švietimo proceso pakopoje**. Todėl **pagal šį modelį numatoma keisti tiek verslumo ugdymo sampratą, tiek jo praktiką**. Kalbant apie verslumo ugdymo **sampratą**, pagal modelį numatoma **nuo tokio verslumo ugdymo, kuris daugiausia tapatinamas su mokymu praktikoje valdyti verslą, pereiti prie plačiau suprantamo verslumo ugdymo, kaip galimybės lavinti žmonių verslumo gebėjimus visose gyvenimo srityse**. Pagal pastarąją sampratą pripažįstama, kad verslumo ugdymas gali pakeisti daugelį mokymo ir mokymosi aspektų, suteikti mokiniams daugiau galių mokantis savarankiškai, mažinti pavaldumo santykius mokyklose ir padėti švietimo įstaigoms atsiverti išorės verslo pasaulio įtakai.

Ši samprata glaudžiai siejama su praktikos kaita, kuri taip pat yra esminis šio modelio principas. Kalbant apie praktiką, pagal šį modelį numatoma **pereiti nuo verslumo ugdymo kaip papildomo užsiėmimo prie ugdymo programos** (dažniausiai vėlesnėse privalomojo ugdymo pakopose) **prie verslumo ugdymo, kuris būtų neatsiejamai integruotas į ugdymo programą visais lygmenimis**. Pagal tokį scenarijų, ugdant verslumą ankstyvose ugdymo pakopose (pradinėje ir pagrindinėje mokykloje), mokiniams suteikiami pagrindai, kad jie vėliau galėtų mokytis verslumo kaip atskiros dalyko vėlesniais metais, pavyzdžiui, vidurinėje mokykloje ir ją baigę.

3.3.2 Pagrindinės pakopos

Klausimas, kaip galima pasiekti šiuos tikslus, sprendžiamas atskirose šio modelio pakopose, arba „žingsniuose“, kaip numatyta įvairiose modelio dalyse. Juos apibendrinant gali būti naudinga skirti politikos (strateginį) lygmenį ir švietimo proceso bei praktikos lygmenį.

¹¹ Remiantis Švedijos patirtimi, pažymėtina, kad nacionalinei strategijai suderinti reikia 15–18 mėn., o jai įgyvendinti – dar daugiau laiko.

Politikos (strateginiu) lygmeniu¹² pagal modelį numatoma toliau tobulinti nacionalines strategijas ir jų pagalbines sistemas. Šiame procese itin svarbu nustatyti tikslus, uždavinius ir rodiklius, taip pat mokymosi rezultatus. Būtina parengti bendrą viziją ir su ja susieti tikslus, užtikrinant, kad kiekvienoje valstybėje narėje pažanga vyktų dėsningai ir kad labai įvairi būsima vietos veikla turėtų tą pačią kryptį ir tikslą. Todėl itin svarbu nustatyti mokymosi rezultatus ir juos vertinti, taip užtikrinant, kad būtų lavinami reikiami mokinių verslumo gebėjimai, ypač ankstyvose ugdymo pakopose, kai verslumo ugdymas yra integruotas į visą ugdymo programą ir mokomasi ne tik teorijos – taip pat svarbu yra patirtinis mokymasis dalyvaujant projektuose, nagrinėjant konkrečius atvejus ir t. t.; taip mokiniai didžiuojasi savo pasiekimais ir mokosi iš tikrų gyvenimiškų situacijų. Taigi vertinimas yra svarbus, nes padeda pereiti prie verslumo ugdymo kaip atskiro dalyko vėlesnėse ugdymo pakopose, pavyzdžiui, vidurinėje mokykloje. Vykstant tokiems pokyčiams, bus ypač svarbu toliau stiprinti ministerijų tarpusavio bendradarbiavimo ir socialinių partnerių dalyvavimo sistemas, kad būtų parengtas sistemingo ir organizuoto įgyvendinimo bei tolesnio strategijos tobulinimo pagrindas. Visos šios sistemos kartu bus svarbiausios vietos lygmens pažangos ir jos skatinimo priemonės.

Kalbant apie **praktiką ir švietimo procesą**, pagal šį modelį mokyklos, mokytojai ir įmonės vietos lygmeniu, padedami privačių asociacijų ir organizacijų, atliks pagrindinį vaidmenį puoselėjant labiau sisteminių požiūrį į verslumo ugdymą. Šie veikėjai plėtos vietos bei regionines struktūras ir ilgalaikius santykius, kurie taps pagrindu tolesnei verslumo ugdymo „ekosistemos“ pažangai; jie ras tinkamus spendimus, atsižvelgdami į konkrečias vietos aplinkybes. Vis dėlto jiems taip pat reikės padėti plataus masto paramos priemonėmis, kurios bus parengtos pasitelkus nacionalinio ir (arba) regioninio lygmens iniciatyvas. Šios priemonės apims mokytojų rengimo tobulinimą, mokymo išteklių bei priemonių fondų kaupimą ir dalijimosi gerąja patirtimi sistemų rengimą. Tai palengvins pažangą visoje verslumo ugdymo „ekosistemoje“ nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis.

3.4 Modelio reikšmė: tolesnės pažangos problemos ir galimybės

Įgyvendinant nacionalinę verslumo ugdymo strategiją, žinoma, gali kilti įvairių problemų ir atsirasti įvairių galimybių. Šiame skirsnyje aptariame svarbiausias ir dažniausias iš jų.

Apskritai, kaip jau minėjome, ne tik pats verslumo ugdymas iš esmės yra sudėtingas įvairių elementų derinys, – svarbu ir tai, kad kiekvienoje valstybėje jis yra priklausomas nuo konkrečių **nacionalinių aplinkybių**. Pavyzdžiui, verslo srityje labai skiriasi tokie veiksniai kaip antai naujų įmonių steigimo mastas, požiūris į nuosavo verslo perspektyvas ir tai, ar lengva įsteigti įmonę. Verslumo ugdymo srityje taip pat gali kilti sudėtingų klausimų, kaip antai dėl visuomenės požiūrio į verslumą, nacionaliniuose švietimo prioritetuose verslumui tenkančio vaidmens ar švietimo hierarchinės struktūros santykio su verslumo ugdymu. Įtraukiant verslumą į mokyklinį ugdymą, siekiant palankesnio požiūrio į tai, apskritai gali reikėti artimai bendradarbiauti su mokinių tėvais.

Toliau aprašytos įvairių sričių problemos, kurios gali būti susijusios su nacionaline strategija.

3.4.1 Finansavimas

Iki šiol verslumo ugdymas daugiausia buvo finansuojamas iš netradicinių išteklių: jį remia privačios organizacijos, kaip antai JA-YE, arba jis **finansuojamas** pagal laikinus projektus. Tokiems finansavimo šaltiniams būdingas nepastovumas. Mūsų parengtame pažangos modelyje numatoma ateityje labai išplėtoti veiklą, ir nors diskutuojant apie verslumo ugdymą dažnai pabrėžiama, kad jį reikia integruoti į ugdymo programą, diskusijų darbo grupės taip pat įrodė tokio pobūdžio užklasinį užsiėmimų naudą. Tam gali reikėti skirti daugiau ir konkretesnių išteklių šioje srityje. Taigi, valstybių vyriausybės ateityje bus svarbu išspręsti *finansavimo šaltinių* klausimą: norint remti tokio masto veiklą, kad verslumo ugdymas būtų prieinamas kiekvienoje mokykloje, reikės rasti tvaresnių ir labiau ilgalaikių finansavimo šaltinių. Viena esminių pažangos sąlygų yra tai, kad verslumo ugdymas turės būti *labiau matomas nacionalinės politikos arenaje*. Taip pat svarbius vaidmenis galės atlikti vietos ir regioninės valdžios

¹² Tai lygmuo, kurio institucijos yra teisiškai įsipareigojusios. Paprastai tai yra nacionalinis lygmuo, tačiau valstybėse, kurių valdžios sistemos yra labai decentralizuotos, pavyzdžiui, Ispanijoje ir Vokietijoje, jis gali apimti ir regioninės valdžios institucijas.

institucijos, galbūt pagal finansavimo derinimo modelius, bendradarbiaudamos su privačiuoju sektoriumi ir (arba) su Europos fondais, kaip antai Europos socialiniu fondu (ESF), arba pagal mokymosi visą gyvenimą programas.

3.4.2 Tikslų, rodiklių ir uždavinių nustatymas

Kitos nacionalinio lygmens problemos bus susijusios su **tikslų, rodiklių ir uždavinių nustatymu** bei priemonių rengimu siekiant tinkamai **stebėti ir vertinti** įgyvendinimo pažangą. Kadangi verslumo ugdymas apima ištis sudėtingą mokymo ir mokymosi elementų rinkinį, šią problemą dar reikia išspręsti ateityje ir, kaip rašoma tolesniame skirsnyje, didesnės pažangos šioje srityje dar nepasiekiama. Reikia kaupti gerą patirtį, ypač siekiant, kad verslumo gebėjimai taptų labiau matomi visuomenei.

3.4.3 Mokymo metodikos

Pagal pateiktą modelį svarbu nuo tradicinių mokymo metodikų pereiti prie naujų mokymo formų, pagal kurias daugiau mokomasi iš patirties, sudarant tikras gyvenimiškas situacijas, kuriose mokiniai tampa labiau suinteresuoti savo mokymusi. Pagal tokius metodus mokiniai lavina savo gebėjimus dirbti ir mokytis savarankiškai, pagal savo poreikius ir euristikos principus, išmokdami didžiulius savo pasiekimus ir labiau pasitikėdami savimi. Šios idėjos, žinoma, nėra naujos, ir toks pokytis ištis atitinka bendrąsias švietimo raidos tendencijas. Tačiau kartu su verslumo ugdymu tai teikia galimybę sustiprintai lavinti bendruosius gebėjimus, kaip antai iniciatyvumą, išradingumą, mokėjimą rizikuoti ir kūrybiškumą. Taip mokytojams tenka naujas vaidmuo: jie dėsto mažiau teorijos ir daugiau dirba kaip konsultantai arba mentorai. Nors iš pradžių verslumo ugdymas mokytojams gali kelti nepasitikėjimą, nes iki tol jis buvo suprantamas tik kaip mokinių mokymas apie verslą, tačiau įsitikinta, kad tinkamai išaiškinus platesnį požiūrį į verslumo ugdymą, jam plačiai pritariama ir mokytojai laiko jį galimybe keisti mokinių ugdymo procesą bei pagerinti mokytojo santykius su besimokančiais. Vis dėlto tokiems pokyčiams reikia laiko ir nuoseklių ilgalaikių nacionalinės valdžios institucijų pastangų.

3.4.4 Nuoseklaus mokymosi galimybės

Nacionaliniu lygmeniu taip pat bus svarbu susieti įvairias švietimo rūšis ir lygmenis, kad būtų gali-

ma didinti **nuoseklaus mokymosi galimybes**: iki šiol daugiausia veiklos buvo vykdoma atskirų rūšių ir (arba) lygmenų švietimo procesuose, nesusiejant jų tarpusavyje, taigi dažniausiai mokoma pagal pavienes iniciatyvas, o ne gerai suplanuotas mokymosi trajektorijas. Tai – bendra dabartinio švietimo ir mokymo problema: neseni tyrimai parodė, kad nors daugumoje sistemų nėra daug struktūrinių „aklavičių“, trukdančių mokiniams nuosekliai mokytis, reikia aktyviau skatinti *naudotis suplanuotomis mokymosi trajektorijomis*. Šiuo atžvilgiu verslumo ugdymas nėra išimtis, tačiau ten, kur jis yra integruotas į ugdymo programą, išspręsti šią problemą tikriausiai bus dar sunkiau. Daugiau galimybių atsiverti plėtojant nacionalines kvalifikacijų sandaras pagal mokymosi rezultatais grindžiamą požiūrį, įtvirtintą Europos kvalifikacijų sandaroje.

3.4.5 Vertinimas, patvirtinimas ir pripažinimas

Šios priemonės taip pat atveria galimybę sustiprinti verslumo ugdymo **vertinimo, patvirtinimo ir pripažinimo procesus**, kurie yra dar per menkai išplėtoti. Itin svarbu atsakyti į klausimą, kaip turi būti vertinami *mokymosi rezultatai ugdant verslumą*, siekiant, kad tie rezultatai būtų svarbūs ne tik mokyklose; kaip jau minėjome, šiuo metu mokiniams daugiausia teikiamos išorės organizacijų įsteigtos premijos ir apdovanojimai. Daugelis šių organizacijų yra gana gerai žinomos visuomenėje ir daugelis iš jų yra pripažintos verslo bendruomenės, tačiau siekiant puoselėti *labiau sisteminių požiūrį*, reikia išspręsti tam tikrus klausimus. Turint omenyje, kaip tai svarbu darbo rinkoje, reikia visais įmanomais būdais remti verslumo gebėjimų pripažinimą įmonėse.

3.4.6 Perėjimas iš mokyklos į verslą

Su tuo glaudžiai susijusi sritis, kuriai iki šiol neskiriama pakankamai dėmesio, yra mokinių perėjimas iš mokyklos į darbo rinką, arba, konkrečiau kalbant, **perėjimas iš mokyklos į verslą**. Visoje Europoje įvairiomis sistemomis remiamas naujų įmonių steigimas, taip pat yra galimybių susieti jas su mokyklomis, kolegijomis ir profesinio mokymo teikėjais siekiant, kad mokslus baigusiems ar profesiją įgijusiems mokiniams atsivertų daugiau kelių į verslą.

3.4.7 Mokytojų rengimas ir įtrauktis

Kalbant apie **mokytojo profesiją**, vienas iš uždavinių bus užtikrinti, kad bet koks sisteminis požiūris būtų grindžiamas esama mokytojų iniciatyva, kuri yra svarbiausias ligšiolinės praktikos pagrindas. Tai pasiekti gali būti sudėtinga: dabartinė padėtis dažnai priklauso nuo mokytojų geranoriškumo ir nuo jų papildomų darbo valandų ne pagal bendrąją ugdymo programą, o pradėjus sistemingai mokyti tam tikros temos, tikriausiai kils daugiau klausimų, kiek laiko ir išteklių įmanoma tam skirti. Reikės atsižvelgti ir į įvairius aplinkos veiksnius, tokius kaip antai daugelyje valstybių senėjantys darbuotojai ir šiam sektoriui aktualios įdarbinimo problemos. Vis dėlto verslumo ugdymas, keisdamas patį mokymo pobūdį, gali tapti mokymo praktikos ir aplinkos tobulinimo priemone, didinančia mokytojo profesijos patrauklumą ir skatinančia ją pasirinkti. Remiant mokytojus taip pat bus svarbu, kad mokytojų rengimo procesas būtų tinkamas ir kokybiškas.

3.4.8 Sisteminga verslininkų įtrauktis

Pagal pateiktą modelį turi įvykti ne tik švietimo, bet ir **verslo** pokyčių. Iki šiol vyravęs daugiau konkrečiais poreikiais grindžiamas modelis priklausė nuo vietos įmonių noro suteikti mokiniams galimybių mokytis. Sisteminant verslumo ugdymą, reikia labai padidinti reikalavimus verslininkams, o tai daryti, ypač per ekonomikos nuosmukį, gali būti sudėtinga. Todėl didinant reikalavimus ir kartu siekiant neprarasti verslininkų, kaip ir mokytojų, geranoriškumo ir iniciatyvos, įtraukiant padėti norinčias vietos įmones bus svarbu vadovautis labiau sisteminiu požiūriu.

Patirtis rodo, kad vietos ir regioninės verslo organizacijos gali atlikti svarbų vaidmenį šiame procese, per tvirtesnius partnerystės ryšius su vietos ir regioninės valdžios institucijomis remdamos ir papildydamos pavienių mokyklų ir įmonių darbą. Tai pasiekti kai kuriose valstybėse tikriausiai bus sudėtingiau negu kitose. Pavyzdžiui, padėtis Vokietijoje, kurioje jau ilgą laiką veikia pagal įstatymus įsteigtų prekybos rūmų tinklas, atrodo gana gera, palyginti su padėtimi buvusios Sovietų Sąjungos valstybėse.

3.4.9 Sisteminga privačių asociacijų ir organizacijų įtrauktis

Kalbant apie **privačias asociacijas ir organizacijas**, kurios atlieka ištis svarbų vaidmenį daugelio valstybių pažangos procesuose, siekiant vadovautis labiau sisteminiu požiūriu į verslumo ugdymą, svarbi užduotis yra išspręsti veiklos masto didinimo klausimą. Daugelis šių organizacijų pastaruoju metu labai išplėtojo savo veiklą ir dabar įgyvendina plačias veiklos programas. Tačiau daugeliui jų tebėra sunku toliau vykdyti savo pagrindinę veiklą pasaulyje, kuriame susiduriama su didžiuliais finansiniais sunkumais ir trūksta galimybių gauti pakankamai investicinio kapitalo naujoms veiklos kryptims finansuoti. Verslumo ugdymo strategijose reikės atsižvelgti į tolesnį vaidmenį, kurį asociacijos turėtų atlikti toliau plėtojant verslumo ugdymo „ekosistemą“, kaip jas galėtų paveikti reikalavimų didinimas ir kaip būtų geriausia keisti finansavimo tvarką, siekiant padėti joms toliau dirbti. Šioje srityje yra gerų perspektyvų, o problemos, kurias reikia įveikti, tikriausiai kyla daugiau dėl viso trečiojo sektoriaus tvaraus finansavimo ypatumų negu dėl jo nenoro dalyvauti verslumo ugdymo veikloje¹³.

3.4.10 Vietos, regioninės ir nacionalinės valdžios institucijų ir Europos Komisijos vaidmuo

Apskritai esama daug galimybių didinti vietos ir (arba) regioninio lygmens paramą švietimo ir verslo bendruomenių pastangoms bendradarbiauti. Plėtojant **vietos arba regioninės paramos centrus** galima teikti šią paramą tokiu lygmeniu, koku ji būtų naudingiausia mokykloms, mokytojams ir įmonėms.

Nors įveikti daugelį aptartų problemų ir pasinaudoti galimybėmis padės nacionalinės ir (arba) regioninės vyriausybės, valstybės narės taip pat gali naudotis **Europos Komisijos** parama įvairiose srityse, kurios aprašytos paskutiniame šio pranešimo skyriuje.

13 Žr. Lloyd, P.E (2007), *The Social Economy in the New Political Context*; Noya, A. ir Clarence, E. *The Social Economy: Building Inclusive Economies*, 2 skyrius, 2007 m., Paryžius, EBPO.

4

Veiksmingos politikos ir praktikos plėtotė: Pažangą skatinanti geroji patirtis

Pagrindinės 4 skyriaus mintys

Nacionalinėse verslumo ugdymo strategijose turi būti kelios pagrindinės dalys: ministerijų tarpusavio bendradarbiavimas; konsultacijos su suinteresuotaisiais subjektais siekiant visuotinio pritarimo; bendrųjų gebėjimų ugdymo įtraukimas į nacionalinę ugdymo programą; aukšto lygio strateginiai siekiai ir tikslai, taip pat stebėsenos sistemos, uždaviniai ir rodikliai šiems tikslams pasiekti; geroji patirtis; mokytojų rengimas; pažangos perspektyvos ir finansavimas.

Pažangos modelyje nustatytos penkios pagrindinės sritys, kuriose geroji patirtis gali padėti skatinti pažangą:

Nacionalinės politikos sistemos tobulinimas. Nors už verslumo ugdymą paprastai daugiausia atsako švietimo ministerijos, taip pat svarbų vaidmenį atlieka už ekonomiką, verslą ir (arba) prekybą atsakingos ministerijos, ir bet kokių pastangų sėkmė priklauso nuo šių ministerijų gebėjimo derinti savo veiksmus. Be to, būtina tartis su suinteresuotaisiais subjektais ir socialiniais partneriais; juos įtrau-

kiant turi būti atsižvelgiama į įvairių grupių padėties, požiūrio ir kompetencijos skirtumus.

Sėkmė labiausiai priklauso nuo mokytojų, todėl juos reikia deramai remti: nuodugniais tyrimais išsiaiškinti, kaip mokytojai supranta verslumo ugdymą, ir jų požiūrį į jį; tinkamai rengti mokytojus tiek pirminio, tiek tęstinio jų profesinio rengimo pakopose; nuolat padėti jiems, pavyzdžiui, suteikti priemonių, kad būtų galima dalytis gerąja patirtimi, kaupti mokymo turinio, priemonių ir išteklių fondus, kurti veiksmingos paramos tinklus.

Įmonių ir privačių asociacijų bei organizacijų įtrauktis. Įmonės turi gyvenimiškų pavyzdžių ir patirties, kurie yra itin svarbūs mokinių mokymuisi: iš įmonių galima mokytis jose lankantis, iš jų semiantis patirties, nagrinėjant konkrečius atvejus ir sekant gerais pavyzdžiais; nuo įmonių taip pat priklauso privačių asociacijų ir organizacijų, kaip antai (JA-YE) ir EUROOPEN, veikla; šios asociacijos ir organizacijos atlieka svarbų vaidmenį teikdamos galimybių mokytis praktiškai ir iš patirties, pavyzdžiui, per vadinamąsias mini įmones ir virtualias įmones.

Aktyvesnis vietos ir regioninės valdžios institucijų vaidmuo. Vietos ir regioninės valdžios institucijos gali imtis paramos mokykloms ir mokytojams priemonių; jos kaip niekas kitas gali vadovauti plėtojant mokyklų bendradarbiavimo grupes ir švietimo bei verslo bendruomenių ryšius. Jos taip pat gali užtikrinti, kad verslumo ugdymas būtų įtrauktas į kitų sričių, kaip antai socialinių reikalų (pavyzdžiui, jaunimo) ir ekonominės plėtros, vietos ir (arba) regionines strategijas.

Sėkmingas verslumo ugdymas mokyklose: vietos ir regioninės verslumo ugdymo „ekosistemos“ stiprinimas. Pateiktu pažangos modeliu siekiama pagrindinio tikslo, kad verslumas būtų ugdomas kiekvienoje mokykloje ir visais lygmenimis, nustatant aiškias įvairių švietimo lygmenų ir rūšių sąsajas, ir kad būtų stiprinami platesnio masto ryšiai vietos verslumo „ekosistemose“. Mokyklos visų pirma gali nustatyti savo nuoseklų požiūrį į verslumo ugdymą, sukurti patirtiniam mokymuisi palankią aplinką ir vėliau stiprinti platesnius ryšius per bendradarbiavimo grupes ir partnerystes.

4.1 Įvadas

Pirmesniame skyriuje aprašėme pažangos modelį, kuriame nustatytos verslumo ugdymo strategijų rengimo ir įgyvendinimo gairės. Šiame skyriuje aptariamos kai kurios pagrindinės šio modelio dalys ir pateikiama gerosios patirties, galinčios padėti suinteresuotiesiems subjektams siekti tolesnės pažangos, pavyzdžių.

Kaip jau minėjome, padėtis daugumoje valstybių atitinka ankstyvąsias pažangos modelio pakopas. Todėl vėlesnėms pakopoms tinkamų praktinių pavyzdžių turima mažiau, ypač tokiose srityse kaip tikslų, uždavinių ir rodiklių nustatymas ir stebėsenos bei vertinimo procedūrų rengimas. Siekiant tolesnės pažangos, tokiose kaip

šios srityse reikia kaupti ir skleisti gerą patirtį ir, kaip išsamiau aprašyta paskutiniame skyriuje, kuriant tam skirtas sistemas, svarbų vaidmenį gali atlikti valstybės narės ir Europos Komisija. Tokios sistemos gali būti labai naudingos tolesnei modelio raidai. Iš tiesų, kaip jau pabrėžėme, šiame modelyje nustatytas tik veiklos pagrindas, o ne tiksli veiksmų eiga, todėl visi suinteresuotieji subjektai gali prisidėti prie modelio raidos ateityje.

Šiame skyriuje pirmiausia aptariamos pagrindinės dalys, kurios turi būti kiekvienoje nacionalinėje strategijoje, ir vėliau apžvelgiama turima geroji patirtis šiose srityse:

- nacionalinės politikos sistema;
- mokytojai;
- įmonės ir privačios asociacijos bei organizacijos;
- vietos ir regioninės valdžios institucijos; ir
- mokyklos ir vietos verslumo ugdymo „ekosistemų“ plėtotė.

Būsimoje praktikoje šios sritys iš dalies sutampa, todėl kuriame nors skirsnyje aprašomą gerą patirtį galima įtraukti ir į kitus skirsnius.

Kaip minėta šio pranešimo pradžioje, aukštasis mokslas nebuvo diskusijų darbo grupių pagrindinė tema, tačiau jis įtrauktas į horizontalių matmenį ir prireikęs aptariamas įvairiuose skirsniuose.

4.2 Nacionalinės strategijos pagrindinės dalys

Remiantis pažangos modeliu buvo galima nustatyti pagrindines dalis, kurias reikėtų įtraukti į kiekvieną nacionalinę verslumo ugdymo strategiją. 4.1 pav. jos pavaizduotos schematiškai, o 4.1 lentelėje aprašytos išsamiau.

4.1 lentelė. Pagrindinės dalys, kurios turėtų būti pavyzdinėje nacionalinėje verslumo ugdymo strategijoje

Pagrindinė dalis	Aprašymas
1. Susitarimas dėl sąvokų: kas yra verslumo ugdymas?	Geriausia būtų remtis Oslo darbotvarke(c) ir Smulkiojo verslo aktu, tačiau kartu pripažįstant galimus nacionalinius skirtumus, ypač susijusius su smulkesniais aspektais (t. y. atsižvelgiant į nacionalinius poreikius, kultūrą, esamą padėtį ir kt., skirtingai sudedami akcentai).
2. Ministerijų, kaip svarbiausių suinteresuotųjų subjektų, bendradarbiavimas	Rengiant nacionalinę strategiją turėtų dalyvauti visos atitinkamos ministerijos. Strategijos rengimo procese galima pasiekti daugiau, kai jam vadovauja kuri nors viena ministerija. Svarbu įtraukti tas ministerijas, kurių vaidmenys iš dalies sutampa, ir tas, kurios tiesiogiai atsako už verslumo ugdymą arba švietimą apskritai, ir su jomis tartis.
3. Konsultacijos su suinteresuotaisiais subjektais siekiant visuotinio pritarimo ir supratimo	Svarbu kuo anksčiau pradėti konsultuotis su nevyriausybinių organizacijų atstovais, mokytojais ir įmonėmis. Visų pirma, veiksmai švietimo srityje turėtų būti pagrįsti pedagoginės bendruomenės patirtimi ir pastangomis. Reikėtų pradėti aktyviai konsultuotis jau pačioje strategijos rengimo pradžioje, padedant suinteresuotųjų subjektų darbo grupei.
4. Bendrųjų gebėjimų integravimas į visą nacionalinę ugdymo programą	Nacionalinėmis strategijomis reikėtų remti visapusišką verslumo ugdymo integravimą į ugdymo programas ir prireikus į nacionalinę ugdymo programą kiekvienoje valstybėje narėje. Strategijose reikėtų atsižvelgti į bendruosius gebėjimus, įgyjamus mokantis iš patirties, t. y. „versliam“ elgesiui būdingus įgūdžius ir gebėjimus, užuot nustačius veiksmus konkreitiems verslininkų įgūdžiams ir elgesiui lavinti.
5. Aukšto lygio ir strateginių siekių ir tikslų nustatymas	Nacionalinės strategijos turėtų būti grindžiamos vizijomis, nustatant strateginius siekius bei tikslus visais švietimo lygmenimis ir užtikrinant visų suinteresuotųjų subjektų pritarimą.
6. Nustatytos gerosios patirties įtraukimas į strategiją ir rėmimas ja	Europos Komisija gali atlikti svarbų vaidmenį imdamasi iniciatyvos nustatyti verslumo ugdymo gerą patirtį ir ja dalytis. Geroji patirtis taip pat yra svarbi nacionalinėse strategijose kaip veiksmingas būdas parodyti, kaip iš tiesų turėtų būti formuojama veiksminga mokymo praktika.
7. Mokytojų rengimas	Mokytojų rengimas yra vienas iš svarbiausių dalykų. Visų pirma, taip mokytojai skatinami suprasti verslumo ugdymą kaip visiems žmonėms reikalingų bendrųjų gebėjimų ugdymą, o ne pernelyg siaurai kaip „mokėjimą valdyti verslą“; turima patirtis patvirtina, kad kai ši koncepcija išaiškinama mokytojams, jie ją priima palankiai. Be to, mokytojai parengiami įtraukti patirtinį mokymąsi į savo darbo praktiką ir užmegzti naują – konsultanto ir (arba) mentoriaus – santykį su savo mokiniais.
8. Veiksmų eigos pagrindimas nustatant rodiklius, norimus pasiekimus ir rezultatus	Siekiant veiksmingo įgyvendinimo, būtina aiškiai nustatyti nacionalinių ir (arba) regioninių strategijų tikslus ir norimus rezultatus. Svarbi priemonė yra veiksmų eigos pagrindimas (pavyzdys pateiktas 2.2 pav.), todėl reikėtų nustatyti uždavinius ir rodiklius, kurie padėtų stebėti ir vertinti pažangą. Šioje srityje būtina siekti tolesnės pažangos net ir tose valstybėse, kurios šiuo metu yra gana toli pažengusios rengdamos ir įgyvendindamos savo strategiją.
9. Nuoseklios strategijos nuo pradinio ugdymo iki tretinio (profesinio ir ne profesinio) mokslo pakopos	Būtų geriausia, kad strategijos apimtų visą švietimo ciklą, skiriant dėmesį mokymuisi visą gyvenimą ir bendrųjų gebėjimų ugdymui. Strategijose galima numatyti, kaip įgyvendinant verslumo ugdymą gali būti pereinama nuo bendro pobūdžio užsiėmimų, integruotų į visą ugdymo programą (pradinėje ir pagrindinėje mokykloje), prie specialių „vertikalių“ mokymosi trajektorijų (vidurinėje mokykloje ir vėliau).
10. Išteklių skyrimas strategijai įgyvendinti	Aukšto lygio nacionalinė strategija neturėtų būti pernelyg varžoma biudžeto apribojimų. Vis dėlto, jei bus patikimai numatyta, kaip turėtų būti finansuojamas strategijos tikslų įgyvendinimas, tai padės išvengti dažnų nesėkmių, kai vizijos žlunga, pritrūkus išteklių joms praktiškai įgyvendinti vietos lygmeniu.

(c) Verslumo ugdymo Europoje darbotvarkė (Oslo darbotvarkė), Europos Komisija, 2007 m.

4.3 Nacionalinės politikos sistemos plėtotė

Visoje ES valstybių ministerijos ir socialiniai partneriai atlieka įvairius vaidmenis rengiant veiksmingas verslumo ugdymo strategijas bei metodus ir susiduria su įvairiomis problemomis.

Kalbant apie ministerijų vaidmenis ir dalyvavimą skirtingomis nacionalinėmis aplinkybėmis, daugeliu atvejų (išskyrus Nyderlandus ir Lenkiją) **už verslumo ugdymo darbotvarkę pirmiausia atsako švietimo ministerija**¹⁴. Paprastai tokį švietimo ministerijų pirmumą lemia jų teisinis statusas, kaip antai jų įgaliojimai formuoti nacionalines kvalifikacijų sandaras (NKS) ir rengti ugdymo programas. Todėl švietimo ministerijos atlieka įvairias funkcijas, pavyzdžiui: apibrėžia verslumo ugdymo mastą ir padėtį ugdymo programoje; nustato sistemą, kurioje savivaldybės ir mokyklos gali įgyvendinti projektus ir imtis iniciatyvos; rengia programas, pagal kurias padedama tinkamai rengti mokytojus, rengiama mokomoji medžiaga ir nustatomi mokymosi rezultatai besimokantiejiems.

Nors švietimo ministerijos atlieka pagrindinį vaidmenį pagal verslumo ugdymo darbotvarkę, taip pat akivaizdu, kad jų vaidmuo dažnai derinamas su kitų svarbiausių ministerijų – ypač ekonomikos, verslo ir (arba) prekybos¹⁵ – vaidmenimis valstybėse narėse. Už verslą atsakingos ministerijos iš tiesų dažnai atlieka svarbų vaidmenį formuojant politiką, taip pat kartais akivaizdžiai prisideda prie to, kad būtų pradėta rengti verslumo ugdymo darbotvarkė.

Pavyzdžiui, Švedijoje verslumo ugdymo darbotvarkę pradėti rengti paskatino Verslo, energetikos ir ryšių ministerija, o Švietimo ministerija šiai darbotvarkėi vėliau pritarė ir ją išplėtojo.

Verslumo ugdymo švietime strategija – 2009 m. Švedijos nacionalinė strategija^(d)

Švedijos vyriausybė 2009 m. biudžeto įstatyme paskelbė ketinanti integruoti verslumo mokymą kaip bendrąją temą visoje švietimo

sistemoje. Šiuo metu vykdomos švietimo sistemos plataus masto reformos. Vyriausybė jau priėmė sprendimus dėl kelių iniciatyvų, kuriomis bus padedama rengti verslumo ugdymo programas mokykloms ir aukštosioms mokykloms. Vyriausybė priims sprendimus dėl kitų iniciatyvų tolesniame reformų procese. Visos šios iniciatyvos šiuo metu susietos 2009 m. gegužės mėn. paskelbtoje verslumo strategijoje.

Šią strategiją sudaro 11 pagrindinių punktų, kuriuose išsamiai nustatyti vyriausybės ir suinteresuotųjų subjektų veiksmai – nuo daugiau galimybių nuosekliau mokytis verslumo vidurinėje mokykloje suteikimo iki veiklos visuose sektoriuose planavimo ir pažangių programų parengimo verslumo bei inovacijų srityse.

Kitur strategijos parengtos bendromis pastangomis. Pavyzdžiui, rengiant Norvegijos verslumo ugdymo strategiją bendradarbiavo trys ministerijos: Mokslo ir švietimo ministerija, Vietos savivaldos ir regioninės plėtros ministerija, Prekybos ir pramonės ministerija. Šios visiems švietimo lygmenims skirtos strategijos pagrindinė paskirtis – skatinti ir įkvėpti švietimo įstaigas, savivaldybes bei apskričių savivaldos institucijas planuoti ir tvirtai įdiegti verslumo ugdymą bendradarbiaujant su ekonomikos sektoriumi ir kitais svarbiais vietos veikėjais. Taip pat priimta šių strategijų papildanti iš dalies pakeista ugdymo programa pradinėms ir vidurinėms mokykloms, kurioje verslumas įtrauktas į daugelio mokomųjų dalykų programas. Koordinuoti darbą įgaliota Mokslo ir švietimo ministerija, tačiau įgyvendinimas yra decentralizuotas – už strategijos įgyvendinimą atsako pačios švietimo įstaigos.

Žr. „Galimybės ir jų realizavimas: Norvegijos verslumo ugdymo švietimo ir mokymo sistemoje 2004–2008 m. strategija“ (persvarstyta 2006 m.)^(e)

Norvegijos strategijoje siekiama paversti verslumą vienu iš švietimo tikslų ir mokymo strategija, taip pat paskatinti švietimo įstaigas, savivaldybes ir apskričių valdžios insti-

14 Nyderlanduose tam vadovauja Ekonomikos ministerija, padedama Švietimo ministerijos, o Lenkijoje vadovauja Ministro Pirmininko kabinetas (Valstybės kanceliarija).

15. Ministerijos, kurios atlieka tam tikrus vaidmenis kartu su švietimo ministerijomis, skirtingai vadinamos įvairiose valstybėse, bet apskritai jos atsako už verslo ir prekybos plėtrą, ekonominę plėtrą ir kai kada užimtumą.

^(d) <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/12/99/99/e6e61481.pdf>.

tucijas planuoti ir diegti verslumo ugdymą bendradarbiaujant su prekybos atstovais, verslininkais ir kitais suinteresuotaisiais subjektais.

Nauja nacionalinė švietimo ir mokymo programa pradinio ir vidurinio ugdymo pakopoms buvo patvirtinta 2006 m. rudenį; joje verslumas laikomas švietimo ir mokymo proceso pažangos jėga. Atsižvelgiant į pedagoginius poreikius, verslumo mokymas įvairiose mokyklinio ugdymo pakopose turėtų būti organizuojamas skirtingai. Juo siekiama visapusiškai išugdyti mokinių bendruosius gebėjimus.

Pačioje strategijoje keliomis priemonėmis siekiama nustatyti verslumo darbotvarkę Norvegijos mokyklose: be kita ko, plečiama mokytojų ir švietimo įstaigų žinių bazė; siekiant ugdyti sąmoningumą, rengiamos konferencijos ir seminarai; dalijamasi patirtimi ir geriausios patirties pavyzdžiais; bendradarbiaujama su valdžios sektoriui nepriklausančiomis organizacijomis ir tinklais, taip pat kuriami tarptautiniai tinklai.

Bendros politikos formavimas taip pat būdingas Jungtinės Karalystės požiūriui, kuriuo remiantis parengta tarpinstitucinė verslumo strategija „Verslumas: Jungtinės Karalystės talentų atskleidimas“.

Kita svarbi už verslą atsakingų ministerijų parama apima švietimo ir verslo ryšių palengvinimą; paramą verslumo akademijų, fondų ir patikos fondų plėtotei; jaunimo verslumo iniciatyvų rėmimą ir skatinimą; dalijimąsi gerąja patirtimi, tinklų arba sistemų kūrimą ir finansinę paramą nepriklausomoms organizacijoms, kurios siūlo parengtas programas mokykloms.

Verslumo integravimas į visą ugdymo programą: Anglijos požiūris

Anglijoje (Jungtinė Karalystė) įgyvendinta 14–19 metų amžiaus mokiniams skirta reforma. Pirmiausia buvo finansuojami mokyklų bandomieji projektai, o vėliau vyriausybė parengė bendras gaires. Šiuo požiūriu buvo

siekiama, užuot pradėjus mokyti verslumo kaip atskiros dalyko, integruoti verslumą į visą ugdymo programą. Verslumas suprantamas kaip jaunimo gebėjimas įveikti netikrumą, prisitaikyti prie permainų ir kūrybiškai mąstyti. Dabar tokio pobūdžio ugdymas vyksta 90 proc. Anglijos vidurinių mokyklų.

Už verslą atsakingų ministerijų paramą, ypač jų bendradarbiavimą su švietimo srities ministerijomis, taip pat gerai parodo Nyderlandų pavyzdys – 2005 m. pradėta partnerystė siekiant susieti verslumą su švietimu. Per ją bendradarbiauja Ekonomikos ministerija ir Švietimo ministerija ir įvairūs socialiniai partneriai, įskaitant švietimo ir darbdavių organizacijas.

Šie partneriai savo veikla siekia skatinti verslumą švietimo sistemoje; vykdoma veikla apima, pavyzdžiui, dalijimosi gerąja patirtimi programos kūrimą ir pagalbą keistis idėjomis plėtojant naujas iniciatyvas ir požiūrius.

Nors apskritai valstybėse ugdant verslumą daugiausia dalyvauja švietimo ir verslo ministerijos, kai kuriais atvejais, kaip jau minėjome, **svarbus ir kitų ministerijų įnašas**. Pavyzdžiai yra Norvegijos regioninės plėtros ministerija, Austrijos, Danijos ir Portugalijos mokslo ir tyrimų ministerijos, Portugalijos, Austrijos ir Bulgarijos jaunimo reikalų ministerijos. Nors taip yra iš dalies dėl skirtingų valdžios funkcijų ir jų paskirstymo ministerijoms įvairiose valstybėse, tai taip pat rodo, kaip svarbu, kad institucijos bendradarbiautų ir koordinuotų savo veiksmus. Taip pat akivaizdu, kad šios darbotvarkės pažanga ir veiksmingų strategijų rengimas priklauso ir nuo daugelio įvairių suinteresuotųjų subjektų bei socialinių partnerių dalyvavimo. Tai itin svarbu turint omenyje įgyvendinimo poreikius parengus strategiją, tačiau tai taip pat yra svarbi pačių strategijų rengimo proceso dalis. Pavyzdžiui, Švedijoje konsultacijos su suinteresuotaisiais subjektais padeda nustatyti svarstytinus klausimus ir formuoti rengiamos strategijos turinį. Tai, be kita ko, padėjo nustatyti poreikius keistis duomenimis tarp valstybės tarnybų, poreikį integruoti verslumo ugdymą į visus švietimo lygmenis, plėsti žinių bazę ir atlikti daugiau verslumo ugdymo tyrimų. Apskritai svarbu per suintere-

^(e) http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/StrategiplanerSee_the_opportunities_and_make_them_work_2204-2008.pdf.

Įvairių ministerijų paramos verslumo ugdymui pavyzdžiai

Švietimo ministerijos	Verslo, ekonomikos, prekybos ministerijos	Kitos ministerijos
Paprastai vadovauja rengiant verslumo ugdymo strategiją	Rengiant strategijas gali atlikti labai įvairius vaidmenis – nuo iniciatorių (retai) iki partnerių ir patarėjų.	Darbo ministerija – bedarbių verslumo ugdymas
Teisinė atsakomybė už švietimą	Dėmesys naujai įsteigtoms įmonėms ir esamiems verslininkams	Regioninės plėtros ministerija – verslumo ugdymo įtraukimas į regionines strategijas
Nacionalinių kvalifikacijų sandarų (mokymosi rezultatų) nustatymas	Pagalba nustatyti verslumo ugdymo turinį ir rengti bei skleisti pedagoginę medžiagą.	Jaunimo reikalų ministerija – verslumo ugdymo įtraukimas į jaunimui skirtas strategijas, kuriomis siekiama, pvz., ugdyti kūrybiškumą ir pilietiškumą
Standartų nustatymas, veiklos vertinimas, stebėseną ir vertinimas	Parama papildomai veiklai, pvz., privačioms asociacijoms ir organizacijoms, praktinėms projektų (užklasinės veiklos) iniciatyvoms, akademijoms, fondams, patikos fondams	
Mokytojų rengimas	Paramos teikimas, pavyzdžiui, universitetams (susietas su inovacijų strategijomis)	
Mokymo išteklių kūrimo finansavimas	Verslo įgūdžių poreikių įtraukimas į procesą	
	ES struktūrinių fondų paramos gavimas	

suotųjų subjektų įtraukimo procesus pripažinti, kad skiriasi jų padėtis, požiūris ir kompetencija. Į tai atsižvelgti formuojant nacionalinio lygmens partnerystę yra sudėtinga, turint omenyje, kokia sudėtinga ir plati yra verslumo ugdymo darbotvarkė.

Bendros problemos, kurias daugiau ar mažiau tenka spręsti ministerijoms ir jų partneriams:

- trūksta pamatinių mokslinių tyrimų strategijos rengimui ir įgyvendinimui pagrįsti;
- riboti ištekliai; teisinės ir (arba) konstitucinės kliūtys;
- sunku stiprinti mokytojų gebėjimus, didinti jų supratimą ir kompetenciją;
- sunku sėkmingai integruoti verslumo ugdymą į esamas ugdymo programas;
- reikia „išsikovoti daugiau erdvės“ ir pasiekti, kad verslumo ugdymo darbotvarkė, su kuria varžosi kiti nacionalinės svarbos prioritetai, taptų labiau matoma;
- trūksta pamatinių ir nuoseklių paramos įgyvendinimui strategijų;
- sunku koordinuoti įvairių ministerijų veiksmus pagal nustatytą darbotvarkę; ir
- reikia daugiau politinės valios ir pastangų verslumo ugdymo darbotvarkei įgyvendinti.

Ypač svarbios yra šios problemos: poreikis ugdyti mokytojų gebėjimus; įvairių suinteresuotųjų subjektų pastangų koordinavimas ir verslumo ugdymo integravimas į esamas ugdymo programas, taip pat netikrumas dėl to, kokia kryptimi eiti toliau. Ypač sunku koordinuoti ir įtraukti suinteresuotuosius subjektus taip, kad iš to būtų gauta kuo daugiau naudos, nes reikia įtraukti daug suinteresuotųjų subjektų, kaip antai aukštąsias mokyklas, įmones, mokytojus, nacionalines ministerijas, nevyriausybines organizacijas ir įgyvendinimo organizacijas. **Kai kuriose valstybėse nacionalines strategijas įgyvendina arba remia tam specialiai skirtos įstaigos** – iš dalies todėl, kad siekiama geriau išspręsti šią problemą. Pavyzdžiui, įvairios Danijos ministerijos kartu įkūrė paramos verslumo ugdymui fondą.

Nors akivaizdu, kad sunkumai, su kuriais susiduriama įvairiose valstybėse, yra kai kuriais atžvilgiais panašūs, šių problemų reikšmė ir pobūdis taip pat labai skiriasi. Todėl svarbu, kad verslumo strategijos ir jų įgyvendinimo metodai būtų pakankamai derinami prie nacionalinių, regiono ir vietos aplinkybių. Įvairiose valstybėse požiūris į tai skiriasi. Tose valstybėse, kuriose atsakomybė už švietimą daugiausia perduota ne centrinio lygmens valdžios institucijoms, nacionalinė programa gali įgyti regioninių savitumų. Pavyzdžiui, Ispanijoje 2006 m. priimtą įstatymą dėl verslumo ugdymo įtraukimo į mokyklų ugdymo

programą 2009 m. vietos lygmeniu pradėjo įgyvendinti autonominių regionų valdžios institucijos (ateityje bus paskelbta regioninės veiklos ataskaita).

Kalbant apie tai, **reikėtų išskirti du skirtingomis aplinkybėmis tinkamus požiūrius**. Nyderlandai pateikė pavyzdį, koks požiūris gali būti tinkamas vėlyvose raidos pakopose, t. y. kai verslumo ugdymas jau kurį laiką plėtojamas kaip decentralizuota veikla („iš apačios į viršų“), remiama centralizuotomis („iš viršaus į apačią“) iniciatyvomis ir projektais, ir kai vyriausybė šiuo metu imasi daugiau iniciatyvų, kad verslumo ugdymas taptų plačiau prieinamas. Taip pat sprendžiami vertinimo ir stebėsenos klausimai. Portugalija pateikė priešingo požiūrio pavyzdį, kuris tinkamas, kai verslumo ugdymo savaiminė plėtotė vietoje iki tol buvo menka ir, norint paskatinti pažangą sistemoje, turėjo įsikišti vyriausybė. Nors šie požiūriai yra derinami prie poreikių skirtingomis aplinkybėmis, abu jie atitinka pažangos modelyje pateiktą požiūrį, pagal kurį siekiama kurti paramos sistemą vietos veiklai skatinti.

Skirtingas požiūris į verslumo ugdymą skirtingomis aplinkybėmis

Vėlyvose raidos pakopose tinkamas požiūris: Nyderlandai

Nyderlanduose daugiausia siekiama nustatyti politikos kryptį, teikti paramą ir skatinti (remiantis programiniu požiūriu), o ne paversti verslumo ugdymą privaloma ugdymo programų dalimi visose švietimo įstaigose. Skiriamos subsidijos (pagal Nacionalinę verslumo švietime programą, kuriai vadovauja viešoji įstaiga *SenterNovem*) verslumo ugdymui įgyvendinti visose švietimo pakopose remiantis įsipareigojimu nacionalinėje Aukštojo mokslo studijų, mokslinių tyrimų ir mokslo politikos strateginėje darbotvarkėje; vis dėlto nėra aiškiai nustatyta, kad verslumo ugdymas turi būti įtrauktas į ugdymo programą. Dėmesys skiriamas nustatytiems dabartinės švietimo sistemos trūkumams, ypač ankstyvose ugdymo pakopose, o programos įgyvendinimo metodas aiškiai grindžiamas paklausa, t. y. daugiau dėmesio skiriama įstaigoms, konkrečiai pareiškusioms norą pradėti ugdyti verslumą. Kai kuriose mokyklose šiuo metu siūlomi projektai ikimokyklinio

amžiaus vaikams, pavyzdžiui, „Mano restoranas“: klasė tampa „restoranu“, vaikai sudaro jo meniu ir t. t., taip pat surengiama ekskursija į tikrą vietos restoraną. Pradinėse mokyklose ugdyti verslumą paprastai pradedama, kai vaikams sukanka aštuoneri metai.

Įvairūs veikėjai dalyvauja visais valdžios lygmenimis. Kartu su nacionalinės valdžios sukurtais sistemomis regioniniu lygmeniu dalyvauja prekybos rūmai, kurie remia naujai įsteigtas įmones ir įtraukia verslumo ugdymą į regioninę darbotvarkę per konkrečių sektorių kvalifikacijos organizacijas ir mokyklų bei įmonių bendrus modeliavimo projektus. Vietos lygmeniu vietos valdžios institucijos gali skatinti įgyvendinti projektus vietos mokyklose ir bendradarbiaujant su vietos įmonėmis bei organizacijomis.

Be to, Nyderlandai pradeda spręsti vertinimo klausimą ir taikyti nacionalinį verslumo pažymėjimą. Jis bus naudojamas profesinio rengimo vidurinėje pakopoje ir vėliau, įskaitant studijas universitete, remiantis pažymėjimais, kurie šiuo metu išduodami keliose aukštosiose mokyklose (pavyzdžiui, Utrechto verslumo akademijoje).

Kalbant apie vertinimą ir stebėseną, reikia paminėti, kad Nyderlandų verslumo švietime programos poveikis vertinamas kas dveji metai.

Ankstyvose raidos pakopose tinkamas požiūris: Portugalija

Portugalijos švietimo ministerija įgyvendina Nacionalinį verslumo ugdymo švietime projektą (*Projecto Nacional de Educação para o Empreendedorismo*, PNEE), kuriuo siekia įtraukti verslumo ugdymą kaip bendrąjį dalyką į visą ugdymo programą. Pagal PNEE pradinės, vidurinės ir profesinės mokyklos raginamos savo noru imtis iniciatyvos ugdyti verslumo gebėjimus ir puoselėti verslumu pagrįstą požiūrį. Tai darant pagal PNEE taip pat siekiama padėti įgyvendinti tęstinę kvalifikacijos ir mokymosi programą, skirtą tiek mokytojams, tiek besimokantiems.

Per 2007–2008 mokslo metus 99 mokyklos ir jų 4 153 mokiniai, besimokantys tiek pagal bendrojo lavinimo, tiek pagal profesinio ren-

gimo programas, dalyvavo daugiau kaip 357 projektuose, kurie apėmė techninius ir socialinius verslumo aspektus. Ateityje pagal kai kuriuos iš šių projektų tikriausiai bus įsteigtos tikros įmonės. Per paskutinįjį 2008 m. ketvirtį buvo pradėta nacionalinė mokytojų rengimo veiksmų programa, kurioje dalyvavo apie 300 dirbančių pedagogų iš PNEE dalyvaujančių mokyklų.

Šiuo metu svarstoma galimybė, remiantis PNEE, parengti nacionalinę strategiją.

Kaip matyti iš abiejų pavyzdžių, tarp valstybių esama didelių skirtumų, susijusių ne tik su strategijų rengimu, bet ir su tuo, kaip strategija įgyvendinama. Toliau pateikiama pavyzdžių.

Švedijos Švietimo ir mokslo ministerija ir Verslo, energetikos ir ryšių ministerija, remdamosi poreikiu diegti verslumą visoje švietimo sistemoje, parengė verslumo ugdymo švietime strategiją. Viena iš iniciatyvų buvo nacionalinė verslumo ugdymo trimetė programa, kurią įgyvendino Švedijos ekonominės ir regioninės plėtros agentūra (2005–2008 m.). 2005–2007 m. laikotarpiu pagal šią programą panaudota 13 mln. EUR lėšų suma ir finansuota apie 100 projektų (buvo galima gauti dotacijas iki 50 proc. projekto vertės; aktyviai dalyvavo mokyklos ir kolegijos). Pasiekti rezultatai: apmokyta 4 000 mokytojų, parengta 50 naujų mokymo kursų, dalyvavo 140 000 mokinių ir parengtos šešios regioninės verslumo strategijos. Švedijos vyriausybė taip pat remia įvairias organizacijas, kaip antai Švedijos organizaciją Ung Företagsamhet, kuri yra *Junior Achievement-Young Enterprise Europe* narė. Ši organizacija siekia suteikti galimybę daugiau kaip 10 proc. vidurinių mokyklų mokinių (15 000) per mokslo metus pradėti ir plėtoti nuosavą verslą. Kitas pavyzdys – Emax Nordic: tai forumas, kuriame dalyvauja iki 200 jaunų 18–25 metų amžiaus verslininkų, rengiami konkursai ir teikiami apdovanojimai. Šiuose renginiuose jauni verslininkai semiasi įkvėpimo, įgyja žinių ir kuria naudingų ryšių tinklus¹⁶.

Tokiu požiūriu, pagal kurį siekiama skatinti ir remti verslumo ugdymą tikslinėmis iniciatyvo-

mis, buvo vadovaujamosi ir Anglijoje, kurioje 2003–2005 m. laikotarpiu 700 vidurinių mokyklų skirta 15 mln. GBP lėšų suma pagal iniciatyvą „Enterprise Pathfinders“. Remiantis šiuo bandomajame projekte dalyvavusių mokyklų įgyta patirtimi, buvo galima pradėti įgyvendinti šią programą visose mokyklose, taip pat ja remiantis paskelbtos nacionalinės gairės. Laikantis tokio požiūrio, įstatymu buvo nustatytas privalomas su darbu susietas 14–16 metų amžiaus jaunuolių mokymas, kuriuo siekiama didinti jaunimo „ekonominę gerovę“. Šiuo metu dėmesys skiriamas vidurinėms mokykloms, tačiau atsakinga ministerija siekia išplėsti verslumo ugdymą ir į pradinio ugdymo bei tretinio mokslo pakopas.

Esama įvairios praktikos, susijusios su tuo, ar strategijomis siekiama ugdyti verslumą per pavienius mokomuosius dalykus, ar integruoti verslumo ugdymą į visą ugdymo programą. Pavyzdžiui, Airijoje verslumo ugdymas yra atskiras mokomasis dalykas ugdymo programoje, todėl jis sėkmingiau diegiamas mokyklose. Vis dėlto Airija toliau stengiasi puoselėti ir „horizontalų“ požiūrį. Lenkijoje verslumas yra įtrauktas kaip atskiras dalykas į nacionalinę ugdymo programą visoms vidurinėms mokykloms, tačiau manoma, kad verslumo mokymas tebėra per daug teorinio pobūdžio. Pagal Čekijos požiūrį siekiama įtraukti verslumo ugdymą į mokyklų ugdymo programas per Bendrojo lavinimo programas, taikomas bendrojoje nacionalinės Mokymosi visą gyvenimą strategijos sistemoje, kuria siekiama įtvirtinti „naują požiūrį į švietimą“. Pagal Nacionalinę ugdymo programą į naujai nustatytų bendrųjų gebėjimų ugdymą įtraukti ir verslumui ugdyti skirti užsiėmimai.

Pradinio ugdymo programų įgyvendinimo projektuose dalyvauja mokomosios įmonės (angl. *practice firms*) ir jaunimo įmonės (angl. *young enterprises*). Verslumo ugdymo programas yra parengusios apie 20,4 proc. mokyklų, jose iki šiol dalyvavo apie 1,4 proc. mokinių. Verslumo ugdymas Čekijos suaugusiųjų švietimo sektoriuje finansuojamas pagal studijų krepšelių sistemą.

¹⁶ <http://www.emaxnordic.com>

4.4 Veiksmingos praktikos plėtotė

4.4.1 Mokytojai – nuo jų labiausiai priklauso pastangų sėkmė

Mokytojai atlieka pagrindinį vaidmenį plėtojant verslumo ugdymą. Pagal 3 skyriuje aprašytą modelį numatoma nuo dabartinės padėties, kai verslumo ugdymas yra labai priklausomas nuo pavienių mokytojų iniciatyvos, noro ir gebėjimo organizuoti užklausinius užsiėmimus mokiniams, pereiti prie sisteminio verslumo ugdymo, kuris būtų prieinamas visiems mokiniams kiekvienoje mokykloje. Norint pasiekti šį tikslą, visi mokytojai turi mokyti verslumo ir jis turi būti neatsiejama ugdymo programos dalis, todėl verslumo ugdymas turi būti įtrauktas tiek į pirminio mokytojų profesinio rengimo, tiek į dirbančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo procesus.

Siekiant esminių permainų, kurios turi įvykti, kad verslumo ugdymas būtų sėkmingas, mokytojai turi būti svarbiausi pažangos skatintojai. Todėl būtina jiems tinkamai padėti. Svarbu iš pat pradžių tvirtai ir moksliškai pagrįstai apibrėžti, kaip mokytojai supranta verslumo ugdymą; kaip jau minėjome, **mokytojai prieštarauja siaurai verslumo ugdymo, kaip „mokymo valdyti verslą“, sampratai, tačiau labai pritaria verslumo ugdymui plačiąja prasme kaip „gyvenimui reikalingų gebėjimų ugdymui“.**

Siekiant gilinti šį supratimą, reikėtų tobulinti mokytojų rengimo procesą. Kartu su bendraisiais mokymosi gebėjimais, kurie jau yra nustatyti (pavyzdžiui, ES lygmeniu), reikia nustatyti bendrusius mokytojams būtinus gebėjimus. Verslumo ugdymas reiškia naują mokytojų santykį su mokiniais: mokytojas yra ne tiek instruktorius, kiek konsultantas ir mentorius, palengvinantis individualų mokymosi procesą ir skatinantis mokinių savarankiškumą bei iniciatyvumą. Be to, mokytojai mokydami turi daugiau dėmesio skirti praktiniam ir patirtiniam mokymuisi. Daugelyje valstybių tai bus didelės permainos. Visose valstybėse narėse reikės keisti tiek pirminio profesinio rengimo, tiek jau dirbančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo (tęstinio profesinio tobulinimosi) procesus. Taip pat reikės mokyti mokyklų vadovus, kurie galėtų tapti verslumo ugdymo lyderiais arba šalininkais savo mokyklose.

Remiantis patikimais tyrimų duomenimis, taip pat reikėtų plėtoti nuolatinės paramos tęstiniam mokytojų profesiniam tobulinimuisi sistemas, kaip antai priemonės, kuriomis dalijamasi gerąja patirtimi ir mokytojams suteikiama galimybių stažuotis tikrose įmonėse. Ne mažiau svarbu yra kaupti mokymo turinio, priemonių bei išteklių fondus ir kurti veiksmingos paramos tinklus.

Siekiant, kad verslumo ugdymas būtų labiau matomas, reikia pripažinti ir plačiai išgarsinti veiksmingą praktiką ir sėkmingai dirbančius mokytojus, pavyzdžiui, skiriant nacionalinius apdovanojimus.

Svarbiausi mokytojų vaidmens raidos aspektai

- Moksliniais tyrimais išsiaiškinama, kaip mokytojai supranta verslumo ugdymą ir koks yra jų požiūris į jį.
- Parengiama mokytojų pirminio profesinio rengimo ir tęstinio profesinio tobulinimosi programa, įskaitant mokymą, kuriuo skatinama mokyklų vadovų lyderystė.
- Plėtojamas ir skleidžiamas veiksmingas mokymo turinys, priemonės, metodai ir ištekliai.
- Kuriami paramos tinklai.

Mokytojų požiūrio į verslumo ugdymą ir jo sampratos suvokimas. Būtinybė atlikti mokslinius tyrimus

Kaip jau įsitikinome, kadangi mokytojai atlieka pagrindinį vaidmenį sistemingiau diegiant verslumo ugdymą švietimo įstaigose, jų pažinimas, įsitikinimai ir įžvalgos yra svarbūs veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti verslumo ugdymo įgyvendinimo etape. Iš tiesų patirtis rodo, kad šių veiksmų svarbos negalima nuvertinti. Pavyzdžiui, Švedijoje sužinota, kad verslumo ugdymo trejų metų (2005–2008 m.) nacionalinė programa buvo entuziastingai sutikta mokytojų ir kitų specialistų, kurie jau dirbo verslumo ugdymo srityje, tačiau kitus mokytojus, nepriklausiusius šiai didžiausių entuziastų grupei, palenkti buvo kur kas sunkiau. Ši patirtis rodo, kaip svarbu dėti nuoseklias ilgalaikes pastangas ir užtikrinti, kad mokytojų vaidmuo būtų aiškiai nustatytas tiek strateginiu, tiek veiklos lygmeniu.

Todėl svarbu, kad bet koks strateginis požiūris į verslumo ugdymo plėtotę būtų grindžiamas aiškiu supratimu, kaip mokytojai supranta ir priima verslumo sąvokas ir ką jos reiškia švietimo aplinkoje. Pavyzdžiui, iš Švedijos mokyklose atliktų tyrimų (*Berglund ir Holmgren, 2007 m.*¹⁷) galima numanyti, kad mokytojai ir mokyklų vadovai mokymą pradėti verslą siaurąja prasme pakeitė platesne verslumo samprata, kurią būtų geriausia apibrėžti kaip tam tikrą požiūrį arba santykį su pasauliu. Konkrečiau kalbant, mokytojai teigė, kad ugdydami verslumą jie skatina mokinius puoselėti tokį santykį su pasauliu, kuriam būdingas „kūrybiškumas, pastabumas ir iniciatyvumas“. Tai atitinka mokytojų įprastą siekį, kad mokiniai „mokytųsi gyventi“.

Tiriant mokytojų požiūrį Suomijoje, taip pat nustatytos kelios įdomios tendencijos: mokytojai nelaiko verslumo ugdymo nauju reiškiniu, o jam remti skirti užsiėmimai yra gana bendro pobūdžio (projektai, ekskursijos, bandymai ir t. t.). Be to, mokytojai pabrėžė, kad mokiniai turi įgimtų individualių verslumo gebėjimų ir kad švietimo sistemos užduotis yra stiprinti šiuos gebėjimus teikiant paramą mokiniams ir juos skatinant. Tai, kaip kiekvienas mokytojas supranta arba aiškina verslumo ugdymą, aiškiai turi įtakos jo įgyvendinimui praktikoje, todėl mokytojams reikia pateikti konkrečias pagrindines gaires. Svetainėje *Entlearn.net* paskelbtame gerosios patirties vadove ir priemonių rinkinyje, kurie buvo parengti atliekant verslumo ugdymo platesnio masto tyrimus, pabrėžiama, kad parengti verslumo ugdymo pavyzdinę programą yra sunku (nes nėra vieno bendro tinkamo požiūrio ar formos), taip pat pabrėžiama savarankiško mokymosi ir patirtinio mokymosi svarba, pavyzdžiui, įtraukiant tokį mokymąsi į kasdienes užduotis arba veiklą. Taigi patirtinis mokymasis gali būti geriausias būdas siekti pažangos – verslininkai taip pat paprastai pirmiausia atlieka bandymus, o vėliau pritaiko įgytas žinias praktikoje.

Verslumo ugdymo kokybės užtikrinimo sistema ir nacionalinis standartas. Jungtinės Karalystės Voriko universiteto Švietimo ir darbo rinkos centras

Jungtinės Karalystės Voriko universiteto Švietimo ir darbo rinkos centras parengė verslumo ugdymo kokybės užtikrinimo sistemą ir nacionalinį standartą Anglijos mokykloms. Verslumo ugdymo nacionalinis standartas parengtas siekiant nustatyti kokybės priežiūros procesą ir sukurti sistemą, kurioje būtų pripažįstama ir išgarsinama verslumo ugdymo geroji patirtis. Jį parengė Voriko universiteto Švietimo ir darbo rinkos centro verslumo ugdymo specialistų darbo grupė.

Pagal nacionalinį standartą kokybės užtikrinimo sistemą sudaro penkios dalys, kurių kiekvienoje aprašyti ir nustatyti kokybės užtikrinimo procesai, be kita ko:

- verslumo ugdymo vizija: koncepcija ir jos raiška;
- verslumo ugdymo auditas;
- verslumo ugdymo planavimas ir valdymas;
- verslumo ugdymo programos įgyvendinimas;
- verslumo ugdymo veiklos vertinimas.

Kiekvienoje dalyje išvardyti reikalavimai mokykloms, norinčioms atitikti šį standartą, ir glaustai išaiškinta, kokius dokumentus galima pateikti kartu su nurodytais duomenimis, kuriuos privaloma pateikti kiekvienoje paraiškoje. Šios iniciatyvos tikslinė grupė buvo labai didelė; daugybė įvairių (pradinių, vidurinių, specialiųjų poreikių) mokyklų vėliau gavo parengtą savikontrolei skirtą medžiagą. Keli regioniniai paramos mokytojams tinklai taip pat pasinaudojo šia medžiaga kaip savo mokymo vertinimo priemone ir ją rėmėsi rengdami tęstinio mokytojų profesinio tobulinimosi programas. Pranešama, kad mokytojai ir mokytojų rengimo specialistai yra patenkinti šiomis aiškiomis gairėmis, padedančiomis užtikrinti kokybišką verslumo ugdymą. Jie taip pat pritaria lankstiems

17 *The Introduction of Entrepreneurship in Contemporary Swedish Education Policy: Ugly duckling or Beautiful Swan?* ECER 2008 m. konferencija *From Teaching to Learning?* („Nuo mokymo – prie mokymosi?“).

reikalavimams, kad būtų galima atsižvelgti į vietos prioritetus, kartu nenukrypstant nuo pagrindinių kriterijų.

Mokytojų rengimo tobulinimas

Akivaizdu, kad siekiant padėti mokytojams sėkmingai ugdyti mokinių verslumą, mokytojų rengimas yra vienas iš svarbiausių aspektų. Iš pirmesniame skirsnyje aprašytų nacionalinių požiūrių galima numanyti, kad verslumo ugdymas turi būti įtrauktas į dabartinius mokytojų rengimo procesus. Reikia nustatyti griežtesnius standartus pedagoginiams darbuotojams ir skatinti perspektyviausius studijas baigusius absolventus rinktis mokytojo profesiją. Būtina investuoti į pirminį mokytojų profesinį rengimą ir remti jų tęstinį profesinį tobulinimąsi, skiriant dėmesio ir tiems mokytojams, kurie jau dirba mokyklose, bet iki šiol nedalyvavo verslumo ugdymo veikloje.

Suomijoje, kurioje verslumo ugdymą pradėta diegti gana anksti (1994 m.) ir jis įtrauktas į įvairius ugdymo programų dalykus, trijuose pedagoginiuose institutuose (Oulu universiteto Kajianio pedagogikos fakultete, Turku universiteto Raumos pedagogikos fakultete pagal amato mokytojų rengimo programas, *Åbo Akademi* universiteto Vasos fakultete) rengiamų pedagogų mokymas ugdyti verslumą prieš pradedant dirbti yra privalomas, keliuose kituose – pasirenkamas kursas. Be to, imtasi priemonių į pedagogines studijas pritraukti žmonių, turinčių su verslumu susijusį išsimokslinimą ir asmeninės verslo patirties. Visi mokytojus rengiantys universitetai siūlo pasirenkamasias verslumo ugdymo studijas mokytojams per stažuotes. Tokios studijos paprastai siūlomos ekonomikos ir administravimo mokslų fakultetuose, daugiausia dėmesio skiriant verslumui ir praktinei verslo patirčiai. Per 2006–2007 mokslo metus studijuoti pagal šias programas pasirinko apie 60 studentų.

Kipre vidurinių mokyklų mokytojai privalomąjį pirminį išsilavinimą įgyja Kipro universitete, kuriame į studijų programą yra įtraukta 10 verslumo ugdymui skirtų studijų etapų. Kipro pedagoginiame institute mokytojams, mokyklų administratoriams ir politikos formuotojams siūlomi neprivalomi seminarai. Juos rengia Švie-

timo ministerija, bendradarbiaudama su kitomis organizacijomis (universitetais). Prireikus mokytojų rengimo specialistai, siekdami užtikrinti, kad jų dėstomi kursai atitiktų poreikius, bendradarbiauja su ekonomikos sektoriumi.

Lenkijos „Dinamiškas verslumas“ – nacionalinė programa, kuria siekiama tobulinti verslumo mokymą aukštosiose mokyklose. Šios 2004 m. pradėtos programos tikslas yra kurti metodikas ir priemones Lenkijos aukštųjų mokyklų verslumo studijų dėstytojams. Tam skirti tyrimo metodai, priemonės ir konkrečių atvejų tyrimai pirmiausia išbandyti Leono Kozminskio verslumo ir vadybos akademijoje (verslo mokykloje) per ES lėšomis finansuojamą projektą, kuriame dalyvavo 120 studentų iš 32 aukštųjų (daugiausia ne verslo) mokyklų Mazovijos regione. Tuo remiantis buvo parengtas ir 2006 m. paskelbtas akademinei bendruomenei skirtas vadovas „*Dinamiškas verslumas. Kaip pradėti nuosavą verslą*“.

Slovėnijoje Profesinio rengimo centras pradėjo mokymo programą, pagal kurią verslumo mokomi vidurinių profesinių ir profesinių mokyklų mokytojai. Mokytojai dalyvauja praktiniuose seminaruose, kuriuose daugiausia mokoma, kaip aktyvaus mokymosi metodais ir įvairiais užsiėmimais „skatinti ir puoselėti verslų mąstymą“. Siekiant šio tikslo, dėmesys skiriamas sisteminiams procesams, pagrįstiems kūrybišku problemų sprendimu ir kritiniu mąstymu, skatinant mokyti iš patirties, imituojant situacijas ir naudingai keičiantis nuomonėmis. Taikant šiuos metodus klasėje, svarbiausias mokymosi rezultatas yra tai, kad stiprinama besimokančiųjų verslumo dvasia ir lavinami atitinkami įgūdžiai, t. y. kiekvienam žmogui reikalingi bendrieji gebėjimai, padedantys daugiau pasiekti tiek profesinėje veikloje, tiek asmeniniame gyvenime. Verslumo ugdymas suprantamas kaip asmeninių gebėjimų, kurie yra būtini verslininkui, lavinimas. Bendradarbiaujant su vidurinių mokyklų mokytojais, jau parengta įvairios mokomosios medžiagos ir gairių tokiomis temomis kaip „verslumas profesinio rengimo sistemoje“, „galimybė dirbti savarankiškai“, „verslumo kaip gyvenimo būdo supratimas“, taip pat mokytojams skirtas vadovas, kuriame aiškinama, kaip diegti verslumo ugdymą vidurinėse profesinėse ir profesinėse mokyklose.

Mokytojų rengimas Austrijoje

Austrijoje pradėta Verslumo mokymo iniciatyva (IFTE)^(f) siekiama tobulinti ir organizuoti mokytojų rengimą, todėl kiekvienais metais Kicbiūhelio miestelyje įsikuria Verslumo vasaros mokykla. Tai vieną liepos mėnesio savaitę trunkantis mokymo kursas tiek profesinių mokyklų ir kolegijų, tiek bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų mokytojams. Dėstoma plati programa, apimanti tokias temas kaip verslumo ugdymo santykis su švietimo filosofija, verslo etika ir idėjų kūrimu, taip pat jo įgyvendinimo praktinė veikla ir galimybės kurti pažangias švietimo organizacijas per pokyčių valdymo procesus. Daug dėmesio skiriama patirtiniam mokymuisi. Kadangi IFTE iniciatyvą padeda įgyvendinti įvairūs viešojo ir privačiojo sektorių rėmėjai, kurso rengėjai yra verslo, universitetų ir mokyklų atstovai.

Mokytojų stažuotės įmonėse yra naudinga priemonė, padedanti stiprinti mokytojų gebėjimus ugdyti verslumą: jose dalyvaudami mokytojai įgyja tikros ir tiesioginės darbo privačiame sektoriuje patirties; tai – patirtinis mokymasis. Tokios stažuotės gali būti naudingos ir keliais kitais atžvilgiais, pavyzdžiui, lavinti vadovavimo ir įvairius kitus gebėjimus, taip pat suteikti galimybių verslininkams geriau pažinti švietimo sistemą, taip padedant abiejų sektorių dalyviams geriau vieniems kitus suprasti. Kita vertus, tokioms stažuotėms reikia skirti daug daugiau pastangų ir išteklių negu įprastiems mokyklų ir vietos įmonių susitikimams. Nors tokias stažuotes gali rengti pavienės mokyklos ir įmonės, joms dažniau reikia gana daug organizavimo vietos lygmeniu, galbūt dalyvaujant vietos arba regioninės valdžios institucijai ar paramos centrui ir vietos verslo organizacijai, kad būtų galima rengti ir administruoti stažuotes.

„Aukšinės galimybės: dažniau mokytis ne iš knygų“. Nyderlandų nacionalinis ugdymo programų rengimo centras (SLO)

Nyderlandų nacionalinis ugdymo programų rengimo kompetencijos centras (SLO) siūlo mokymo kursus mokytojams, mokyklų di-

rektoriams ir kitiems suinteresuotiesiems subjektams, norintiems parengti, įgyvendinti arba remti verslumo ugdymo programas. Mokytojai rengiami per dviejų pakopų kursus. SLO mokymo programa grindžiama principu, kad „verslumas slypi elgesyje“.

Pirmasis kursas („Kompetencija“) trunka tris dienas. Šio kurso, per kurį dėmesys skiriamas tam tikroms pažiūroms ir elgsenai, tikslas – skatinti „verslų“ mokytojų elgesį. Dalyviai stengiasi tobulėti kaip „verslūs“ asmenys. Tikimasi kurso dalyviams „įžiebtį verslumo ugnelę“, suteikiant mokytojams galimybę patiems patirti, ką reiškia vadovautis versliu požiūriu. Dalyviai mokosi kitaip vertinti aplinką, jie turi apmąstyti savo pačių ir savo mokinių gebėjimus, užmegzti ryšius su „išorės pasauliu“ ir susieti verslumą su švietimo procesu.

Antrasis kursas („Organizavimas“) trunka dvi dienas. Šiuo kursu siekiama, kad mokytojai savo „verslumo ugnelę“ panaudotų mokymdami praktikoje. Dalyviai mokomi organizuoti verslumo pamokas savo mokiniams per savo mokymo praktiką ir remiantis turima patirtimi, bendradarbiaujant su verslininkais už mokyklos ribų ir derinant savo pastangas prie švietimo programų bei tikslų. Tikimasi, kad dalyvaujantys mokytojai, remdamiesi visomis verslumui būdingomis savybėmis, patys parengs verslumo ugdymo kursus savo mokiniams.

Mokymo turinys, priemonės, metodai ir ištekliai

Ne mažiau svarbūs nei mokytojų rengimas yra veiksmingo mokymo ištekliai bei parama ir pakankamos ugdymo programos suteikiamos galimybės jais naudotis. Mokytojai paprastai mėgsta pritaikyti savo reikmėms ir patobulinti gautus išteklius; kita vertus, „gatavi produktai“ taip pat yra naudingi užimtiems pedagogams. Daugelį šių išteklių mokytojai gali sukurti vietoje, naudodami vietos išteklius pagal esamas sistemas (pavyzdžiui, per paramos centrus, remiamus vietos ir (arba) regioninės valdžios institucijų, žr. 4.3.3 skirsnį). Tačiau esama pavyzdžių, kai stengiamasi kurti išteklius nacionaliniu mastu. Pavyzdžiui, Slovėnijoje parengtas moky-

^(f) <http://www.ifte.at>.

tojų rengimo programų ciklas, paremtas pedagogine medžiaga, pradedant verslaus požiūrio puoselėjimu bei įgūdžių lavinimu ir baigiant konkretesniais verslo kursais. Austrijoje Verslumo ugdymo skatinimo centras (EESI), be kita ko, išleido patvirtintus verslumo ugdymo vadovėlius ir sukūrė programinės įrangos priemonę verslumu pagrįstoms žmogaus charakterio savybėms ir požiūriui vertinti, kaip vidurinėms mokykloms skirtą mokymo išteklių, taip pat rengia verslo planų konkursus ir kasmetinį simpoziumą verslumo tema, kuriame ekspertai skaito paskaitas ir vyksta praktiniai seminarai.

Virtualios mokymosi aplinkos naudojimas ugdant verslumą. Turku universitetas (Suomija)

Turku universiteto (Suomija) sukurta virtuali mokymosi aplinka, skirta verslumui ugdyti, yra pavyzdys, kaip galima sukurti interneto priemonę, siekiant užpildyti informacijos, mokymosi medžiagos ir mokytojų verslumo ugdymo tinklų spragas. Šios virtualios mokymosi aplinkos tikslai – kurti dinamiškus verslumo ugdymo modelius, padėti verslumo ugdymo rengėjams kurti tinklus ir remti mokytojų rengimo specialistus, padedant plėtoti mokytojų rengimo ugdyti verslumą pedagoginius metodus, strategijas bei studijų programas.

Šis 2010 m. viduryje pradėtas projektas bus įgyvendinamas 2010–2013 m. laikotarpiu. 2011 m. pagal jį bendradarbiavo 26 partneriai. Pirmieji rezultatai rodo, kad keičiasi mokytojų rengimo strategijų ir studijų programų rengimo procesai, o mokytojai yra geriau pasirengę įgyvendinti verslumo ugdymą praktikoje. Šiuo projektu taip pat sustiprintas bendradarbiavimo tinklas Suomijoje.

Škotijoje „Enterprising Careers“ teikia įvairią paramą verslumą ugdantiems mokytojams. Šią paramą siūlo nepriklausoma organizacija, šiuo atveju – Stratklaido universiteto Verslo studijų, karjeros ir darbo centras. Verslumo ugdymo samprata šiuo atveju grindžiama plačiu požiūriu, panašiu į tuos, kuriuos jau minėjome (kaip antai Suomijoje) – daugiau dėmesio skiriama asmeniniam tobulėjimui ir mokymosi rezultatų gerinimui negu „verslumui“ kaip mokymui įsteig-

ti ar valdyti įmones. „Enterprising Careers“ siūlo įvairius (tęstinio profesinio tobulinimosi, CPD) trumpus kursus, kaip antai: „Verslus mokytojas“, „Versli mokykla“ ir „Verslumo kompetencija“ (mokykloms suteikiama priemonių, padedančių įvertinti savo verslumo ugdymo veiklą).

Taip pat sukurta verslo mokymo priemonių rinkinių, kuriuose pateikta išteklių ir priemonių, skirtų mokytojams, mokantiems įvairių amžiaus grupių (5–7, 8–11 ir 12–14 metų) mokinius.

Visoje Europoje esama ir daugybės kitokių priemonių. Pavyzdžiui, Prancūzijoje sukurta mokymo priemonė „*Lucy et Valentin ... créent leur entreprise!*“ („Liucija ir Valentinas... pradeda verslą!“), pagal kurią naudojant komiksus ir rimtus skaitinius, 14–15 metų amžiaus jaunuoliai skatinami būti verslūs ir svarstyti galimybę įsteigti nuosavą įmonę. Šią priemonę galima naudoti kaip atskirą mokymo modulį arba per kitus užsiėmimus klase, ją naudojant puoselėjamas sąveikus, dinamiškas, teigiamas ir praktinis požiūris į verslą ir verslumą. Dešimties dalių – po vieną dalį kiekvienam proceso etapui – komikse pasakojama apie tai, kaip Liucija ir Valentinas steigia savo sportinės aprangos įmonę. Liuksemburge mokomasi pagal panašų požiūrį: visose pradinėse mokyklose naudojamas komiksas, kuriame pasakojama, kaip įsteigti įmonę („Bulis ir Bilas pradeda verslą“).

Virtualūs ištekliai taip pat vis labiau populiarėja. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės vyriausybė ir vietos švietimo valdžios institucijos siūlo išteklių internete nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis (www.enterprisevillage.org.uk/). Lenkijos nacionalinės „Dinamiško verslumo“ programos, pagal kurią stiprinamas verslumo mokymas aukštesiose mokyklose, viena svarbiausių dalių yra specialus interneto portalas (www.cieslik.edu.pl), kuriame studentai gali gauti papildomos medžiagos ir priemonių, dėstytojai – mokymo patarimų ir medžiagos.

Verslumo talentų paieška internetu Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemėje

„Talenteschmiede Baden-Württemberg“ – tai bendrojo lavinimo mokyklų 15–20 metų amžiaus mokiniams skirtas bandomasis projektas, kuriam vadovauja *NaturTalent Stiftung*

(Įgimtų talentų fondas). Šio projekto metu mokiniai skatinami geriau pažinti savo įgimtus talentus, jiems patariama dėl būsimos karjeros galimybių. Laikomasi požiūrio, kad kai žmonės gali panaudoti savo talentus darbe, jie dažniausiai dirba kur kas sėkmingiau ir pažangiau. Pirmame šio proceso etape mokiniai namuose internetu atlieka įvairius testus, kuriems atlikti reikia maždaug penkių valandų; šiais testais patikrinami gebėjimai, parenkamos galimos profesijos, nustatomos žmogaus stiprybės – asmenybės bruožai ir talentai, ir galiausiai patikrinama, ar žmogus turi verslumo talentą. Be to, dalyviai namuose atlieka du testus raštu: savęs vertinimo testą ir savo stiprybių vertinimo testą, kurį atliekant reikia pasiklausti savo draugų, tėvų ir kitų žmonių nuomonės. Internetu atlikti testai nusiunčiami „talentų konsultantui“, tada surengiamas vienos dienos seminaras (ne daugiau kaip 12 mokinių), kurio dalyviai su šiuo talentų konsultantu aptaria savo testų rezultatus ir sudaro savo talentų „schema“. Be to, šio seminario pabaigoje mokiniai gauna penkis konkrečius pasiūlymus dėl būsimos profesinio rengimo, galimos profesijos arba studijų. Per pirmus 18 projekto įgyvendinimo mėnesių jame dalyvavo daugiau kaip 4 500 mokinių iš 170 mokyklų. Ši iniciatyva, finansuojama Badeno-Viurtembergo žemės Ekonomikos ministerijos (kuriai rūpi verslumas) ir Badeno-Viurtembergo žemės Federalinės darbo biršos (kuriai rūpi profesinis orientavimas), yra geras regioninio bendradarbiavimo pavyzdys.

Kartu su pirmiau aprašytų rūšių ištekliais taip pat svarbu suteikti pakankamai galimybių mokytojams jais naudotis. Deja, gali kilti kliūčių, dėl kurių verslumo ugdymas dažnai stumiamas į ugdymo programos paraštes kaip užklasinė veikla. Kartais ugdymo programoms gali trūkti lankstumo. Dėl tokių kaip šie veiksmų mokytojams gali būti sunku organizuoti naujovišką veiklą ir suteikti daugiau laisvės savo mokiniams. Slovėnija siūlo vieną iš galimų šios problemos sprendimų: kaip nustatyta jos nacionalinėje ugdymo programoje, iki 20 proc. ugdymo programos sudėties nustato patys mokytojai, taigi atsiranda galimybių ugdyti verslumą.

Paramos tinklai

Tinklai gali būti svarbi paramos mokytojams priemonė. Profesiniuose tinkluose arba specialistų grupėse mokytojai gali dalytis savo verslumo ugdymo patirtimi ir mokytis vieni iš kitų patirties. Pavyzdžiui, Slovėnijoje pripažinta tokių paramos sistemų vertė padedant plėtoti verslumo ugdymą, taip pat poreikis stiprinti suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą ir ryšius. Todėl užsibrėžta sukurti tinklą mokytojams.

Paramos aukštojo mokslo verslumo ugdymo specialistams tinklas Airijoje

Airijos verslumo mokytojų ir tyrėjų tinklas INTRE⁽⁹⁾ atlieka svarbų vaidmenį visoje šalies teritorijoje (aukštojo mokslo sektoriuje) puoselėdamas verslumo ugdymo specialistų kultūrą ir praktiką. Manoma, kad tai yra būtina gebėjimams stiprinti visose įstaigose. INTRE darbą remia Jungtinės Karalystės nacionalinė absolventų verslumo taryba, įtraukusi Airijos švietimo darbuotojus į savo Tarptautinę programą verslumo ugdymo specialistams; tam lėšų skyrė *Enterprise Ireland*.

4.4.2 Ryšiai su įmonėmis ir privačiomis asociacijomis bei organizacijomis

Pagal verslumo ugdymo strategijas įmonėms tenka pagrindinis vaidmuo – jos turi gyvenimiškų pavyzdžių ir patirties, kurie yra itin svarbūs mokinių mokymuisi. Verslininkų ir švietimo specialistų dialogas yra nepaprastai svarbus siekiant užtikrinti, kad verslumo ugdymas atitiktų poreikius ir kad mokiniai geriau suvoktų verslo apskritai ir verslo savo vietovėje arba regione mastą ir pobūdį.

Vis dėlto, kaip minėta pradžioje aptariant pažangos modelį, verslininkų dalyvavimas ugdant verslumą iki šiol buvo nevienodas ir nesisteminas. Verslininkų dalyvavimo kliūtys yra kelios, iš jų svarbiausios – laiko ir išteklių trūkumas, pasakų dalyvauti trūkumas ir nežinojimas, kaip jie galėtų labiausiai padėti ugdyti verslumą. Vienas iš būdų, kuriais galima padidinti jų dalyvavimą, yra remti įmonių socialinės atsakomybės idėją pripažįstant, kad ugdyti verslius žmones yra

⁽⁹⁾ <http://www.intre.ie/>.

naudinga tiek verslui, tiek visuomenei. Dalyvavimas įmonei taip pat gali suteikti prestižo ir daugiau viešumo.

Be to, įmonės yra daugelio privačių asociacijų ir organizacijų (pavyzdžiui, JA-YE ir EUROPEAN) veiklos pagrindas. Šios asociacijos ir organizacijos iki šiol atliko labai svarbų vaidmenį plėtojant verslumo ugdymo praktiką; šios privačiojo sektoriaus tvirtai remiamos organizacijos gali tiesiogiai remtis konkrečia verslo praktika ir leisti ja naudotis mokykloms bei mokytojams, taip suteikdamos galimybių mokytis praktiškai ir iš patirties. Vis dėlto mokyklos ir mokytojai privačių asociacijų ir organizacijų praktinę patirtimi iki šiol naudojo daugiau pavieniais atvejais.

Siekiant užtikrinti, kad verslumo ugdymas būtų prieinamas kiekvienam mokiniui, pagal pažangos modelį bus labai padidinti reikalavimai įmonėms ir privatioms asociacijoms bei organizacijoms. Įmonių dalyvavimas yra savanoriškas ir tikriausiai nepaskatins reikiamos plėtros, nebent: i) jų dalyvavimas taps sistemingesnis ir bus užmegzti ilgalaikiai tvarūs santykiai su mokyklomis pagal pažangos modelį, ir ii) įmonės bus įtraukiamos pažangiais metodais, be kita ko, daugiau remiantis vietos partnerystėmis ir plėtojant vietos verslo organizacijų tarpininkavimo funkcijas (tai pasiekti yra lengviau tose valstybėse, kuriose tokios organizacijos, kaip antai prekybos rūmai, turi galias tradicijas, pavyzdžiui, Vokietijoje). Ne mažiau svarbu, kad verslo organizacijos dalyvautų rengiant ir įgyvendinant nacionalinę strategiją. Verslo asociacijos ir organizacijos, kaip antai prekybos rūmai, turi vertingos kompetencijos ir patirties, kuria galima naudotis diegiant verslumo ugdymą ir užtikrinant, kad mokyklos ir mokytojai deramai atsižvelgtų į verslo poreikius.

Siekiant padėti plėtoti verslumo ugdymą, galima didinti įmonių vaidmenį keliose srityse, kaip parodyta tolesniame teksto interpe.

Svarbiausi įmonių vaidmens didinimo aspektai

- apsilankymai įmonėse, dalijimasis patirtimi, konkrečių atvejų tyrimai ir sektini pavyzdžiai;

- mini įmonės ir virtualių įmonių programos;
- privačios asociacijos ir organizacijos, tarpininkaujančios tarp verslo ir švietimo bendruomenių.

Apsilankymai įmonėse, dalijimasis patirtimi, konkrečių atvejų tyrimai ir sektini pavyzdžiai

Įmonės jau daugelį metų įvairiais būdais remia verslumo ugdymą. Vienas veiksmingiausių metodų – supažindinti mokinius su tikrais verslininkais ir įmonėmis.

Verslumu grindžiama ateities vizija: programa DREAM

DREAM^(h) yra 16–19 metų amžiaus jaunimui skirtas Belgijos projektas, kuriame dalyvaujantys savanoriai verslininkai arba darbdaviai gali dalytis patirtimi lankydamiesi klasėse arba mokiniams lankantis darbo vietose. Šio projekto pradininkas ir organizatorius yra Briuselio vadybos mokyklos (prie *Institut Catholique des Hautes Etudes Commerciales*) smulkiojo verslo padalinys (ICHEC-PME). Projektu DREAM siekiama keturių tikslų:

- 1) skatinti jaunuolius pamąstyti, kokią darbą jie norėtų dirbti arba koks yra jų „svajonių darbas“;
- 2) patarti, kokių įgūdžių jiems reikės, kad savo svajones paverstų tikrove;
- 3) ugdyti ir puoselėti verslumo dvasią ir verslų požiūrį; ir
- 4) stiprinti mokyklų ir verslo bendruomenių ryšius.

Svarbiausia projekto DREAM dalis yra „nacionalinės dienos“, rengiamos siekiant suteikti jaunuoliams galimybę pamąstyti apie savo ateitį; jiems savo atsiliepimais padeda įvairių visuomenės ir ekonomikos sektorių (be kita ko, paslaugų, gamybos, kūrybos pramonės, nevyriausybinų organizacijų ir t. t.) atstovai. Ši iniciatyva 1999 m. buvo pradėta nacionaliniu mastu ir nuo tada joje jau dalyvavo daugiau kaip 101 000 mokinių.

^(h) <http://www.dreamday.be/fr/index.html>.

Vis labiau populiarėja vadinamosios verslo dienos arba verslo savaitės, teikiančios galimybių dalyvauti tiksliniuose užsiėmimuose; per šiuos renginius mokyklose dažnai sustabdomos įprastos pamokos ir mokiniai bendradarbiaudami atlieka įvairias užduotis. Pavyzdžiui, per Prancūzijoje rengiamą Mokyklų ir verslo savaitę *La Semaine Ecole-Entreprise*¹⁸ įvairių sektorių įmonės gali pakviesti mokinius jose apsilankyti, o verslininkai ir darbdaviai gali lankytis mokyklų klasėse. Šios 2000 m. pradėtos rengti savaitės tikslai – padėti švietimo ir verslo bendruomenėms geriau suprasti vienai kitą; stiprinti mainus bei partnerystės ryšius, skatinti naujas iniciatyvas ir užmegzti tvarų ir ilgalaikį mokytojų ir verslo vadovų dialogą. Ši programa 2004 m. liepos 19 d. švietimo ministro ir *Mouvement des Entreprises de France* prezidento bendruoju susitarimu įtraukta į kartu su verslo sektoriumi kasmet organizuojamų renginių kalendorių. Kiti partneriai yra Jaunųjų vadovų centras ir Jaunimo ir verslo asociacija.

Slovėnijos Kūrybiškumo mokyklos (*d.school*) iniciatyva, kuriai vadovauja valstybės Verslumo ir užsienio investicijų agentūra (JAPTI), tarpdisciplininės mokinių, mokytojų ir novatoriškų bendrovių grupės bendradarbiaudamos sprendžia tikras verslo problemas. Įmonių mentorai reguliariai lankosi mokyklose, o mokiniai lankosi dalyvaujančiose įmonėse, kuriose susipažįsta su verslu ir su įmonės gaminamais produktais bei jos technologijomis. Be to, įmonės siūlo mokiniams naudotis jų mokslinių tyrimų infrastruktūra kuriant prototipus.

Dar vienas tokio tiesioginio praktinio požiūrio pavyzdys yra Nyderlanduose 2004 m. Groningeno universiteto kartu su *ID Media* sukurtas mokomasis interneto žaidimas parengiamųjų vidurinių ir vidurinių profesinių mokyklų mokiniams. Šiuo „Žaidimu pradedančiajam verslininkui“ (*KvK Startersspel*) siekiama per žaidimą informuoti mokinius, kokius veiksmus reikia atlikti steigiant įmonę, ir nukreipti juos į reikiamas organizacijas, kurios yra svarbios pradedant verslą, kaip antai prekybos rūmus. Šį žaidimą 2005 m. pirmiausia išbandė penkios mokyklos, o dabar juo gali naudotis visos Nyderlandų mokyklos; šiuo metu

jo registruotos naudotojos yra apie 80 mokyklų. Per praėjusius metais interneto svetainėje¹⁹, kurioje galima išbandyti šį žaidimą, apsilankė 5 000 žmonių.

Tiesioginio verslininkų dalyvavimo dėstant verslumo ugdymo kursą užtikrinimas: Valensijos universitetas (Ispanija)

Ispanijos Valensijos universitete įmonių saviškai savo lėšomis išlaiko verslumo ugdymo katedrą ir jai vadovauja. Atitinkamos studijų programos dėstytojai ir lektoriai renkami tik iš vietos verslo bendruomenės narių. Tai reiškia, kad jie ne tik rodo gerą pavyzdį studentams, bet ir tiesiogiai dalyvauja dėstant verslumo ugdymo kursą. Per dešimtį šios programos įgyvendinimo metų buvo pradėta 250 verslo projektų. Didžiausias šios iniciatyvos pasiekimas yra studentų verslumo įgūdžių įgijimas ir verslaus požiūrio puoselėjimas.

Mini įmonės ir virtualios įmonės

Veiksmingiausias būdas supažindinti besimokančiuosius (ir mokytojus) su verslo metodais ir problemomis yra tokios iniciatyvos, kai verslo įgūdžiams lavinti naudojamos imitacinė aplinka, sukurta taikant mini įmonių metodą. Pagal šias iniciatyvas nedideliu mastu pradedama tikra laikina verslo veikla, taigi besimokantieji gali patys susipažinti su verslo problemomis. 2005 m. Europos Komisijos ataskaitoje dėl mini įmonių pažymima, kad per jas mokiniai gali įgyti svarbiausių verslo įgūdžių, ugdyti savo charakterio savybes ir bendruosius gebėjimus, atskleisti savo kūrybiškumą, entuziazmą ir pasitikėjimą savimi, išmokyti dirbti grupėje, noriai priimti atsakomybę ir imtis iniciatyvos²⁰. Mokinių įmonių programų veiksmingumui ir sėkmingam įgyvendinimui svarbiausi veiksniai (geriausia patirtis) yra darbas komandoje ir idėjų laisvė, plėtojami ryšiai su verslininkais ir vietos bendruomene, galimybė naudotis įmonių mentorų ir konsultantų pagalba.

18 <http://eduscol.education.fr/pid23542-cid45666/semaine-ecole-entreprise.html>.

19 <http://www.kvkstartersspel.nl/demo/#>.

20 Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas (2005 m.) „Geriausios praktikos projektas. Mini įmonės ir vidurinis ugdymas“, http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=3358&tpa=0&tk=&lang=lt.

Didžiausia mini įmonių teikiama nauda:

- 1) užmezgamas tvirtas ryšys su įmonėmis ir vietos bendruomene, taip pat privačiojo sektoriaus dalyvavimas;
- 2) lanksčios programos, kurias galima pritaikyti įvairių rūšių švietimui ir derinti prie skirtingų vietos aplinkybių;
- 3) mokinių entuziazmas ir motyvacija (netų mokinių, kuriems trūksta noro mokytis labiau įprastų mokomųjų dalykų); ir
- 4) tokia veikla gali atskleisti jaunimo gebėjimus: kūrybiškumą, iniciatyvumą, išradinumą

Šaltinis: Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas (2005 m.) „Geriausios praktikos projektas. Mini įmonės ir vidurinis ugdymas“

Turimi duomenys rodo, kad dalyvavimas tokioje kaip ši veikloje gali turėti tiesioginį poveikį tikimybei, kad mokiniai vėliau pradės nuosavą verslą. Remiantis dviem Norvegijoje 2002 ir 2005 m. atliktais nacionalinio masto vertinimais, kuriais įvertintos vidurinėse ir vidurinėse profesinėse mokyklose įsteigtos jaunimo įmonės, tokių jaunimo įmonių veikloje dalyvavę asmenys dažniau pradeda nuosavą verslą: vyresnių kaip 29 metų amžiaus žmonių grupėje tarp tų, kurie dalyvavo jaunimo įmonių veikloje, nuosavą verslą pradedančiųjų procentinė dalis yra keturis kartus didesnė nei įprastai (16,6 proc., palyginti su bendruoju vidurkiu – 7,5 proc.)²¹.

Mini įmonės Bulgarijoje

Bulgarijos Sofijos vidurinėje mokykloje (tai profesinio rengimo įstaiga, kurioje rengiami architektūros, statybos ir geodezijos specialistai) įkurtas Verslumo centras paskatino įsteigti dvi mokinių įmones. Mokiniai mokosi verslumo pagrindų teorijos ir praktikos, įsteigdami ir valdydami savo įmones, kurių veikla trunka vienus mokslo metus; jiems vadovauja specialiai parengti mokytojai konsultantai. Žengti pirmuosius žingsnius verslumo srityje mokiniams padeda verslininkai savanoriai, pakviesti dalyvauti per Verslo klubą, kurio na-

riai jie yra ir kuris taip pat veikia Verslumo centre; per jį mokykla stiprina ryšius su vietos įmonėmis. Verslininkai savanoriai konsultuoja, moko ir skatina jaunuolius.

Užuot steigus tikras įmones, taip pat yra įprasta rinktis virtualias arba mokomąsias įmones, per kurias stengiamasi kuo tiksliau modeliuoti „tikros“ įmonės verslo procesus, produktus ir paslaugas. Ypač populiariu tokiomis mokomosiomis įmonėmis naudotis vidurinėse ir profesinėse mokyklose. Mokiniai, dalyvaudami verslo projekte, pradeda suprasti tikrų įmonių verslo procesus. Tokia mokomoji įmonė paprastai yra susieta su tikra įmone. Mokomosios įmonės turi įvairių skyrių, pavyzdžiui, personalo, administravimo, rinkodaros, apskaitos, logistikos ir pan. Mokiniai dirba įvairiuose skyriuose.

Mokymas paremtas praktine veikla, tarpdisciplininiais metodais ir problemų sprendimu. Taip mokiniai išmoksta dirbti grupėje ir priimti sprendimus bei išsiugdo atsakomybę už savo darbą. Be to, jie įgyja ir kitų su verslumu susijusių įgūdžių, pavyzdžiui, dalyvauti derybose, priimti ir vertinti riziką, planuoti ir organizuoti savo darbą. Dažnai mokomosios įmonės dalyvauja platesniuose tinkluose ir juose gali prekiauti su kitomis mokomosiomis įmonėmis. Jos taip pat gali užmegzti tarptautinius partnerystės ryšius su kitų valstybių mokomosiomis įmonėmis, pavyzdžiui, per EUROPEN Pasaulio mokomųjų įmonių tinklą, kuriame dalyvauja daugiau kaip 5 500 mokomųjų įmonių iš 42 valstybių²².

Virtualios įmonės Čekijoje

Čekijos virtualių įmonių projekto pagrindinis tikslas – parodyti mokiniams, kaip pradėti ir valdyti verslą. Mokiniai parengia verslo planą, kurio tema yra susijusi su jų ugdymo programa arba su juos pačius dominančiais dalykais ir aplinka. Pagal šį projektą vykstantys procesai, kiek įmanoma, atitinka tikrus verslo procesus. Dalyvaujant tokiose pratybose, reikia kreiptis į viešojo administravimo įstaigas (pavyzdžiui, norint gauti licenciją, užregistruoti įmonę arba mokesčių klausimais), todėl mokiniai kreipiasi į virtualias įstaigas, kurias valdo Nacionalinis mokomųjų įmonių centras

²¹ Vertinimus atliko Šiaurės Triondelago tyrimų institutas, žr. Kovereid ir Alsos, 2003 m.

²² <http://cms.europen.info/>.

(CEFIF). Be to, per metus surengiama 13 regioninių ir viena tarptautinė mugė; šias mugės organizuoja mokyklos, padedamos CEFIF. Mokslo metų pabaigoje mokiniai gali uždaryti savo įmones arba jas perleisti žemesnių klasių mokiniams. Tarptautiniai ryšiai palaikomi EUROPEN tinkle.

Pagal Ispanijos Astūrijos kunigaikštystėje pradėtas programas *Emprender en mi escuela* („Verslumas mano mokykloje“) ir *Empresa Joven Europea* („Europos jaunimo įmonė“) skiriama išteklių siekiant padėti diegti verslų požiūrį švietimo sistemoje. Mokiniai pagal abi programas gali įsteigti ir valdyti mini įmones, tačiau bendrasis programų tikslas yra ugdyti verslumo supratimą švietimo bendruomenėje ir kituose visuomenės sektoriuose ir suteikti mokykloms bei mokytojams tinkamų išteklių verslumui švietimo sistemoje skatinti. Programose dalyvaujančių kiekvieno švietimo lygmens, ypač vidurinių mokyklų, mokinių nuolat daugėja: pirmajame programos etape (2004–2007 m.) dalyvavo 48 921 mokinys ir 1 250 mokytojų.

Privačių asociacijų ir organizacijų vaidmuo

Kaip jau minėjome, **daugybė bendrojo valstybinio švietimo sektoriui nepriklausančių organizacijų ilgainiui atliko labai svarbų vaidmenį diegdamos ir remdamos verslumo ugdymą.** Daugelis iš vertų paminėti pavyzdžių yra verslo ir privačios organizacijos, pradedant smulkiais vietos paslaugų teikėjais ir baigiant įtakingais tarptautiniais švietimo srities dalyviais. Jos priklauso labai įvairiai aplinkai: tai gali būti vietos prekybos rūmai ar sektorių organizacijos, universitetų verslo centrai, regioninės plėtros agentūros, konsultavimo paslaugų teikėjai ar įmonių socialinės įmonės atsakomybės iniciatyvos arba projektai. Šios organizacijos dažnai yra finansuojamos valstybės subsidijomis arba privačių rėmėjų. Joms paprastai nereikia didelių biudžetų, bet jos teikia labai vertingą turinį ir logistikos priemonėmis padeda mokytojams bei mokykloms, neturintiems pakankamai patirties.

Junior Achievement-Young Enterprise Enterprise

Viena didžiausių ir geriausiai žinomų privačių organizacijų yra *Junior Achievement-Young Enterprise* tinklas (*JA-YE Europe*⁽¹⁾). Šis įmonių, institucijų, fondų ir privačių asmenų finansuojamas tinklas veikia 41 valstybėje. JA-YE remia įvairią veiklą, pagal vieną iš jos programų jaunimui suteikiama galimybė valdyti įmonę: tai JA-YE Įmonių programa, kurioje dalyvaudami 15–21 metų amžiaus mokiniai įgyja tikros patirties atlikdami įvairias verslo užduotis nuo projekto parengimo iki projektavimo ir gamybos. Be to, mokiniai gali skirti vadovus, derėtis dėl didmeninių ir mažmeninių kainų, apskaičiuoti rentabilumo slenksčius, rengti biudžetus, mokėti atlyginimus, atlikti rinkos tyrimus, kurti reklamą ir parduoti produktus. Programos pabaigoje mokiniai likviduoja įmonę, parengia pelno ir nuostolio ataskaitą ir balansą ir savo įmonės akcininkų grupei pateikia ataskaitą, kokių svarbiausių dalykų išmoko.

Kita svarbi tarptautinė organizacija EUROPEN skleidžia mokomųjų įmonių idėją, koordinuoja tarptautinį tinklą, kuria metodus ir atstovauja savo nariams valstybių vyriausybėse.

Be to, pagal vieną iš jos programų mokomosioms įmonėms ir jose dirbantiems stažuotojams išduodami EUROPEN kokybės pažymėjimai; ši programa pradėta pagal projektą, finansuojamą pagal ES *Leonardo da Vinci* programą²³.

Verslumo ugdymą remiančias nepriklausomas organizacijas galima sėkmingai susieti su nacionalinėmis strategijomis.

Pavyzdžiui, Norvegijoje JA-YE yra nacionalinės strategijos dalis ir atlieka pagrindinį vaidmenį ją įgyvendinant. Rumunijos nacionalinė verslumo programa Junior Achievement Romania yra įtraukta į valstybinių mokyklų sistemą, pagal ją parengta 12 patirtinio mokymosi modulių: „Mūsų bendruomenė“, „Tai – mano verslas“, „Pasaulio rinka“, „Įmonių programa“, „Turizmo verslas“, „Technologijų verslas“, „Verslas be sienų“, „Verslo IT“, „Verslo matematika“, „Verslo etika“, „Inovacijų programa“, „Verslo modeliavimo programa“ (*Titan*).

⁽¹⁾ JA-YE Europe ir JA Worldwide, kas kalpo 98 valstīm, atzars Eiropā.

23 <http://www.europen.info/Leonardo/index.html>

Ši programa įgyvendinama visoje šalyje ir visais švietimo lygmenimis. Mokiniai nemokamai gauna parengtus vadovus ir gali naudotis parama internetu.

Valstybėse veikiančios privačios asociacijos ir organizacijos taip pat gali atlikti svarbų vaidmenį. Pavyzdžiui, Astūrijos (Ispanija) nepriklausomai organizacijai *Valnalón* pavesta įgyvendinti verslumo ugdymą²⁴, kuris įtrauktas į regioninę ugdymo programą, o dabar šis modelis pradedamas taikyti kituose Ispanijos regionuose. Iš konkrečių *Valnalón* iniciatyvų paminėtina „Empresa en Mi Escuela“ (Įmonė mano mokykloje) ir „Empresa Joven Europea“ (Europos jaunimo įmonė). Liuksemburgo organizacija ASBL²⁵ (*asbl Jonk Entrepreneuren*) atlieka jai vyriausybės pavestą vaidmenį – remia ir įgyvendina verslumo ugdymą. Ši naujai įsteigta ne pelno organizacija, kaip JA-YE tinklo narė ir naudodamasi privačiojo sektoriaus parama, remia vidurinių mokyklų mokinių steigiamas mini įmones.

Sisteminio įmonių dalyvavimo ugdant verslumą plėtotė: Italijos pavyzdys

Italijos darbdavių asociacija *Confindustria* pradėjo projektą, pagal kurį verslininkai dalyvauja 16 Italijos provincijų mokyklų tarybose. *Confindustria* Jaunųjų verslininkų padalinys yra grupė asmenų, siekiančių skatinti geriau suprasti verslininkų vaidmenį, būti *Confindustria* sistemos „kritine sąžine“ ir „inovacijų laboratorija“ pilietinei visuomenei. Dabar šio padalinio nariai yra 12 500 asociacijų, įsteigtų 105 provincijose ir dalyvaujančių 20 regioninių komitetų.

4.4.3 Aktyvaus vietos ir regioninės valdžios institucijų vaidmens plėtotė

Vietos ir regioninės valdžios institucijos atlieka svarbų vaidmenį plėtojant verslumo ugdymą. Kaip parodyta pažangos modelyje, jų vaidmuo iki šiol buvo labai įvairus: kai kurios iš jų labai aktyviai veikia šioje srityje, kitos nedalyvauja visiškai. Pažangos modelyje numatyta, kad vietos ir regioninės valdžios institucijos atliks vis svarbesnį vaidmenį padėdamos puoselėti labiau

sisteminį ir struktūrinį požiūrį į verslumo ugdymą, kuris bus reikalingas siekiant bendrojo tikslo, kad verslumo ugdymas būtų prieinamas visiems mokiniams ir studentams. Galiausiai gali būti įstatymu nustatytas reikalavimas, siekiant užtikrinti visapusišką aprėptį, užmegzti partnerystės ryšius vietos savivaldos teritorijose.

Vietos valdžios institucijos **kaip niekas kitas** gali atlikti pagrindinį vaidmenį plėtojant mokyklų bendradarbiavimo grupes ir švietimo bei verslo ryšius. Ten, kur vietos ir regioninės valdžios institucijos atlieka svarbias funkcijas švietimo srityje (pavyzdžiui, Vokietijoje ir Ispanijoje), be galo svarbu, kad verslumo ugdymas būtų visapusiškai suderintas su vietos švietimo politika ir praktika.

Vietos ir regioninės valdžios institucijos gali padėti sisteminti santykius ir tarpininkauti tarp mokyklų ir pavienių įmonių, taip pat, bendradarbiaudamos su vietos verslo organizacijomis, parengti vietos strategijas pagal nacionalines švietimo programas, užtikrindamos, kad vietos arba regioninės ugdymo programos būtų tinkamai suderintos su verslo poreikiais. Be to, jos gali padėti sukurti mokomosios medžiagos ir priemonių fondus, suteikti galimybę jais naudotis ir finansuoti vietos ir (arba) regioninius projektus. Vietos ir regioninės valdžios institucijos taip pat gali užtikrinti, kad verslumo ugdymas būtų integruotas į kitų sričių, kaip antai socialinių reikalų (pavyzdžiui, jaunimo) ir ekonominės plėtros, vietos ir (arba) regionines strategijas.

Svarbiausi vietos ir regioninės valdžios institucijų vaidmenys:

- paramos tinklų plėtotė;
- vietos ir regioninių paramos centrų plėtotė;
- verslumo ugdymo susiejimas su bendrosiomis vietos ir regioninėmis strategijomis.

Paramos tinklų ir centrų plėtotė

Vietos ir regioninės valdžios institucijos praktikoje gali atlikti svarbų vaidmenį plėtojant paramos tinklus ir centrus. Jos iš esmės yra tinkamas mokyklų bendradarbiavimo forumas, palengvinantis dialogą ir mainus su įmonėmis,

²⁴ www.valnaloneduca.com

²⁵ *Association Sans But Lucratif* (ASBL) yra ne pelno organizacija, bet kokį lėšų perteklių investuojanti savo tikslams pasiekti. Jos nariai gali būti juridiniai asmenys, įmonės ir fiziniai asmenys.

jose galima diskutuoti apie verslumo ugdymą ir dalytis gera patirtimi. Jungtinė Karalystė pateikė naudingą pavyzdį, kaip po ilgą laiką trukusių šio pobūdžio vietos plėtros procesų iniciatyvos ėmėsi nacionalinė vyriausybė, užtikrindama, kad šie procesai vyktų visoje šalies teritorijoje; šis žingsnis yra numatytas pažangos modelyje.

Verslumo ugdymo tinklų kūrimas: Jungtinės Karalystės pavyzdys

Jungtinėje Karalystėje sukurtas tinklas *Enterprise Network* remia 5–19 metų amžiaus vaikų ir jaunuolių verslumo ugdymą. Tinklo vizija – sukurti tvarų tinklą, kuriame dalyvautų 50–60 verslo mokymosi partnerysčių (ELP), aprėpiantį visas 155 vietos savivaldos teritorijas, kai kurias iš jų sujungiant, kad partnerystė būtų sėkminga. ELP yra mokyklų ir organizacijų grupė, sudaryta tam tikroje vietos savivaldos teritorijoje ir siekianti aktyviai remti verslumo ugdymą. Kiekvienai ELP bus skirta lėšų 5–19 metų amžiaus vaikų ir jaunuolių verslumo raidai remti atitinkamoje teritorijoje. ELP savo darbu padės visoms savo teritorijos mokykloms kokybiškiau ir platesniu mastu ugdyti mokinių verslumą. Be ELP vietos lygmens veiklos, daug išteklių bus sutelkta centriniu lygmeniu, o prie tinklo prisijungusios mokyklos galės naudotis šiais ištekliais. Šiame tinkle dalyvaus nacionaliniu mastu pripažintos organizacijos, dirbančios verslumo ugdymo srityje, kaip antai *Make your Mark* ir *Enterprise Education Trust*. *Enterprise Village*⁽¹⁾ yra tinklo *Enterprise Network* internetinė priemonė, kuria vieno langelio principu gali naudotis visi, kurie domisi verslumo ugdymu (daugiausia Anglijoje). Regionų verslo koordinatoriai ir ELP galės sukurti konkrečioms vietovėms ir regionams skirtus interneto puslapius, kurie prisidės prie bendruomenių tobulėjimo ir iniciatyvos.

Velso *Cyfenter* plėtros partnerystė suteikė pagrindinių žinių, kuriomis remiantis parengtas Velso verslumo veiksmų planas (WEAP); šio plano pagrindinis strateginis tikslas – integruoti verslumo ugdymą į nacionalinę ugdymo programą ir puoselėti vaikų bei jaunimo verslumo

kultūrą. Projektu *Dynamo* pagal WEAP siekiama keisti žmonių požiūrį ir puoselėti kultūrą, kurioje verslas būtų gerbiamas ir vertinamas. Pagal *Dynamo* projektą vyksta mokymo renginiai mokytojams ir kuriamas mokykloms skirtų išteklių rinkinys, į kurį įeina užrašai mokytojams ir pamokų planai, CD-ROM kortelės su informacija apie Velso ekonomiką ir CD-ROM interaktyvus žaidimas verslumo tema. Dabar prisijungti prie *Dynamo* projekto ir naudotis jo medžiaga gali visos Velso vidurinės mokyklos.

Vietos ir regioninės valdžios institucijos taip pat gali steigti paramos centrus. Juose gali būti teikiama bendro pobūdžio parama mokykloms ir mokytojams, taip pat įmonėms, tačiau yra ir konkretesnių priemonių pavyzdžių; geras pavyzdys – Lietuvoje veikiantys jaunimo verslumo ugdymo bandomieji centrai, kurie sudaro jaunimo verslumo ugdymo institucinį pagrindą keturiuose savivaldybėse. Jaunimo verslumo ugdymo centrai įkurti Anykščių, Mažeikių, Tauragės ir Zarasų rajonuose; jaunimo verslumo ugdymo metodika parengta remiantis organizacijos partnerės *Communicare* patirtimi, o specialiai apmokyti šešiolika jaunimo darbuotojų konsultantų (po keturis kiekvienoje savivaldybėje) dirba įgyvendinant įvairias programas („Pirmas šuolis“, „Verslo pradžia“ ir „Verslo plėtra“).

Verslumo ugdymo susiejimas su bendrosiomis vietos ir regioninėmis strategijomis

Vietovių ir regionų geografiniais lygmenimis dažnai parengiamos ir įgyvendinamos ir kitos strategijos, pavyzdžiui, skirtos jaunimui ir ekonominei plėtrai. Verslumo ugdymą galima sustiprinti jį susiejant su šiomis strategijomis, o kartais jį galima susieti ir su kitais finansavimo šaltiniais, kaip antai Europos socialinio fondo ir Europos regioninės plėtros fondo parama.

Verslumo ugdymo integravimas į bendrosios socialinės ir ekonominės plėtros procesą: Astūrijos pavyzdys (Ispanija)

Astūrijos kunigaikštystės vyriausybė ir socialiniai partneriai sudarė 2004–2007 m. laikotarpio susitarimą dėl ekonominės plėtros,

⁽¹⁾ www.enterprisevillage.org.uk.

konkurencingumo ir užimtumo (ADEC); į jį įtraukta Verslumo kultūros puoselėjimo programa. Susitarimas buvo pratęstas 2008–2011 m. laikotarpiu ir pervadintas Astūrijos konkurencingumo, užimtumo ir gerovės susitarimu. Laikantis tokio regioninio požiūrio, taip pat atsirado galimybių užmegzti sąsajas su kitais finansavimo šaltiniais. Taigi La Felguera vietovėje už verslumo ugdymo įgyvendinimą atsakinga įstaiga *Valnalón* (žr. 4.3.2 skirsnį) pradėjo projektą, remiamą pagal ES Bendrijos iniciatyvą EQUAL, kuriuo buvo pradėtas švietimo veiksmų ciklas siekiant skatinti (ypač moterų ir jaunimo) verslumą; jis buvo įtrauktas į 2004–2007 m. ADEC kaip „Verslumo mokymo ciklas“.

4.4.4 Sėkmingas verslumo ugdymas mokyklose: vietos ir regioninės verslumo ugdymo „ekosistemos“ stiprinimas

Mokyklos kartu su mokytojais atlieka pagrindinį vaidmenį plėtojant veiksmingą verslumo ugdymą: mokyklose reikia susieti įvairius verslumo ugdymo elementus ir jais remiantis sukurti mokymuisi ir mokymui tinkamą aplinką, palankią verslumo gebėjimams lavinti. 4.1 lentelėje parodyti svarbiausi tokios aplinkos bruožai, aptarti darbo grupių diskusijose.

Svarbiausi verslumo ugdymui palankios aplinkos bruožai:

- kokybiškas verslių asmenų dalyvavimas;
- mokiniai supranta pratybų, kuriose dalyvauja, paskirtį ir tikslus, pavyzdžiui, ugdyti su kūrybiškumu ir iniciatyvumu susijusius gebėjimus, rizikuojant reikalingus įgūdžius, taip pat mokyti sėkmingai valdyti įmones;
- mokomasi iš patirties ir tiesiogiai, mokymosi procesas mokiniams teikia malonumą, mokantis įgyta vertinga patirtis neprarandama ir mokiniai didžiuojasi savo pasiekimais, taigi labiau pasitiki savimi;
- atliekamomis užduotimis ugdoma besimokančiųjų atsakomybė ir suinteresuotumas veikla, kurioje jie dalyvauja, skatinant atrasti ir taikyti pažangius problemų sprendimo būdus; ir

- mokytojai praktiškai išmano verslo principus, kaip išdėstyti žmonėms svarbiausius dalykus ir juos sudominti, kaip padėti mokiniams mokytis savarankiškai.

Kaip parodyta pažangos modelyje, įprasta pradinė padėtis įvairiose mokyklose yra labai skirtinga: kai kurios mokyklos labai aktyviai veikia šioje srityje, o kai kuriose kitose mokyklose verslumas neugdomas visiškai, taip pat vyksta pavieniai papildomi, į bendrąją ugdymo programą neįtraukti užsiėmimai. Verslumo ugdymas daugiausia vyksta vidurinėse mokyklose. **Pa-teiktu pažangos modeliu siekiama pagrindinio tikslo, kad verslumas būtų ugdomas kiekvienoje mokykloje ir visais lygmenimis.** Norint tai pasiekti, reikės įdėti daug pastangų didinti pažangą įvairiose srityse.

Kalbant apie veikėjus, padedančius kurti naują verslumo ugdymui reikalingą aplinką, reikia pažymėti, kad mokyklos yra mokytojų, mokinių ir verslininkų susitikimo vieta ir kaip tik mokyklose atsiranda daugiau galimybių sudaryti bendradarbiavimo grupes ar užmegzti partnerystes, kurios gali aprėpti visus švietimo lygmenis ir kurių veikloje gali dalyvauti visi suinteresuotieji subjektai; vis dėlto, norint žengti pastarąjį žingsnį, dažnai turi dalyvauti vietos arba regioninės valdžios institucijos, kaip aprašyta pirmesniame skirsnyje. Veikla vykdoma mokyklose, todėl mokyklose, žinoma, turi būti sprendžiamos ir praktinės, kaip antai išteklių ir tvarkaraščių, problemos; tačiau bendradarbiavimas vietos ir regioniniu lygmenimis pagal bendrą strategiją atveria galimybių plėtoti bendrą veiklą, dalytis ištekliais vietos, regiono ir nacionaliniu lygmenimis, taip pat dalytis patirtimi.

Vis dėlto šio proceso pradžioje mokyklos turi suformuoti nuoseklų požiūrį į verslumo ugdymą, galbūt remdamosi savo pavienių mokytojų pradėtomis mokymo ir mokymosi iniciatyvomis. Norint tai pasiekti, turi bendradarbiauti įvairūs veikėjai. Šio proceso svarbą atskleidžia Suomijos patirtis: Suomijoje mokytojai, mokiniai ir mokyklų tarybos bendradarbiaudami susitaria dėl bendrųjų tikslų ir kuria verslumo ugdymui plėtoti palankią aplinką. Nustačius tokius tikslus, siekiant stiprinti holistinį požiūrį, taip pat būtina parengti konkretų planą ir gaires. Suomijos pa-

tirtis yra svarbi ir tuo, kad patvirtina, jog veiksmingam verslumo ugdymui svarbu pats procesas ir dalyvavimas, laikantis nuoseklaus įvairių mokomuosius dalykus apimančio požiūrio ir nepaisant tradicinių ribų.

Kurti labiau integruotą sistemą naudinga įvairiais atžvilgiais: dėl galimybių naudotis kokybiškesniais išteklių, masto ekonomijos, tarpusavio mokymosi ir tvarumo. Taip pat svarbu, kad sistemos būtų pakankamai lanksčios, jose pavieniai mokytojai ir mokyklos galėtų kurti savo metodus ir medžiagą pagal savo konkrečius poreikius ir gebėjimus, kurie gali priklausyti tiek nuo aplinkybių (pavyzdžiui, mokinių padėties arba vietos pramonės problemų), tiek nuo institucinės struktūros (pavyzdžiui, verslumo ugdymo masto ir jo ryšio su ugdymo programa). Integracijos procese taip pat svarbu remtis įvairių įstaigų ir lygmenų (pavyzdžiui, mokyklų ir universitetų) bendrais interesais ir galimomis naudingomis sąveikomis. Taip kelios pavienės mokyklos vis daugiau bendradarbiaus ir sudarys grupes, taip pat į grupes jungsis pavienės įmonės, su kuriomis bendradarbiauja mokyklos. Vėliau tokius santykius bus galima sisteminti savivaldybėms sudarant oficialesnius susitarimus su verslo organizacijomis (pavyzdžiui, prekybos rūmais).

Svarstant, kokiais būdais galima sėkmingai stiprinti šį vis labiau holistinį požiūrį į verslumo ugdymą, šiomis aplinkybėmis tinka vykdyti daugelio iš šio skyriaus pirmesnėse dalyse aptartų rūšių veiklą. Vis dėlto šiame etape taip pat galima nustatyti kelis svarbius aspektus, kurie išvardyti tolesniame teksto intarpe.

Svarbiausi vietos verslumo ugdymo „ekosistemos“ plėtotės aspektai:

- kuriama patirtiniam mokymuisi palanki aplinka (dažnai kartu su „tradicine“ mokymo aplinka klasėse ir (arba) ją papildanti);
- sudaromos bendradarbiavimo grupės, užmezgamos partnerystės ir platesnio masto santykiai, aprėpiantys visus švietimo lygmenis ir įvairius suinteresuotuosius subjektus;
- plėtojami vietos ir regioniniai paramos centrai.

Pateikti gerosios patirties pavyzdžių šiems aspektams pagrįsti šiuo konkrečiu lygmeniu yra sudėtinga, nes tai iš esmės yra pavienių mokyklų ir vietovių iniciatyvos. Vis dėlto yra žinomi keli intervencijų, remiamų nacionalinės, regioninės ir (arba) vietos valdžios institucijų, pavyzdžiai, kurie parodo, kokiais būdais galima skatinti imtis veiksmų.

Patirtiniam mokymuisi palankios aplinkos kūrimas

Naudingas pavyzdys, kaip galima kurti patirtiniam mokymuisi palankią aplinką, yra Italijos sistema *Impresa Formativa Simulata* (Mokomasis įmonės modelis, IFS). Pagal IFS, diegiant naujovišką verslumo ugdymą, naudojama specialiai sukurta programinė įranga, padedanti virtualioje erdvėje modeliuoti verslo aplinką, įskaitant valstybės tarnybas, bankus ir prekybos rūmus. Prie šios iniciatyvos jau prisijungė maždaug 731 mokykla ir 370 įmonių. Siekiant remti šios sistemos įgyvendinimą vietos lygmeniu, bendradarbiaujant su keliais Italijos regionais buvo įkurta penkiolika regioninių centrų. Pagal naująjį mokymo modelį, taikomą pagal šį mokymo metodą, ugdomi verslumo ir išradingumo įgūdžiai bei gebėjimai pavienėse mokyklose ir mokyklų grupėse. Jis taip pat parodo, kokios naudingos yra alternatyvos tradiciniam mokymo klasėse modeliui. Svarbiausi IFS bruožai yra tai, kad pagal šią sistemą remiama mokymosi strategija, pagrįsta patirtiniu mokymusi; ją taikant modeliavimo pratybmomis panaikinamas atotrūkis tarp mokyklų klasių ir įmonių ir pagal ją mokyklos bei įmonės turi bendradarbiauti kurdamos ugdymo programas, kuriomis siekiama aiškiai nustatytų mokymosi tikslų.

Bendradarbiavimo grupės, partnerystės ir platesnio masto ryšiai

Gana tvirtas verslumo ugdymo tradicijas turinčiose valstybėse kai kurių vietovių pažangos kryptis paskatino mokyklas sudaryti savo bendradarbiavimo grupes, kurios vėliau galėtų paskatinti plėtoti švietimo ir verslo partnerystes, padedant vietos valdžios institucijoms ir verslo organizacijoms. Kai kuriuose Europos regionuose imtasi svarbių regioninio lygmens veiksmų. Šiuo lygmeniu galėtų dalyvauti daugiau įvairių

veikėjų, įskaitant aukštojo mokslo ir regionines sektorių organizacijas, kaip nurodoma toliau.

Pavyzdžiui, Valensijos mažųjų ir vidutinių įmonių institutas (IMPIVA) ir Valensijos universiteto ir įmonių fondas (ADEIT) Ispanijoje bendromis jėgomis padeda vietos technikos ir švietimo institutams gerinti ryšius su verslo bendruomene. Šioje programoje dalyvauja Valensijos miesto verslininkų konsorciumas, siekiantis remti verslumo ugdymą mokyklose ir universitetuose. Šio tikslo siekiama visų pirma mokymo ir tikslinė veikla, kurią finansuoja šis įmonių konsorciumas. Pavyzdys – vasaros mokykla, kurioje universitetų dėstytojai mokomi skatinti studentų verslumą. Pagal šią programą rengiami praktiniai seminarai klasėse ir siūlomi mokymo internetu kursai.

Ši programa parengta konkrečiai siekiant išspręsti toliau nurodytas svarbiausias problemas ir naudotis svarbiausiais Valensijos regiono ir ekonomikos pranašumais sprendžiant įvairius klausimus pagal nuoseklų požiūrį: vis mažiau absolventų renkasi mokytojo profesiją; reikia kiek įmanoma padidinti galimybes pagal ERA-SMUS programą, kurioje jau dalyvauja Valensijos universitetas, taip pat reikia skirti dėmesį svarbiausiems Valensijos miesto ir regiono užimtumo sektoriams (metalurgijos, mechanikos, maisto ir gėrimų pramonei).

Ten, kur regioninės valdžios institucijos atlieka svarbias funkcijas švietimo ir verslo srityse, galima imtis dar platesnio masto ir sistemingesnių iniciatyvų (pavyzdžiui, Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemėje). Kaip rašoma tolesniame teksto interpe, tokiomis iniciatyvomis siekiama puoselėti darnesnę požiūrį į paramą verslumo ugdymui; jos aprėpia kelis lygmenis – nuo regiono iki visos valstybės teritorijos.

Pastangos laikytis darnaus požiūrio, susiejant nacionalinį ir regioninį lygmenis, Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemėje

Vokietijos Badeno-Viurtembergo žemėje įgyvendinama Mokyklų verslumo programa siekiama stiprinti verslumo dvasią įvairiomis priemonėmis, be kita ko, steigiant mokyklų įmones ir mini įmones, aprėpiant nacionalinį ir regioninį lygmenis. Svarbi šios programos dalis yra naujų įmonių steigimo konkursas, rengiamas mokiniams nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis (pavyzdžiui, *Nordschwarzwald-cup*), kurio dalyviai varžosi žaisdami kompiuterinį žaidimą įmonės steigimo tema. Per tokį konkursą virtualios įmonės modeliuojama veikla apima 16 metų laikotarpį nuo įsteigimo iki įtraukimo į biržos sąrašus. Žaidėjų komandos sudaromos iš įvairių rūšių mokyklų mokinių. Be to, siekiant padėti mokykloms naudotis mini įmonių metodo pranašumais, joms teikiama įvairi parama, kaip antai: 2009 m. lapkričio mėn. surengta konferencija *Schule und Selbständigkeit* („Mokykla ir savarankiškas darbas“); mokyklų įmonių ir mini įmonių mugės; mini įmonių duomenų bazė internete (www.schulen.newcome.de); mini įmonės steigimo pagalbinė medžiaga ir literatūra; kontaktinių centrų tinklas (šiuose centruose vyksta seminarai ir praktiniai seminarai mokytojams, per juos taip pat galima bendrauti su tikromis įmonėmis); visoje šalyje veikia „karštoji linija“, kuria paskambinus galima gauti konsultacijų teisiniais klausimais.

5

Tolesnė darbotvarkės pažanga

Pagrindinės 5 skyriaus mintys

Valstybės narės sutaria, kad verslumo ugdymas turėtų būti įtrauktas į kiekvieną nacionalinę ir regioninę švietimo ir (arba) mokymosi visą gyvenimą strategiją ir visapusiškai integruotas į visų lygmenų bei rūšių švietimo procesus, taip pat kad ES turėtų atlikti pagrindinį vaidmenį remdama pažangą šioje srityje.

ES lygmeniu gali būti naudinga atlikti, be kita ko, šiuos veiksmus:

Finansuoti nacionalinių ir regioninių verslumo ugdymo centrų, kuriuose būtų nustatomi geros politikos ir gerosios patirties pavyzdžiai, vyktų moksliniai tyrimai bei technologinės plėtros procesai ir dalyvautų suinteresuotieji subjektai, kūrimą;

- finansuoti naujus mokslinius tyrimus ir plėtrą, gerosios patirties kaupimą ir sklaidą;
- remti mokomosios medžiagos ir metodikų rengimą bei sklaidą ir mokytojų rengimą, pavyzdžiui, per seminarus ir praktinius seminarus;

- finansuoti sąmoningumo ugdymo iniciatyvas naujai veiklai skatinti;
- visapusiškai įtraukti verslumo ugdymą į būsimas (po 2013 m.) programas per poveikio vertinimo ir (arba) išankstinio vertinimo procedūras ir vėliau per pačių programų rengimo procesus (bet ne vėliau);
- finansuoti iniciatyvas valstybėse narėse ir (arba) regionuose, kuriomis siekiama skatinti sanglaudą ir ekonomikos augimą bei gerovę pagal nacionalines reformų programas (NRP) ir veiksmų programas (VP), remiant ir plėtojant galimybes per ESF (ERPF) dalyvauti ministerijoms ir (arba) programų stebėsenos komitetams bei regioninės valdžios institucijoms. Verslumo ugdymo veikla gali būti remiama per šiuos fondus. Verslo plėtros priemonės yra visuotinai taikomos pagal NRP ir VP ir jas galima remti bei stiprinti imantis nuoseklių priemonių verslumo ugdymui remti.

5.1 Įvadas

Apskritai iš dabartinės padėties aprašymo 2 skyriuje akivaizdu, kad yra daug galimybių aktyviais veiksmais padėti valstybėms daryti pažangą pagal pateiktą pažangos modelį. Be to, 2 skyriuje pateikta analizė taip pat parodė visą būsimos darbotvarkės mastą: verslumo ugdymas gali būti naudingas daugeliui įvairių socialinių ir ekonomikos sričių, o dėl plačios verslumo ugdymo sampratos gali tekti iš esmės keisti švietimo praktiką.

Svarbu suprasti valstybių narių veikėjams tenkančių užduočių mastą, nes tuo remiantis reikėtų nustatyti, kokiais geriausiais būdais ES gali teikti paramą valstybių narių vyriausybėms ir kitiems suinteresuotiesiems subjektams.

Apskritai reikia išskirti kelis svarbiausius punktus. Pirma, valstybėms narėms bus svarbu padalyti savo užduotis į kelias įgyvendinamas dalis, nustatyti prioritetus, taip pat nustatyti pagrįstą užduočių seką, pagal kurią vėlesni veiksmai grindžiami ankstesniais. Antra, kaip jau pabrėžėme, svarbu, kad nacionalinės ir (arba) regioninės valdžios institucijos nustatytų plataus masto pagrindus, kuriais remiantis būtų galima skatinti intensyvią verslumo ugdymo plėtotę kiekvienu lygmeniu, užuot laikiusis labiau centralizuoto („iš viršaus į apačią“) požiūrio.

5.2 Politinė reikšmė

Bendrai sutariama dėl verslumo ugdymo tikslų, kuriuos galima apibrėžti taip:

- verslumas turėtų būti integruotas į kiekvieną nacionalinę arba prireikus regioninę švietimo strategiją ir mokymosi visą gyvenimą strategiją, kad būtų galima pradėti ugdyti bendruosius verslumo gebėjimus pradinėje ir vidurinėje mokykloje pagal ugdymo bendrąją programą ir vėliau formaliojo švietimo tretinėje pakopoje, suteikiant galimybę studentams specializuotis studijuojant įvairius pasirinkamuosius dalykus;
- skatinti ugdyti verslius Europos piliečius, kurie gebėtų rasti galimybių steigti naujas įmones ir pasinaudoti šiomis galimybėmis bei pagerinti savo verslo perspektyvas, taip būtų kuriamos naujos darbo vietos, didinama gerovė ir ekonominis stabilumas;

- kurti verslesnę Europos Sąjungą, kurioje verslumas būtų laikomas neatsiejama piliečių kultūrinės tapatybės dalis ir pagrindine priemone atrasti galimybes ir jomis pasinaudoti visose gyvenimo srityse..

Todėl verslumo ugdymas, žinoma, yra svarbus labai įvairioms toliau aprašytoms politikos sritims. Ypač svarbus yra:

- verslumo ugdymo poveikis **konvergencijos politikai**, mažinant tiek regioninius skirtumus valstybėse narėse, tiek skirtumus tarp 27 ES valstybių narių;
- poveikis **konkurencijos politikai**, ypač dabartinio ekonomikos nuosmukio ir senėjančios visuomenės sąlygomis – parama inovacijoms, didesnė įvairovė ir sėkmingesnis verslo perdavimas bei taša (Romos darbo grupė ypač pabrėžė pastarąjį punktą);
- poveikis **jaunimo politikai**, siekiant stiprinti ryšius su jaunimu, lavinti jaunuolių gyvenimui reikalingus įgūdžius ir padėti jiems priimti gyvenimui svarbius sprendimus;
- poveikis **sanglaudos** darbotvarkei, pavyzdžiui, padedant įgyvendinti aktyvaus pilietiškumo darbotvarkes, remiant įmonių socialinę atsakomybę, didinant bendruomenių atsparumą, stiprinant pajėgumus ir socialinį kapitalą.

5.2.1 ES kaip pažangos skatintoja: parama naujiems pokyčiams ir programų stiprinimas

Apskritai pripažįstama, kad nacionalinės vyriausybės vis dar per mažai dėmesio skiria verslumo ugdymo finansavimui, o dėl pastarojo ekonomikos nuosmukio kilo grėsmė tam skirtiems biudžetams. Vis dėlto įmanoma rasti nemažai ES lygmens finansavimo šaltinių, kuriais galima pasinaudoti, siekiant padėti valstybėms narėms ir regionams imtis iniciatyvos; tai visų pirma Europos socialinis fondas, kurio parama plačiai naudojama. Pavyzdžiui, Vokietijos Baden-Viurtembergo žemėje ESF remia konkrečių sektorių priemones ir tinklus, skatinančius ugdyti verslų mąstymą ir remiančius mokyklų užklasinę veiklą jaunimui; iki šiol patvirtinti aštuoni projektai, kurių vertė – 1,2 mln. EUR. Rumunijos

nacionalinę žmoniškųjų išteklių plėtros strategiją, į kurią įtrauktas verslumo ugdymas, remia Europos socialinis fondas (ESF): 2007–2013 m. SOPHRD programai įgyvendinti skirta 201 127 040 EUR suma. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad dalyviai nevienodai gerai buvo susipažinę su galimybėmis iš šių šaltinių gauti paramą verslumo ugdymui; to buvo galima tikėtis, nes jų aplinkybės yra labai skirtingos.

Todėl ES apskritai gali padėti panaudoti savo turimus išteklius ir pati svarbiausiose veiklos srityse iš dalies atlikti pažangos skatintojos vaidmenį per Europos projektus ir institucijas. Dalis šios veiklos gali būti susijusi su sąmoningumo ugdymu, siekiant informuoti apie galimybes gauti struktūrinių fondų ar kitų ES išteklių paramą savo veiklai, tačiau ES galėtų padaryti dar daugiau, be kita ko, užtikrinti, kad verslumo ugdymui būtų skiriamas deramas dėmesys kasmet rengiamuose kvietimuose teikti paraiškas ar konkursuose, taip pat rengiant naujas laikotarpio po 2013 m. programas.

Tolesnėje lentelėje nustatytos svarbiausios būsimos veiklos sritys.

ES, kaip pažangos skatintojos, svarbiausios veiklos sritys yra:

- finansuoti nacionalinių ir regioninių verslumo ugdymo centrų, kuriuose būtų stebima gera politika ir geroji patirtis, vyktų moksliniai tyrimai bei technologinės plėtros procesai ir dalyvautų suinteresuotieji subjektai, kūrimą
- finansuoti naujus mokslinius tyrimus ir plėtrą, gerosios patirties kaupimą ir sklaidą;
- remti mokomosios medžiagos ir metodikų rengimą bei sklaidą ir mokytojų rengimą, pavyzdžiui, per seminarus ir praktinius seminarus;
- finansuoti sąmoningumo ugdymo iniciatyvas naujai veiklai skatinti;
- visapusiškai įtraukti verslumo ugdymą į būsimas (po 2013 m.) programas per poveikio vertinimo ir (arba) išankstinio vertinimo procedūras ir vėliau per pačių programų rengimo procesus (bet ne vėliau);
- finansuoti iniciatyvas valstybėse narėse ir (arba) regionuose, kuriomis siekiama ska-

tinti sanglaudą ir ekonomikos augimą bei gerovę pagal nacionalines reformų programas (NRP) ir veiksmų programas (VP), remiant ir plėtojant galimybes per ESF (ERPF) dalyvauti ministerijoms ir (arba) programų stebėsenos komitetams bei regioninės valdžios institucijoms. Verslumo ugdymo veikla gali būti remiama per šiuos fondus. Verslo plėtros priemonės yra visuotinai taikomos pagal NRP ir VP ir jas galima remti bei stiprinti imantis nuoseklių priemonių verslumo ugdymui remti.

5.2.2 ES lygmens vaidmenys ir atsakomybė

Pirmiau rekomenduotomis priemonėmis galima pasiekti, kad tarp įvairių užduočių būtų nemaža naudingų sąveikų. Taip pat atliekant šias užduotis galėtų dalyvauti keli suinteresuotieji subjektai:

- Švietimo ir kultūros generalinis direktoratas (EAC);
- Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas (ENTR);
- Regioninės politikos generalinis direktoratas (su ERPF susijusioje srityje);
- Užimtumo, socialinių reikalų ir lygių galimybių generalinis direktoratas (su ESF susijusioje srityje);
- Eurostatas (su rodiklių nustatymu ir žinių bazės stebėseną susijusioje srityje);
- Švietimo, garso ir vaizdo bei kultūros vykdomoji įstaiga (su Mokymosi visą gyvenimą programa susijusioje srityje); ir
- Konkurencingumo ir inovacijų vykdomoji įstaiga (su verslumo ugdymo bandomaisiais projektais susijusioje srityje).

Tarptautinė mokytojų pažangos mokantis verslumo laboratorija: Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras

Pietryčių Europos verslumo mokymosi centras (SEECCEL) – tai įstaiga, įkurta remiantis ES įmonių politikos stebėsenos sistema šiame narystei ES besirengiančiame regione. Kadangi daug valstybių pareiškė norą ben-

dradarbiauti ugdant verslumą, šį centrą remia Europos Komisija ir Kroatijos vyriausybė. Centras, kurio valdybą sudaro švietimo ir ekonomikos ministerijų atstovai, teikia paramą aštuonioms valstybėms.

Centro veikla grindžiama daugelio valstybių ekspertų grupių darbu, susijusiu su verslumo mokymosi programa ir rezultatais, būsimų mokytojų rengimu ir dirbančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimu, taip pat pažangiais verslios mokyklos kūrimo metodais. Būsimų mokytojų rengimo srityje SEECEL kiekvienoje iš aštuonių dalyvaujančių valstybių bendradarbiauja su vienu universitetu (jo pedagogikos ir kitais fakultetais, kuriuose rengiami konkrečių dalykų mokytojai) tobulindamas būsimų verslumo mokytojų rengimą, ypatingą dėmesį skirdamas verslumo bendrųjų gebėjimų ugdymui. Universitetuose dėstomu pasirenkamuoju kursu siekiama išaiškinti verslios mokyklos vaidmenį ir lavinti studentų verslumo gebėjimus.

SEECEL parama dirbančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimui siūloma dviem lygmenimis: pirma, nacionaliniu (švietimo institucijų) lygmeniu, siekiant tobulinti politiką ir sukurti stebėsenos sistemą; antra, mokyklose, kuriose mokytojai, dalyvaujantys kvalifikacijos tobulinimo veikloje, išbando mokymo principus ir metodus; tokia veikla 2011–2012 m. vykdoma 32 mokyklose visose 8 dalyvaujančiose valstybėse. Kadangi svarbu, jog mokyklos aplinkos pokyčiai būtų tvarūs, mokyklų direktorių mokymas yra svarbi SEECEL darbo sritis.

Veiksmų aprašas

– Verslumo ugdymo Europoje darbotvarkė (Oslo darbotvarkė)

Šio dokumento tikslas – sistemingai ir veiksmingai skatinti pažangą ugdant verslų visuomenės mąstymą.

Darbotvarkėje pateikiami įvairiausi pasiūlymai, kuriuos suinteresuotieji subjektai gali pasirinkti ir atsižvelgdami į vietos situaciją įgyvendinti atitinkamu lygiu.

Prie siūlomų veiksmų nurodomi ir galimi dalyviai.

	ES	Valstybės narės	Švietimo valdžios institucijos	Regioninės (vietos) valdžios institucijos	Mokyklos ir universitetai	Organizacijos tarpininkės	Įmonės ir verslininkai
A. Politikos plėtojimo pagrindas							
A1. Užtikrinti politinę paramą verslumo ugdymui aukščiausiu lygmeniu. Reali pažanga įmanoma tik tuo atveju, jei nacionalinės ir regionų valdžios institucijos ir atitinkami ministrai priims tvirtus įsipareigojimus įgyvenant Lisabonos strategiją.							
A2. Geriau integruoti verslumo ugdymą į Lisabonos proceso stebėseną (Integruotos ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo gairės) bei pasitelkiant konkrečius rodiklius veiksmingiau vertinti valstybių narių pažangą šioje srityje.							
A3. Parengti Europos masto planą, kuriame būtų numatyti konkretūs siekiai, ir tinkamai įvertinti taikytų priemonių poveikį. Būtina užtikrinti ES lygmens koordinavimą, nustatant su verslumo ugdymu susijusius bendrus tikslus ir laukiamus rezultatus. Minėtam planui įgyvendinti galėtų būti įsteigta Europos verslumo ugdymo observatorija su vietos padaliniais atskirose šalyse.							

	ES	Valstybės narės	Švietimo valdžios institucijos	Regioninės (vietos) valdžios institucijos	Mokyklos ir universitetai	Organizacijos tarpininkės	Įmonės ir verslininkai
A4 Imtis nacionalinių verslumo ugdymo strategijų, kuriose būtų nustatyti aiškūs visų švietimo lygių tikslai. Tokios strategijos turėtų skatinti aktyvų atitinkamų dalyvių (valstybės ir privačiųjų) dalyvavimą; jose turėtų būti numatyta bendra veikla ir nustatyti konkretūs veiksmai. Pavyzdžiui, būtų galima įtraukti verslumo ugdymą į nacionalinius mokymo planus ar remti mokyklas ir mokytojus. Bendras siekis – užtikrinti nuoseklų jaunimo tobulėjimą įgyjant verslumui svarbių gebėjimų visuose švietimo sistemos etapuose.							
A5 Formuoti iniciatyvines grupes (tiek Europos, tiek nacionalinio lygmens), atstovaujančias verslumo ugdyme dalyvaujantiems įvairiems suinteresuotiesiems subjektams (valstybės institucijoms, verslui, švietimo įstaigoms, studentams ir t. t.). Šių grupių tikslai – nustatyti su verslumo ugdymu susijusius siekinius, atsižvelgiant į įvairius šio ugdymo aspektus, ir pranešti apie daromą pažangą.							
A6 Skatinti verslumo ugdymą regionų lygmeniu, sudarant nuoseklią programą, skirtą vietos suinteresuotiesiems subjektams suburti ir problemoms skirtinguose švietimo lygmenyse spręsti, naudojant įvairias priemones.							
A7 Palengvinti verslumo ugdymo plėtotę vykdant Bolonijos procesą: skatinti mokytojų judumą (tarptautinį ir tarp institucijų, įskaitant privatųjį sektorių); pripažinti, kad ugdytojų vaidmenį atlieka ne tik mokytojai, bet ir praktikai, verslininkai bei besimokantys asmenys; įtraukti į universiteto pirmosios pakopos studijas verslininko karjeros galimybę.							
A8 Didinti Europos finansavimo programų, kurios gali padėti įgyvendinti verslumo ugdymo projektus ir susijusią veiklą (visų pirma, Mokymosi visą gyvenimą programos, ESF, ERPF), nuoseklumą. Šios programos gali padėti remti šalies ir vietos lygmens veiksmus.							
A9 Užtikrinti Europos lygmens koordinavimą vertinant programas ir veiklą, kad būtų galima palyginti rezultatus. ES galėtų suburti verslumo ugdymo srityje dirbančių mokslininkų grupę, kuri padėtų nustatyti rodiklius ir konkrečius tipiškus švietimo procesus.							
B. Parama švietimo įstaigoms							
B1 Geriau integruoti verslumo ugdymo programas ir veiklą į nustatytą mokymo planą visų lygių mokyklose (pradinėse, vidurinėse, profesinio rengimo): verslumo ugdymas turėtų būti ne tik visus švietimo lygius apimantis horizontalus veiksnys (ugdomas verslus mąstymas), bet ir atskiras mokymo dalykas (ugdomi verslumo įgūdžiai).							
B2 Verslumo plačiąja prasme (tokių savybių, kaip kūrybiškumas, savarankiškumas, iniciatyvumas, kolegiškumas ir t. t.) ugdymą reikėtų įtraukti ir į pradinį mokyklų mokymo programas. Būtent šiame švietimo lygmenyje yra labai svarbu įtikinti mokyklų vadovus, mokytojus ir tėvus, kad verslumas yra visiems aktualus gebėjimas, o jo ugdymas nereiškia, kad visi mokiniai skatinami tapti verslininkais.							
B3 Europos Komisija turėtų remti nacionaliniu lygmeniu vykdomas mokymo programų reformas ir padėti atlikti lyginamąją analizę pasitelkiant įvairias priemones, susijusias su Lisabonos strategijos įgyvendinimo koordinavimu ar su gerosios patirties mainų skatinimu.							

	ES	Valstybės narės	Švietimo valdžios institucijos	Regioninės (vietos) valdžios institucijos	Mokyklos ir universitetai	Organizacijos tarpininkės	Įmonės ir verslininkai
B4 Remti praktika pagrįstų pedagoginių priemonių taikymą, pvz., suteikti mokiniams galimybę dalyvauti konkrečiame įmonės projekte (kaip antai, dirbti mažoje įmonėje). Tokią veiklą reikėtų pripažinti ir įtraukti į oficialias mokyklų (visų pirma, vidurinių) programas.							
B5 Skatinti bandomųjų projektų įgyvendinimą mokyklose, nustatant tikslingą valstybės finansavimą, kad būtų galima išbandyti įvairias verslumo ugdymo alternatyvas. Galutinis tikslas – plačiai paskleisti gerosios patirties rezultatus ir paskatinti kuo daugiau mokyklų taikyti išbandytus metodus.							
B6 Užtikrinti tvarų finansavimą ir paramą verslumo ugdymo veiklai ir konkrečių įmonių projektų įgyvendinimui mokyklose. Nenumačius nuoseklios strategijos, trumpalaikių projektų finansavimo nutraukimas ar finansavimo mechanizmų pokyčiai sumažintų tvarumą.							
B7 Valstybės lėšomis finansuoti verslumo centrų kūrimą universitetuose ir jų tinklų formavimą. Vienas iš šių centrų uždavinių būtų skleisti verslumo idėją visame universitete, skatinti mokslinių tyrimų rezultatų praktinį naudojimą ir naujų verslo idėjų įgyvendinimą, užmegzti ryšius su įmonėmis ir t. t.							
B8 Formuoti bendras Europos ir nacionalines platformas, kuriose būtų galima dalytis patirtimi ir skleisti informaciją apie vykdomas programas, projektus ir mokomąją medžiagą. Tokios platformos labai padėtų tobulinti verslumo ugdymo praktiką.							
B9 Plėtoti mokslinius tyrimus, siekiant įvertinti verslumo ugdymo poveikį pavieniems asmenims, bendruomenėms, visuomenei ir ekonomikai. Galimybė stebėti absolventų karjerą – būtinas sėkmės veiksnys.							
C. Parama mokytojams ir ugdytojams							
C1 Specialiai šviesti mokytojus verslumo tema yra politinis uždavinys, į kurį reikėtų atsižvelgti pertvarkant nacionalinius mokymo planus. Aiškindamos, kodėl verslumas yra labai svarbus ir visiems aktualus gebėjimas bei kokiais metodais ir veikla mokymo procesui galima suteikti daugiau dinamizmo ir naujovių, švietimo institucijos į mokytojus turėtų kreiptis jiems suprantama kalba.							
C2 Nustatyti naujoviškus mokytojų rengimo metodus. Tai galėtų būti konkrečių atvejų analizė ar kiti interaktyvieji metodai, kaip antai, mokytojų įtraukimas į realių įmonių projektų veiklą ar net savarankiškas mažos įmonės valdymas. Įgiję praktinės patirties, mokytojai galėtų minėtus metodus veiksmingiau taikyti klasėse.							
C3 Mokyklos lygmeniu nustatyti paskatas, padedančias mokytojams mokyti verslumo, pavyzdžiui, skiriant lėšų personalo kvalifikacijai kelti, pastebinti ir apdovanojant mokytojus už naujovišką pedagoginę veiklą ir ypatingas pastangas šioje srityje.							
C4 Imtis naujoviškų Europos masto veiksmų, susijusių su mokytojų parengimu ugdyti verslumą, kurie būtų remiami pagal Bendrijos mokymosi visą gyvenimą programą.							

	ES	Valstybės narės	Švietimo valdžios institucijos	Regioninės (vietos) valdžios institucijos	Mokyklos ir universitetai	Organizacijos tarpininkės	Įmonės ir verslininkai
C5 Remti ugdytojų judumą visoje Europoje, ypač aukštojo mokslo srityje, vykdant Bendrijos mokymosi visą gyvenimą programą ir (arba) kitas specialiai šiam tikslui skirtas priemones. Europoje būtinas didesnis ne tik universitetų, bet ir akademinės bendruomenės ir verslininkų judumas ir keitimasis patirtimi. Reikia rengti programas, pagal kurias ugdytojai galėtų visapusiškai dalyvauti, mokytis ir tobulintis kitose institucijose ir (arba) privačiame sektoriuje. Būtinai, kad Europa aktyviau dalytųsi žiniomis ir patirtimi įvairiuose sektoriuose ir skirtingose šalyse.							
D. Verslumo ugdymo veikla vidurinėse ir aukštesiose mokyklose							
D1 Jau pradinėje mokykloje pradėti ugdyti svarbias su verslumu susijusias savybes (smalsumą, kūrybiškumą, savarankiškumą, iniciatyvumą, kolegiškumą). To siekti galima pasitelkiant žaidimus, animacinius filmus ir kitas tam tikro amžiaus mokiniams tinkamas priemones.							
D2 Jau pradinėje mokykloje pradėti informuoti vaikus apie įmonių ir verslininkų vaidmenį visuomenėje. Pabrėžiant „atsakingo verslumo“ sąvoką verslininko karjera taps patrauklesnė.							
D3 Mokyklose platinti knygą, kurioje pasakojamos sėkmingos jaunų verslininkų istorijos – taip būtų gerinamas verslininkų, kaip sektinų pavyzdžių, įvaizdis jaunimo akyse.							
D4 Visuose lygiuose naudoti naujoviškus pedagoginius metodus, kurie yra būtinas verslumo dvasios formavimo pagrindas. Plėtojant naujovišką mokymo planą, reikia didinti taikomų pedagoginių priemonių įvairovę. Mokymas mokyklose turi būti grindžiamas vaikų smalsumu ir natūraliu jų verslumu.							
D5 Su verslumu susijusios mokymo programos ar kurso pabaigoje įvertinti įgytus verslumo įgūdžius, kuriuos pripažįstant galima įteikti specialų pažymėjimą (pvz., verslumo sertifikatą).							
D6 Sudaryti besimokantiems asmenims galimybę bendrauti su verslininkais – taip jie galės įgyti tikros verslo patirties. Vadovaudami virtualiai įmonei ar rengdami verslo planą, besimokantys asmenys neturėtų būti izoliuoti ar atitrūkę nuo gyvenimo už mokyklos sienų.							
D7 Pradėti ir remti savanoriškas studentų asociacijų iniciatyvas, kuriomis būtų siekiama užmegzti ryšius su įmonėmis bei įtraukti studentus į įmonių projektus. Pripažinti šiai veiklai skirtą laiką ir įvertinti jį švietimo kreditais.							
D8 Įtraukti absolventus (pavyzdžiui, įsteigusius savo įmonę) į mokyklos ar universiteto veiklą ir mokymą.							
D9 Padėti socialiai nukriaustoms grupėms ugdyti verslumą. Visų pirma, tokio pobūdžio mokymas didžiausios naudos teiktų jaunimui, kuriam gresia socialinė atskirtis, kaip antai: mažas pajamas gaunančiam jaunimui, mokyklos nebaigusiems asmenims, paaugliams, kuriems gresia ilgalaikis nedarbas, pabėgėliams ir t. t. Tai sustiprintų asmenų, kurie geriausiai mokosi dirbdami ir kurie patiria sunkumų mokymdamiesi tradicinių dalykų, motyvaciją. Kai kurios šioms tikslinėms grupėms skirtos programos buvo labai sėkmingos: jos skatino steigti įmones ir didino socialinę integraciją.							

	ES	Valstybės narės	Švietimo valdžios institucijos	Regioninės (vietos) valdžios institucijos	Mokyklos ir universitetai	Organizacijos tarpininkės	Įmonės ir verslininkai
D10 Aukštojo mokslo įstaigos turėtų integruoti verslumą į skirtingus mokymo programų dalykus – tai teiktų papildomos reikšmės įvairių lygių studijoms (techninių ir gamtos mokslų, taip pat humanitarinių ir meno disciplinų). Bet kokių sričių ir disciplinų visų lygių studentams turėtų būti suteikiama galimybė įgyti su verslumu susijusios patirties.							
D11 Aukštosiose mokyklose verslininkai turėtų dalyvauti paskaitose, o studentai tiesiogiai įsitraukti į įmonių veiklą. Aktyvaus mokymosi metodus taikyti sudėtingiau nei įprastinius mokymo būdus. Tam reikia, kad mokymosi procese studentai parodytų savo jausmus ir emocijas. Todėl ugdytojai turėtų sugebėti formuoti atvirą aplinką, kurioje studentai ugdytų pasitikėjimą savimi ir nebijotų rizikos.							
D12 Rengti daugiau Europos atvejų analizių, kuriomis galėtų remtis aukštųjų mokyklų studentai. Komandinis darbas analizuojant konkrečius atvejus yra veiksmingas būdas, nes padeda suprasti praktines su verslumu susijusias problemas ir skatina studentus spręsti gyvenimiškas problemas. Naudingiausia būtų, jei analizuojami atvejai būtų grindžiami Europos ar vietos pavyzdžiais, o ne „importuoti“ iš JAV.							
D13 Parengti geras su verslumu susijusias mokslinių tyrimų ir doktorantūros programas, kad būtų paruoštas pakankamas šios srities žinių įgijusių mokytojų skaičius.							
D14 Skatinti perspektyvių komercinių verslo idėjų turinčius studentus, absolventus ir mokslininkus steigti įmones, teikiant jiems įvairias paslaugas (pvz., verslo inkubatoriai, finansavimas, mentorystė ir t. t.).							
D15 Užtikrinti sistemingą visų programų vertinimą. Pats veiksmingiausias vertinimas – nepriklausomas ir pagrįstas lyginimu (t. y. jį reikia atlikti prieš pradedant programą ir ją užbaigus).							
E. Ryšių užmezgimas ir švietimo sistemos atvėrimas pasauliui							
E1 Skatinti mokymosi bendruomenių kūrimąsi siekiant ugdyti verslų mąstymą: užmegzti valstybinio ir privačiojo sektorių ryšius, į šį procesą įtraukti mokyklas, akademinę bendruomenę ir verslininkus bei atitinkamas tarpines organizacijas. Visų pirma reikėtų labiau pripažinti tarpinių organizacijų, vykdančių veiklą verslumo ugdymo mokyklose ir universitetuose bei užmezgančių švietimo įstaigų ir įmonių ryšius, atliekamą vaidmenį.							
E2 Skatinti privačius partnerius įsitraukti į verslumo ugdymo veiklą finansuojant ar teikiant natūrinius įnašus. Tokią veiklą įmonės turėtų laikyti ilgalaikėmis investicijomis ir įmonės socialinės atsakomybės išraiška.							
E3 Įmonės bent nedidelę darbuotojų darbo laiko dalį turėtų skirti dalyvavimui mokyklų ir universitetų veikloje. Iš tiesų, verslo aplinkos žmonių mentorystė ir konsultacijos – bet kokios verslumo ugdymo veiklos pagrindas.							
E4 Plėtoti ar remti mokslinius tyrimus, susijusius su aktyvesniu darbdavių dalyvavimu mokyklų ar universitetų veikloje. Būtina skatinti verslo bendruomenę labiau įsitraukti į švietimo institucijų veiklą. Ši veikla gali teikti abipusę naudą, tačiau dažnai ji nėra apskaitoma ar pripažįstama kaip tinkama darbuotojų veikla.							

	ES	Valstybės narės	Švietimo valdžios institucijos	Regioninės (vietos) valdžios institucijos	Mokyklos ir universitetai	Organizacijos tarpininkės	Įmonės ir verslininkai
E5 Padėti ugdyti pedagogines verslininkų ir verslo aplinkos žmonių savybes, kad jų veikla mokymo įstaigose būtų veiksmingesnė. Šią užduotį galėtų sėkmingai atlikti pelno nesiekiančios organizacijos, kurių paskirtis – plėtoti mokyklų ir verslo ryšius, ir verslo organizacijos.							
E6 Parengti ir plėtoti verslumą ugdančių mokyklų ir verslumą ugdančių universitetų koncepciją, kuria švietimo institucijos galėtų savanoriškai remtis. Reikėtų nustatyti išsamius Europos ir (arba) nacionalinio lygmens kriterijus, kurie turėtų būti pritaikomi vietos aplinkai ir švietimo sistemoms. Bendradarbiaudamos su švietimo institucijomis ir mokyklomis bei universitetais, prie šios iniciatyvos nacionaliniu lygmeniu galėtų prisidėti tarpinės organizacijos, turinčios daug patirties verslumo ugdymo srityje.							
E7 Suteikti jaunimui galimybę ugdyti verslumo įgūdžius padedant jiems patiems susikurti darbo vietą vasaros atostogoms bei uždirbti pinigų įgyvendinant savas idėjas ir iniciatyvas. Šią veiklą galima skatinti bendradarbiaujant su mokyklomis, pelno nesiekiančiomis organizacijomis, įmonėmis ir vietos valdžios institucijomis.							
E8 Vietos lygiu kurti verslumo ugdymo centrus, kurių užduotis būtų padėti mokykloms ir mokytojams, plėtoti švietimo įstaigų ir įmonių ryšius, palengvinti verslininkų ir verslo aplinkos žmonių dalyvavimą mokyklų ir universitetų programose, rengti vietos bendruomenės informavimo akcijas.							
F. Informacinė veikla							
F1 Pradėti Europos ir nacionalinio lygmens informavimo kampanijas, užtikrinant, kad verslumas būtų suprantamas plačiąja prasme, o ne tik kaip nuosavo verslo turėjimas. Įvairiapusės iniciatyvos padėtų sutelkti ir koordinuoti nacionaliniu ir vietos lygiu vykdomus įvairius veiksmus (pvz., verslumo dienos ar Europos verslumo metai).							
F2 Rengiant konkursus ir teikiant apdovanojimus išskilmingai įvertinti sėkmingą verslumo ugdymo veiklą ir programas.							
F3 Įsteigti Europos ir (arba) nacionalinio lygmens apdovanojimus, kurie būtų teikiami įmonėms, skiriančioms lėšų ar savo darbuotojų darbo laiko mokymo ar mentorystės veiklai ir apskritai dalyvavimui mokyklų ar aukštojo mokslo institucijų veikloje.							

Gerosios patirties pavyzdžiai

7.1 Danijos verslumo fondas

Valstybė: Danija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija:

Danijos verslo ir statybos administracija (Danish Enterprise and Construction Authority)

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Bent Lindhardt Andersen

Gatvė ir namo numeris: Langelinie Allé 17

Pašto kodas: 2100

Miestas: Kopenhaga

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: bla@ebst.dk

Organizacijos svetainė: www.ebst.dk

Priemonės aprašymas

Fondą 2010 m. sausio mėn. įkūrė Švietimo ministerija, Mokslo ministerija, Ekonomikos ir verslo ministerija ir Kultūros ministerija. Šios keturios ministerijos 2009 m. paskelbė nacionalinę verslumo ugdymo strategiją, kurios viena iš naujų iniciatyvų buvo šis fondas. Steigiant šią naują organizaciją įkvėpimo semtasi, be kita ko, iš JAV Kaufmano fondo (*Kauffman Foundation*). Fondo tikslas – kad verslumas būtų nuosekliai ugdomas ir jo būtų mokoma nacionaliniu mastu; fondas siekia tapti nacionaliniu verslumo ugdymo ir mokymo žinių centru. 2010–2012 m. laikotarpiu valstybė šiam fondui kasmet skirs 25 mln. DKK dotaciją. Privatūs fondo rėmėjai 2010 m. jam skyrė apie 40 mln. DKK sumą (tiek finansiniais, tiek natūriniais įnašais). Fondo veiklos pažanga stebima pagal 3 metų sutartį su Danijos vyriausybe, kuri kasmet atnaujinama. Fondui pavesta atlikti 10 užduočių: 1) plėtoti verslumo mokymą; 2) rengti studijų programas, kursus ir mokymo

metodus mokiniams ir studentams; 3) rengti testus ir egzaminus, 4) ugdyti talentus; 5) kaupti ir skleisti žinias; 6) imtis tarptautinių ir tarpvalstybinių iniciatyvų; 7) rengti ir bendrai finansuoti verslumo strategijas švietimo sistemoje; 8) plėtoti dialogą su švietimo įstaigomis; 9) imtis veiksmų verslumo kultūrai puoselėti; 10) vadovauti būsimoms nacionalinėms ir regioninėms iniciatyvoms.

Tikslai:

Stiprinti su savarankiškumu, išradingumu ir verslumu siejamus jaunimo gebėjimus. Fondas veikia kaip žinių centras visoms švietimo įstaigoms, padedančioms besimokantiems jaunuoliams pradėti savarankiško darbo karjerą arba vykdančioms kitokią veiklą, kuria ugdomi jaunimo įgūdžiai.

Pradžios data: 2010 m. sausio 1 d.

Tikslinė grupė: Mokiniai ir studentai nuo pradinės mokyklos iki doktorantūros studijų

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Verslumo ugdymo veikloje dalyvauja 22 proc. visų vidurinių ir profesinių mokyklų mokinių ir 11 proc. aukštųjų mokyklų studentų. Danijos vyriausybė ir fondas 2010 m. sudarė sutartis, pagal kurias įgyvendinami įvairūs papildomi projektai, kaip antai verslumo centrai universitetuose, kuriems 2011–2012 m. skirtas bendras 80 mln. DKK biudžetas, poveikio vertinimo projektas, apripiantis verslumo ugdymą nuo pradinės mokyklos iki doktorantūros studijų ir stipendijos versliams aukštųjų mokyklų studentams.

7.2 Verslumo ugdymo veiksmų programa

Valstybė: Nyderlandai

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija:

Ekonomikos, žemės ūkio ir inovacijų ministerija (*Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation*)

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Jurgen Geelhoed

Gatvė ir namo numeris: P. d. 20101

Pašto kodas: 2500 EC

Miestas: Haga

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: jj.geelhoed@minez.nl

Organizacijos svetainė: www.rijksoverheid.nl/ez & www.onderwijsonderneemt.nl

Priemonės aprašymas:

Būtent švietimo sistemoje pirmiausia galima didinti žmonių atvirumą verslumo teikiamoms galimybėms ir suteikti jiems praktinės patirties, lavinti jų mąstymą bei reikiamus įgūdžius. Todėl Nyderlandų vyriausybė remia verslumo ugdymą pagal darnų požiūrį nuo pradinės mokyklos iki universiteto. Nuo 2000 m. verslumo ugdymą remia ekonomikos ir švietimo, kultūros bei mokslo ministrai kartu su (bendrosiomis) švietimo srities ir verslo organizacijomis. Nuo 2008 m. pagal bendrąją veiksmų kryptį daugiau investuojama į tinklus siekiant skatinti žinių perdavimą tarp švietimo įstaigų (taigi ir mokytojų) bei verslininkų. Siekiama, kad žinios būtų perduodamos sistemingiau, o ne pagal pavienius projektus. Nuo 2008 m. kelios pagrindinės veiklos kryptys pagal Švietimo ir verslo veiksmų programą yra: 1. Verslumo ugdymo tinklai. Mokyklos ir įmonės kartu kuria tinklus siekdamas bendromis jėgomis skatinti labiau verslumu pagrįstą moki-

nių, mokytojų ir mokyklų vadovų elgesį. 2. Nacionalinio verslumo pažymėjimo vidurinėms profesinėms ir aukštosioms mokykloms parengimas. 3. Daugiau verslumo aukštosiose mokyklose, įsteigiant daugiau verslumo centrų. 4. Verslumo specialistų rengimo programos. Siekiant rengti verslesnius mokytojus, bendradarbiaujant su Nyderlandų ugdymo programų rengimo institutu (SLO) rengiama mokytojų rengimo programa. 5. Mainų programos parengimas skiriant dėmesį (potencialiems) studentams verslininkams ir bendradarbiaujant su Kaufmano fondu bei pagal jo Visuotinę stipendijų programą (*Global Fellowship Programme*). 6. Poveikio vertinimas. Pagal veiksmų programą pradedama tirti verslumo ugdymo plėtotę Nyderlanduose. Stebimi veiksmų programos rezultatai.

Tikslai:

Siekama, kad daugiau švietimo įstaigų integruotų verslumą į savo politiką, organizaciją ir ugdymo programą. Taip pat siekiama, kad daugiau mokinių ir studentų būtų verslūs ir baigę mokslus per penkerius metus pradėtų nuosavą verslą.

Pradžios data: 2008 m. sausio 1 d.

Tikslinė grupė:

Švietimo įstaigos nuo pradinį mokyklų iki universitetų, jų mokiniai, studentai, mokytojai ir dėstytojai, įmonės ir verslininkai.

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Pagal veiksmų programą pradedami verslumo ugdymo plėtotės Nyderlanduose tyrimai ir vertinamas įgyvendinamos politikos poveikis. Tarpinio vertinimo subsidijavimo schema. – Verslumo ugdymo subsidijavimo schema sėkmingai taikoma visų formų švietimui nuo pradinį mokyklų iki universitetų. – Pradinį mokyklų mokiniai mėgsta šiuos projektus ir laiko save versliais. – Daugumoje mokyklų verslumo ugdymo projektas yra arba bus įgyvendinamas nuolat. – Verslumo ugdymas stiprinamas visose aukštosiose mokyklose ir daugiau studentų nuosekliai mokosi verslumo. Šia programa studentai sėkmingai skatinami būti verslesni, puoselėjamas labiau verslumu pagrįstas jų požiūris ir galiausiai daugiau studentų pradeda verslą.

2010 m. 62 proc. studentų manė, kad verslumas yra „svarbus“ arba „labai svarbus“ jų ateities karjeros siekiam. – 2010 m. 23 proc. studentų teigė norintys tapti verslininkais (2007 m. jų buvo 13 proc.). – Laikotarpiu nuo 2007 m. iki 2010 m. pradžios pradėta keisti švietimo procesą, daugiau skatinant verslumą arba tokį elgesį, kuriam būdingas verslumas.

7.3 TF-Fest

Valstybė: Bulgarija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Център на учебно-тренировъчните фирми

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Дария Маврудиева

Gatvė ir namo numeris: ул. Розова долина 1

Pašto kodas: 1421

Miestas: Sofija

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: info@buct.org

Organizacijos svetainė: www.buct.org

Priemonės aprašymas:

Siekiant, kad verslo mokymo projektuose („mokomosiose įmonėse“) dalyvaujantys mokiniai iš to gautų kuo daugiau naudos, labai svarbu organizuoti renginius, kurie būtų kuo panašesni į tikras prekybos muges. Tokiuose renginiuose mokiniai išmoka pasirengti prekybos mugei, sukurti ir užpildyti savo stendą, kurti naudingų ryšių tinklus ir derėtis. Pirmoji mugė pagal šiuos verslo mokymo projektus įvyko 1997 m., tačiau atlikus išsamią analizę buvo nuspręsta šį kasmetinį renginį šalyje pakeisti tarptautiniu verslo mokymo forumu, kuriame mokiniai galėtų konkurso keliu įvertinti savo pasiekimus. Stengtasi įtraukti verslo bendruomenės, viešojo administravimo ir vietos valdžios institucijų, nevyriausybinių organizacijų, vidurinių mokyklų ir aukštojo mokslo įstaigų atstovus. Gavus Plovdivo tarptautinės mugės paramą, dabar šis renginys gali vykti tikrose mugės patalpose. Mokiniai jam rengiasi pagal specialią metodiką. Per šį renginį mokiniai dalyvauja įvairiuose konkursuose: geriausios reklamos strategijos ir prekės ženklo pristatymo, geriausio stendo, geriausios įmonės reprezentuojančios aprangos ir t. t. Į *TF Fest* jau daugelį metų atvyksta dalyvių iš Rumunijos, Slovakijos, Austrijos, Kroatijos, Ukrainos, Makedonijos ir Juodkalnijos. Mugę organizuoja Verslo mokymo centras (TsUTF) – viešoji organizacija prie Švietimo, jaunimo ir mokslo ministerijos, atsakinga už daugiau kaip 300 verslo mokymo projektų visos šalies vidurinėse mokyklose.

Tikslai:

Padėti būsiniams verslininkams ir darbo rinkos dalyviams susitikti su tikrais verslininkais, o verslininkams įvertinti mokinių ir jų mokytojų pasiekimus (lyginami pasiekimai pagal Bulgarijos ir užsienio projektus) sudarant tokias mokymo sąlygas, kurios būtų kuo panašesnės į tikras verslo sąlygas.

Pradžios data: 2005 m. balandžio 22 d.

Tikslinė grupė:

Apie 4 000 Bulgarijos vidurinių mokyklų mokinių kasmet dalyvauja daugiau kaip 300 verslo mokymo projektų, kuriuos rengia 55 mokyklos 39 miestuose.

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

„*TF Fest* yra tvirtus pagrindus turintis ir svarbus forumas, labai populiarius ne tik Plovdive ir visoje Bulgarijoje, bet ir visame Balkanų regione. Jis atlieka labai svarbų vaidmenį ugdant, stiprinant ir puoselėjant jaunimo verslumo dvasią, nes dalyvaudami šiame projekte jaunuoliai gali išmėginti savo įgūdžius tikroje verslo aplinkoje ir įgyti patirties, kuri bus naudinga tobulinantis ateityje. Mane visada žavėjo, kaip rimtai ir kruopščiai šiam renginiui ruošiasi tiek jo organizatoriai, tiek dalyviai, ir kaip jie visi stengiasi padaryti gerą įspūdį. Tai – geras būdas rengti būsimus verslininkus. Įspūdį palieka ne tik jų verslo įgūdžiai, bet ir tai, kaip jie laikosi verslo etiketo ir sąžiningos konkurencijos praktikos“. – „Fortis Bel“ vadovė Valentina Petrova

Per 2010 m. renginį buvo vykdoma kaip niekad daug projektų (97), juose dalyvavo 673 mokiniai, 43 mokyklos, 95 mokytojai ir 5 valstybės. *TF Fest* rėmėjai buvo 12 įmonių ir institucijų, buvo surengta 14 konkursų ir pristatyti 2 socialine atsakomybe grindžiami projektai: „Į mokyklą pėsčiomis“ ir „Verslo socialinės atsakomybės akademija“. Kai kurios įmonės rėmėjos daliai mokinių pasiūlė stažuotes.

7.4 Mokinių įmonių programa

Valstybė: Estija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Junior Achievement Arengufond (JAA)

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Epp Vodka

Gatvė ir namo numeris: Kõleri 24

Pašto kodas: 10150

Miestas: Talinas

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: epp@ja.ee

Organizacijos svetainė: <http://www.ja.ee/>

Priemonės aprašymas:

Per mokslo metus rengiami įvairūs kursai, mugės ir konkursai registruotoms mokinių įmonėms. Šios įmonės turi užsiregistruoti JAA ir turėti akredituotą patarėją (mokytoją). Mokinių įmonė veikia kaip mažoji įmonė. Ji parengia ir įgyvendina verslo planą, gamina ir parduoda savo produktus arba paslaugas. Mokslo metų pabaigoje įmonė pateikia finansinę ataskaitą. Mokiniai nemoka mokesčių, tačiau turi deklaruoti individualias pajamas, jei jos viršija neapmokestinamąjį minimumą.

Tikslai:

Mokinių įmonė įsteigiama pagal ekonomikos mokymo programą siekiant, kad mokiniai geriau ir lengviau išminktų įmonės valdymo principų, būtų iniciatyvesni ir mokytųsi spręsti problemas.

Pradžios data: 1992 m. rugsėjo 15 d.

Tikslinė grupė:

Tikslinė grupė – mokiniai. Pagrindinė programa skirta vidurinių mokyklų mokiniams, tačiau yra ir vadinamoji mažoji programa jaunesnių klasių mokiniams.

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Ši programa yra sėkminga, nes joje derinami keli svarbūs jauno verslininko ugdymo aspektai. Ji ne tik suteikia vertingų žinių apie verslumą, bet ir ugdo jaunuolių mąstyseną, skatindama jų iniciatyvumą, pasitikėjimą savimi ir atviresnį mąstymą.

7.5 Verslininko įgūdžių pažymėjimas

Valstybė: Austrija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Austrijos federalinių ekonomikos rūmų Švietimo politikos skyrius
(Austrian Federal Economic Chamber Department Education Policy)

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Dr. Friederike Soezen

Gatvė ir namo numeris: Wiedner Hauptstr. 63

Pašto kodas: 1045

Miestas: Viena

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: friederike.soezen@wko.at

Organizacijos svetainė: www.wko.at

Priemonės aprašymas:

Unternehmerführerschein (Verslininko įgūdžių pažymėjimo, ESC) programą sudaro 3 pagrindiniai moduliai (A, B ir C) ir modulis pažengusiems (*Unternehmerprüfung*, UP). Mokydamiesi pagal šiuos 4 modulius dalyviai įgyja reikiamų įgūdžių, kad galėtų suprasti svarbiausias verslo problemas bei santykius ir valdyti nuosavą verslą. Mokantis pagal šią programą taip pat lavinami bendravimo įgūdžiai. Baigę kiekvieną modulį dalyviai gali nuspręsti laikyti egzaminą raštu ir jį išlaikę gauti pažymėjimą. Mokymas pagal šią programą baigiamas modulių pažengusiems, kurį baigę mokiniai įgyja meistro (*Meisterprüfung*) kvalifikaciją.

Tikslai:

Verslumo įgūdžių pažymėjimą turintys mokiniai išmoksta versliai mąstyti ir įgyja labai gerus pagrindinius verslo įgūdžius, taip pat turi geresnių perspektyvų pradėti dirbti. Šį pažymėjimą turintys asmenys yra verslesni tiek valdydami nuosavą verslą, tiek dirbdami kitam darbdaviui.

Pradžios data: 2004 m. sausio 1 d.

Tikslinė grupė: Mokiniai nuo 14 metų

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Vis daugiau besimokančiųjų iš Austrijos ir užsienio įgyja verslo įgūdžių dalyvaudami šioje programoje. Verslininko įgūdžių pažymėjimas yra tvirtas pagrindas norintiems ateityje užsiimti verslu. Tokių verslumo įgūdžių įgijusių jaunuolių karjeros galimybės ateityje yra didesnės.

7.6 *Lucy et Valentin ...créent leur entreprise!*

Valstybė: Prancūzija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Ministère de l'économie, des finances et de l'emploi – DGCIS

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Ghilhem Bertholet

Gatvė ir namo numeris: 23 rue d'Edimbourg

Pašto kodas: 75008

Miestas: Paryžius

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: guilhembertholet@yahoo.fr

Organizacijos svetainė: www.lucyetvalentin.com

Atsakinga organizacija: Agence pour la création d'entreprises

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Virginie Dantard

Gatvė ir namo numeris: 14 rue Delambre

Pašto kodas: 75682

Miestas: Paryžius, cedex 12

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: dantard@apce.com

Priemonės aprašymas:

„Liucija ir Valentinai... pradeda verslą“ yra mokymo priemonė, pagal kurią naudojant komiksus ir rimtus skaitinius, 14–15 metų amžiaus jaunuoliai skatinami būti verslūs ir svarstyti galimybes įsteigti nuosavą įmonę. Šią priemonę galima naudoti kaip atskirą mokymo modulį arba per kitus užsiėmimus klasėse, ją naudojant puoselėjamas dinamiškas, teigiamas ir praktinis požiūris į verslą ir verslumą. Ji taip pat padeda mokytojams dėstyti temą, apie kurią jie paprastai nedaug

težino. Dešimties dalių – po vieną dalį kiekvienam proceso etapui – komikse pasakojama apie tai, kaip Liucija ir Valentinas, du entuziastingi jauni komikso herojai, steigia savo sportinės aprangos įmonę. Jame iš esmės aprašyta 10 žingsnių, kaip pradėti verslą.

Tikslai:

Vaikai ir jaunuoliai paprastai nedaug teišmano apie įmonės steigimą ir jų turimos žinios geriausiu atveju yra netikslios. Siekiama ištaisyti šį netinkamą požiūrį naudojant komiksą, kuris yra ir pramoga, ir mokymo priemonė, tinkama net patiems jauniausiems vaikams ir padedanti ugdyti sąmoningumą...

Pradžios data: 2006 m. birželio 1 d.

Tikslinė grupė: 14–15 metų amžiaus jaunuoliai ir jų mokytojai

7.7 Kicbiūhelio verslumo vasaros universitetas

Valstybė: Austrija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Initiative für Teaching Entrepreneurship

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Mag. Johannes Lindner

Gatvė ir namo numeris: Maygasse 43

Pašto kodas: 1130

Miestas: Viena

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: entrepreneurship@gmx.at

Organizacijos svetainė: www.entrepreneurship.at, www.eesi-impulszentrum.at

Priemonės aprašymas:

Kicbiūhelio verslumo vasaros universitete mokytojai gali išbandyti savo idėjas; jame siekiama skatinti verslumo ugdymą per ekonomikos pamokas ir kitose srityse. Siekiama, kad dalyviai šiame dinamiškame forume galėtų dalytis idėjomis. Šis vasaros universitetas – tai viziją turinti Hochkicbiūhelio kalnuose įsikūrusi mokykla. Jos mokomasis personalas yra mokymo metodų dėstytojai, verslumo ugdymo ekspertai ir žinomi Austrijos verslininkai.

Tikslai:

Šio vasaros universiteto tikslas – kad dalyvaujantys mokytojai patys atrastų idėjų ir įgytų verslumo patirties, taigi galėtų praktiškai padėti savo mokiniams. Rengti seminarus kalnuose buvo nuspręsta siekiant padėti mokytojams atitrūkti nuo kasdienės aplinkos.

Pradžios data: 2001 m. liepos 2 d.

Tikslinė grupė: Mokytojai (daugiausia 15–19 metų amžiaus jaunuolių)

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Dalyvių vertinimas. Kadangi programa skirta dirbantiems mokytojams, jos temos yra aktualesnės, atsiliepimus apie ją pateikė daugelis dalyvavusių mokytojų.

7.8 *Unternehmergeymnasium Bayern – Bavarijos vidurinė verslumo mokykla*

Valstybė: Vokietija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Unternehmergeymnasium Bayern

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Joachim Barth

Gatvė ir namo numeris: Amstorferstr. 9

Pašto kodas: D-84347

Miestas: Pfarkirchenas

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: bart@unternehmergeymnasium.de

Organizacijos svetainė: www.unternehmergeymnasium.de

Priemonės aprašymas:

UG Bavaria yra vidurinė mokykla, kurioje ugdomas verslumas, mokiniams nuo 10 klasės padedama mokytis gyventi savarankiškai ir kartu su viduriniu išsilavinimu įgyti vadovavimo įgūdžių. Mokiniai dalyvauja praktiniuose seminaruose kartu su patyrusiais verslininkais, taip pat gali naudotis 80 įmonių ir švietimo įstaigų tinklu. Be to, mokiniai įgyja tiesioginės patirties vykdydami projektus, pavyzdžiui, tiekdami maistą pietums mokyklos valgykloje.

Pradžios data: 2005 m. rugsėjo 1 d.

Tikslinė grupė:

Mokiniai nuo 10 klasės (vidurinė mokykla)

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Šiuo projektu atverta naujų perspektyvų Bavarijoje ir paskatintas verslo mokymas kituose Vokietijos regionuose.

7.9 *Verslumo skatinimo programa*

Valstybė: Ispanija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Astūrijos kunigaikštystės vyriausybės Pramonės ir užimtumo departamentas

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Julio González Zapico

Gatvė ir namo numeris: Plaza de España, 1

Pašto kodas: 33007

Miestas: Ovjedas

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: juliogz@princast.es

Organizacijos svetainė: www.emprendeastur.com

Priemonės aprašymas:

Pagal šią programą skiriama išteklių siekiant palengvinti verslumu pagrįsto požiūrio diegimą švietimo sistemoje. Programa apima visus švietimo sistemos lygmenis. Svarbiausi veiksmai yra mokymo išteklių, mokytojų ir gairių rengimas. Pradinis ugdymas: „*Emprender en mi escuela*“. Mokiniai įsteigia ir valdo mini įmonę. Pagrindinis ugdymas: „*Empresa Joven Europea*“. Mokiniai įsteigia ir valdo mini įmonę. Vidurinis ugdymas ir profesinis rengimas: „Verslininkų praktinis seminaras“. Verslumo gabumų turintys mokiniai gauna informacijos, patarimų ir paramos savo verslo idėjoms. Kasmet skiriami apdovanojimai už geriausias verslo idėjas. Profesinis rengimas: mokiniai įsteigia ir valdo mažąją įmonę.

Tikslai:

Siekama ugdyti su verslumu susijusį švietimo bendruomenės sąmoningumą. Propaguoti verslumo idėją ir motyvuoti visuomenę. Teikti mokykloms ir mokytojams reikiamų išteklių verslumui skatinti švietimo sistemoje.

Pradžios data: 2004 m. sausio 1 d.

Tikslinė grupė:

Ši verslumo skatinimo švietimo sistemoje programa yra skirta visai mokyklos bendruomenei: mokiniams (studentams), mokytojams ir šeimoms. Skirtingų priemonių imamasi pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo, profesinio rengimo ir aukštojo mokslo lygmenimis.

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Ji teikia galimybių mokiniams įgyti verslumo patirties per pamokas kiekvienoje švietimo sistemos pakopoje. Pagrindinio ugdymo projektas *Empresa Joven Europea* yra visapusiškai įtrauktas į regioninę ugdymo programą. Ilgalais tvarumas užtikrinamas ketverių metų finansavimo programomis. Mokyklų direktoriai, mokytojai ir mokinių tėvai pripažįsta, kad verslumas yra svarbus.

7.10 Zundo verslumo akademija

Valstybė: Danija

Kontaktiniai duomenys:

Atsakinga organizacija: Zundo verslumo akademija (Øresund Entrepreneurship Academy)

Kontaktinio asmens vardas ir pavardė: Christian Vintergaard

Gatvė ir namo numeris: Kilevej 14A

Pašto kodas: 2000

Miestas: Fredriksbergas

Kontaktinio asmens el. pašto adresas: christian.vintergaard@oeacademy.org

Organizacijos svetainė: www.oeacademy.org

Priemonės aprašymas:

Zundo verslumo akademija yra tarpvalstybinė Danijos ir Švedijos iniciatyva, kuriai vadovauja Zundo universitetas. Pagrindinis akademijos tikslas – skatinti Zundo regiono ekonomikos augimą. Akademija siekia, kad regionas taptų tarptautinės reikšmės verslumo ugdymo centru. Todėl Akademija stengiasi padėti regiono universitetams siūlyti kokybiškas verslumo ugdymo programas ir skatinti studentus mokytis verslumo.

Tikslai:

Siekama, kad studentų, dalyvaujančių verslumo ugdymo veikloje vienuolikoje Zundo regiono universitetų, padaugėtų nuo 2 proc. 2006 m. iki 15 proc. 2015 m.

Pradžios data: 2006 m. lapkričio 10 d.

Tikslinė grupė: 150 000 studentų vienuolikoje Zundo regiono universitetų

Kodėl ši priemonė yra sėkminga?

Ji atitinka aukščiausius tarptautinius standartus.

7.11 Daugiau gerosios patirties pavyzdžių

Šie gerosios praktikos pavyzdžiai paimti iš ES MVĮ politikos gerosios patirties rinkinio, paskelbto internete adresu <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/best-practices/database/SBA>.

Geroji patirtis nustatoma nuolat; ją nustatant daugiau dėmesio bus skiriama su struktūrinių fondų parama susijusiai patirčiai. Kartu su šios serijos leidiniais bus paskelbtas vadovas, kaip rengti projektų paraiškas siekiant gauti struktūrinių fondų finansavimą.

Naujausia informacija apie šią iniciatyvą bus skelbiama Komisijos svetainėje. Daugiau informacijos rasite adresu <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/regional-sme-policies>.

Vadovų serija Kaip struktūrinių fondų lėšomis remti MVĮ politiką

Verslumo
mąstymo
ir įgūdžių
ugdymas ES

ISBN 978-92-79-26348-4

9 789279 263484